

MEKÂN VE İNSAN İLİŞKİSİNDE YER DUYGUSUNUN SANAL
GERÇEKLİKLE DENEYİMLENMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TOBB EKONOMİ VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

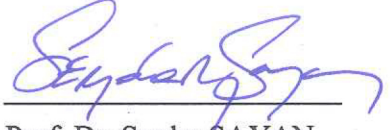
BUSE ÖZGE GÜZELKAHRAMAN

TASARIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ARALIK 2019

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm koşulları yerine getirdiğini onaylarım.

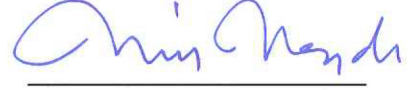
Prof. Dr. Serdar SAYAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü

Bu çalışmayı okuduğumu ve çalışmanın kapsam ve içerik olarak Sosyal Bilimler Enstitüsü Tasarım Ana Bilim Dalı'nda bir Yüksek Lisans tezi olabilecek yeterlilikte olduğuna kanaat getirdiğimi onaylıyorum.

Tez Danışmanı

Prof. Ayşe Müge BOZDAYI

(TOBB ETÜ, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı)

Doç. Dr. Nur AYALP

(TED Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı)

Tez Jürisi Üyeleri

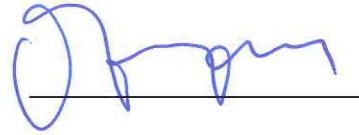
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Fatih KARAKAYA

(TOBB ETÜ, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı)

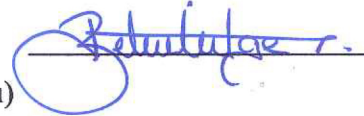
Dr. Öğr. Üyesi Meryem YALÇIN

(TOBB ETÜ, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı)

Dr. Öğr. Üyesi Betül BİLGE ÖZDAMAR

(Başkent Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı)

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Buse Özge GÜZELKAHRAMAN

ÖZ

MEKÂN VE İNSAN İLİŞKİSİNDE YER DUYGUSUNUN SANAL GERÇEKLİKLE DENEYİMLENMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

GÜZELKAHRAMAN, Buse Özge

Yüksek Lisans, Tasarım

Tez Danışmanı: Prof. Ayşe Müge BOZDAYI

İkinci Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nur AYALP

İnsan ve mekân ilişkisi kapsamında ele alınan yer duygusunun gerçek ve sanal mekanlar üzerinden ele alınmasıyla, sanal gerçeklik teknolojileriyle birlikte yer duygusu bağlamında kullanıcıların mekânsal tercihlerinin incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışmada mekânın kavramsal karşılıkları literatür üzerinden incelenmiş, insan ve mekân ilişkisi algı ve deneyim konularıyla ele alınmıştır. İnsan ve mekân ilişkisi çerçevesinde yer duygusu kavramı incelenmiştir. Mekânsal ilişkilerin ve yer duygusunun teknolojik gelişmelerle birlikte incelenmesi ardından, mekânın kavramsal boyutunda ele alınan insanın var olma gayesinin fiziksel mekânlar dışında sanal mekânlar için de tartışılması için araştırmada deneysel yöntem kullanılmıştır. Deney çalışması için kontrol ve deney gruplarının, katılımcıların teknoloji ilgileri ve yetkinlikleri doğrultusunda belirlenmesi ardından yer duygusuna dair mekânsal değerlendirmeleri gerçek ve sanal mekânlar üzerinden karşılaştırılarak incelenmiş, yer duygusunun teknolojiyle ilişkisi gerçek ve sanal iç mekân kurguları üzerinden ele alınmıştır. Nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı çalışma sonrasında, sanal gerçeklik teknolojileri ile sanal mekân deneyimine katılanların; mekânı fiziksel olarak deneyimleyen gerçek mekân deneyimcilerine kıyasla yer duygusu bağlamında mekânsal tutumlarının daha olumsuz olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan-Mekân İlişkisi, Yer Duygusu, Mekânsal Teknoloji, Sanal Gerçeklik, Sanal Mekân

ABSTRACT

A REVIEW ON EXPERIENCING SENSE OF PLACE WITH VIRTUAL REALITY IN THE RELATIONSHIP OF PLACE AND HUMAN

GÜZELKAHRAMAN, Buse Özge

Master of Arts, Design

Supervisors: Prof. Ayşe Müge BOZDAYI

Co-Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Nur AYALP

The aim of this study is to examine the spatial preferences of users in the context of sense of place with virtual reality technologies by considering the sense of place over real and virtual spaces within the context of human and space relationship. In this study, the conceptual equivalents of place are examined through literature and the relationship between human and place is discussed in the context of spatial perception and experience. The concept of sense of place is examined within the framework of human and place relationship. After examining the transformation of spatial relationships and sense of place through technological developments, experimental method is used in the research to discuss the purpose of human existence in the conceptual dimension of space for virtual spaces other than physical spaces. After the control and experimental groups were determined according to the technology interests and competencies of the participants, the spatial assessments in the context of sense of place were examined by comparing them with real and virtual spaces, the relationship between the sense of place and technology is discussed through real and virtual interior place fictions. In the study, where qualitative and quantitative research methods were used together, it was observed that the participants' spatial attitudes within the context of sense of place, who experienced virtual place with virtual reality technologies, were more negative compared to participants' attitudes who experienced place physically.

Keywords: Human-Place Relationship, Sense of Place, Spatial Technology., Virtual Reality, Virtual Place

Aileme...

TEŞEKKÜR SAYFASI

Mekânla ilgili araştırmalarda lisans dönemimden bu yana heyecanımı en üst seviyede tutmama yardımcı olan ve bu konudaki desteklerini benden esirgemeyerek akademik hedeflerimde ışık olan danışmanım Sayın Prof. Ayşe Müge BOZDAYI'ya teşekkür ederim. Tez çalışmamda yolumu belirlememde yardımcı olan, lisans ve lisansüstü eğitim hayatıma sunduğu katkılar için danışmanım Doç. Dr. Nur AYALP'e teşekkür ederim.

Tez çalışmamın araştırma yöntemini kurgulamamda desteği ve yardımıyla bilimsel araştırma yöntemlerine dair çok şey öğrendiğim ve öğreneceğim Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Fatih KARAKAYA'ya teşekkür ederim.

TOBB ETÜ'deki lisans ve lisansüstü hayatımda büyük bir yer tutmalarından dolayı çok mutlu olduğum ve yürütücüleri oldukları derslerde asistanlıklarını yapma şansına erişerek kritik masalarının her iki tarafında da bana örnek oldukları için Sayın Dr. Öğr. Üyesi Meryem YALÇIN ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Betül BİLGE ÖZDAMAR'a teşekkür ederim.

Eğitim hayatımın akademik çabalarla bütünleştirmeye çalıştığım lisansüstü dönemimde de sevgilerini ve sabırlarını her zaman kalbimde hissettiren aileme yanımda oldukları için teşekkür ederim.

Çabalarımı takdir ederek hedeflerime ulaşma yolculuğumda bana eşlik ettiği, sevgisini ve desteğini göstermekten vazgeçmediği için Yağız Efe ÇINAR'a teşekkür ederim.

Çalışmamın bilim dünyasına katkı sağlamasını diler, profesyonel yaşantımda akademik hedeflere sahip olmamda etkisi olan tüm hocalarıma, bir şekilde hayatıma dokunarak bana bir şeyler öğretmekten geri durmayan herkese teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL SAYFASI.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v
İTHAF SAYFASI	vi
TEŞEKKÜR SAYFASI	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1. 1. Araştırma Problemi	1
1. 2. Araştırmanın Amacı	2
1. 3. Araştırmanın Kapsamı.....	2
1. 4. Araştırmanın Kurgusu	3
1. 5. Araştırma Soruları ve Yöntemi	4
BÖLÜM II: BİR KAVRAM OLARAK MEKÂN VE ÖZNEYLE İLİŞKİSİ	7
2. 1. Mekân Kavramı	7
2. 2. Mekânın Kavramsal Boyutunun Mekân Felsefesi Bağlamında İncelenmesi	10
2. 3. Mekân ve İnsan İlişkisi	16
2. 3.a. Mekân Algısı	20
2. 3.b. Mekân ve Deneyim	23
BÖLÜM III: MEKÂN VE İNSAN İLİŞKİSİNDE YER DUYGUSU	25
3. 1. Yer Duygusunu Etkileyen Faktörler.....	27
3. 2. Yer Duygusunun Ölçülmesi	29
3. 2.a. Yer Aidiyeti.....	32
3. 2.b. Yere Bağımlılık.....	35
3. 2.c. Yer Kimliği.....	36
BÖLÜM IV: MEKÂN VE İNSAN İLİŞKİSİNDE TEKNOLOJİ.....	37
4. 1. Mekânsal Bir Kavram Olarak Teknoloji	37
4. 2. Mekânsal İlişkiler Bağlamında Teknoloji	40
4. 3. Yer Duygusu ve Teknoloji	43
4. 3.a. Teknolojik Gereçlerle Yer Duygusu	46
4. 3.b. Sanal Mekânlarda Yer Duygusu	49

BÖLÜM V: SANAL MEKÂN VE GERÇEK MEKÂN ÜZERİNDEN YER DUYGUSUNUN İNCELENMESİ.....	53
5.1. Kavramsal Çerçeve ve Araştırma Hipotezleri.....	53
5. 2. Araştırma Bağlamı	55
5. 3. Araştırma Altyapısı	57
5. 4. Araştırma Süreci.....	58
5. 5. Örneklem	62
5. 6. Katılımcılar.....	62
5. 7. Verilerin Toplanması.....	65
5. 8. Kısıtlılıklar	65
5. 9. Bulgular	66
5. 10. Tartışma.....	77
BÖLÜM VI: SONUÇ	81
KAYNAKÇA.....	85
EKLER.....	95

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. İnsan ve Mekân Etkileşiminin Farklı Algı Türleri Üzerinden İlişkileri (Hashemnezhad, Heidari & Hesaini, 2013)	19
Tablo 5.1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımları	63
Tablo 5.2. Katılımcıların Yaş-Sayı Dağılımları.....	63
Tablo 5.3. Deney ve Kontrol Gruplarının Yaş Ortalamasının Genel Ortalamayla Karşılaştırılması	63
Tablo 5.4. Kontrol ve Deney Grubundaki Profesyonel Alan Dağılımları	64
Tablo 5.5. Kontrol ve Deney Gruplarında Daha Önceden Sanal Gözlük Deneyimi Olan Katılımcıların Dağılımları	64
Tablo 5.6. Deney ve Kontrol Gruplarının Belirlenmesinde Kullanılan Teknoloji İlgi Ve Yetkinlik Anketinin Güvenirlik Sonuçları.....	67
Tablo 5.7. Deney Sonrası Katılımcılara Uygulanan Yer Duygusu Anketinin Güvenirlik Sonuçları	67
Tablo 5.8. Teknoloji İlgi ve Yetkinlik Ölçeğine İlişkin Bulgular	68
Tablo 5.9. Yer Duygusu Ölçeğine İlişkin Bulgular	68
Tablo 5.10. Gerçek Mekân Katılımcılarının Teknoloji ve Yer Duygusuna Dair Mekânsal Tutumları İlişkisi İçin Pearson Korelasyon Analizi Bulguları	69
Tablo 5.11. Sanal Mekân Katılımcılarının Teknoloji ve Yer Duygusuna Dair Mekânsal Tutumları İlişkisi İçin Pearson Korelasyon Analizi Bulguları	69
Tablo 5.12. Sanal Mekân Katılımcıları Arasından Mimar/ İçmimar/ Tasarımcı/ Tekniker Olan Katılımcıların Teknoloji ve Yer Duygusu İlişkisine Dair Pearson Korelasyon Analizi Bulguları.....	70
Tablo 5.13. Sanal Mekân Katılımcıları Arasından Mimar/ İçmimar/ Tasarımcı/ Tekniker Olmayan Katılımcıların Teknoloji ve Yer Duygusu İlişkisine Dair Pearson Korelasyon Analizi Bulguları	70
Tablo 5.14. Katılımcıların “Bu mekâna karşı olumsuz hislere sahibim” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri.....	71
Tablo 5.15. Katılımcıların “Bu mekanla ilgili herhangi bir hissim yok” Değerlendirmesine Katılma Seviyeleri	72
Tablo 5.16. Katılımcıların “Kendimi bu mekâna ait hissetmedim” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri	72

Tablo 5.17. Katılımcıların “Bu mekân içerisinde sıkıldım” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri	73
Tablo 5.18. Katılımcıların “Bu mekânda harcadığım zamanı başka bir mekânda harcamayı tercih ederim ” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri	74
Tablo 5.19. Katılımcıların “Bu mekân benim için alışıldık değil” Değerlendirmesine Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri.....	74
Tablo 5.20. Katılımcıların “Mekân içerisinde çevremi tanıyabilmek için hareketlerimi gerçekleştirebildim.” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri	75
Tablo 5.21. Katılımcıların “Bu mekân içerisinde çevremi ve mekân elemanlarını tanıyabildim” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri.....	76
Tablo 5.22. Katılımcıların “Bu mekân benim için konforlu değil” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri	76

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Araştırma Çalışmasının Kurgusu	4
Şekil 2.1. Mekân Kavramının Felsefi Bağlamda Ele Alınmasında İncelenen Mekân Tanımlamaları ve İlişkilendirme Şeması	15
Şekil 2.2. Mimari Mekânı Oluşturan Elemanlar (Yıldız, 2014)	17
Şekil 2.3. Algı ve Biliş Arasındaki İlişki (Pop, 2013).....	21
Şekil 3.1. Yer Duygusunun Yapısı (Deutsch & Goulias, 2009)	28
Şekil 3.2. Yer Duygusunun Aşamaları (Shamai, 1991)	30
Şekil 3.3. Yer Aidiyetinin Üçlü Organizasyon Şeması (Scannel & Gifford, 2010).....	34
Şekil 5.1. Araştırma Çalışması İçin Hazırlanan İç Mekân-1 (Güzelkahraman, 2019).....	56
Şekil 5.2. Araştırma Çalışması İçin Hazırlanan İç Mekân-2 (Güzelkahraman, 2019).....	56
Şekil 5.3. Araştırma Çalışması İçin Hazırlanan İç Mekân-3 (Güzelkahraman, 2019).....	56
Şekil 5.4. Araştırma Çalışması İçin Hazırlanan Mekânın Plan Organizasyonu (Güzelkahraman, 2019).....	57
Şekil 5.5. Samsung Gear 360	58
Şekil 5.6. Vestel VR Gözlük	58
Şekil 5.7. Hazırlanan İç Mekân Organizasyonunda Katılımcılar İçin Belirlenen Rota.....	59
Şekil 5.8. Sanal Mekân Deneyimi Sırasında Katılımcılar Görseli (Güzelkahraman, 2019).....	60
Şekil 5.9. 360 Derece Videonun Sanal Gerçeklik Videosu Kesitleri-1 (Güzelkahraman, 2019).....	60
Şekil 5.10. 360 Derece Videonun Sanal Gerçeklik Videosu Kesitleri-2 (Güzelkahraman, 2019)	61
Şekil 5.11. 360 Derece Videonun Sanal Gerçeklik Videosu Kesitleri-3 (Güzelkahraman, 2019)	61

BÖLÜM I

GİRİŞ

Araştırma çalışmasının giriş bölümünde araştırmacı tarafından araştırma probleminin neden ve nasıl belirlendiği, bu doğrultuda araştırma teşvikleri ele alınacaktır. Problemin tarif edilmesinin ardından bu problemin ele alınacağı kapsamlı birlikte araştırma kurgusundan bahsedilerek, araştırma soruları incelenecekleri yöntemle birlikte belirtilecektir.

1.1. Araştırma Problemi

21. yüzyılda hızla artan teknolojik gelişmelerin etkilerini toplumlar ve bireyler üzerinden gözlemlemek mümkündür. Bu gelişmeler doğrultusunda toplumsal ve bireysel yaşantıdaki değişimler mekânsal ölçekte de kendisini göstermektedir. Bir zanaat etkinliği olarak başlayan tasarım eylemi de Endüstri Devrimi'nden itibaren ortaya çıkan yeni üretim ve tasarım pratikleriyle birlikte bir paradigma değişimi sürecine girmiştir. Bu tezin araştırma problemini, teknolojik gelişmeler bağlamında mekân ve insan ilişkisinde ortaya çıkabilecek değişimlerin yer duygusu bağlamında incelenmesi konusu oluşturmaktadır.

Lefebvre, tasarım ve mimarlık alanlarında tartışmaların yapılabilmesi için öncelikli olarak mekân kavramının tartışılması gerektiğini belirtmiştir (Lefebvre, 2014). Mekânın kavramsal olarak ele alınmasının ardından günümüz koşullarında insanın mekânla olan ilişkisinde mekânın bir yere dönüşümü sürecini temsil eden yer duygusunun incelenmesinde, yer duygusunun günümüz modern dünyasında karmaşık

ve düzensiz temsiliyetinden bahsedilebilir (Relph, 2008). Yersizliğin yer duygusunun tehdit ettiği ve kullanıcıların mekânla olan ilişkilene sürecinde varoluşun gerçek ve sanal olmak üzere iki gerçekliğe paylaşımına zorlandığı 21. Yüzyıl için, kullanıcıların sanal mekânlar başta olmak üzere sanal gerçeklik kurgularında yer duygusu bağlamında mekân ile ilişkilenemelerine dair araştırma çalışmalarına ihtiyaç duyulabileceği düşünülmüştür.

1.2. Araştırmanın Amacı

Tez çalışması, mekânın kavramsal olarak değişimlerinin incelenmesi ardından insan ve mekân ilişkisine odaklanarak bu ilişki çerçevesinde yer duygusu kavramını inceleyecektir. Bu tez çalışması, teknolojik gelişmelerle birlikte mekân, insan ve yer duygusu üzerindeki etkilerine değinerek, gerçek ve sanal mekânlar üzerinden teknolojinin yer duygusu bağlamında insan ve mekân ilişkisi kurulumunda mekânsal tercihlerinde bir fark oluşturup oluşturmayacağını incelemeyi amaçlamaktadır. Gelecekte, mekâna dair ortaya çıkabilecek yeni mekânsal deneyim türlerinin ve mekânın olası anlam değişiklikleri karşısında yer duygusunun teknolojiyle dönüşümüne dair çalışmalara katkı sağlayabilecek veriler elde edilmesi hedeflenmiştir.

1.3. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma kapsamında ele alınan mekân ve teknoloji kavramları birçok disiplin tarafından kullanılmasından dolayı çeşitli anlam karşılıklarına sahiptirler. Bu doğrultuda, bu tez çalışmasında mekân kavramı ile iç mekân organizasyonuna atıf yapılırken; teknoloji ile birlikte mekânsal teknolojiler ele alınmıştır. Teknolojik

gereçlerle birlikte mekânsal algılama ve deneyimleme sürecinde kullanıcıya eşlik eden ve bazı durumlarda bu ilişkiyi etkileyen teknolojik gelişmelerin yanı sıra, araştırma çalışmasında teknoloji ile oluşturulmuş mekânsal bir kavram olan sanal mekânlara karşın kullanıcıların ilişkilene durumlarının incelenmesi için sanal gerçeklik teknolojileri araştırma yönteminin kapsamında ele alınmıştır.

1.4. Araştırmanın Kurgusu

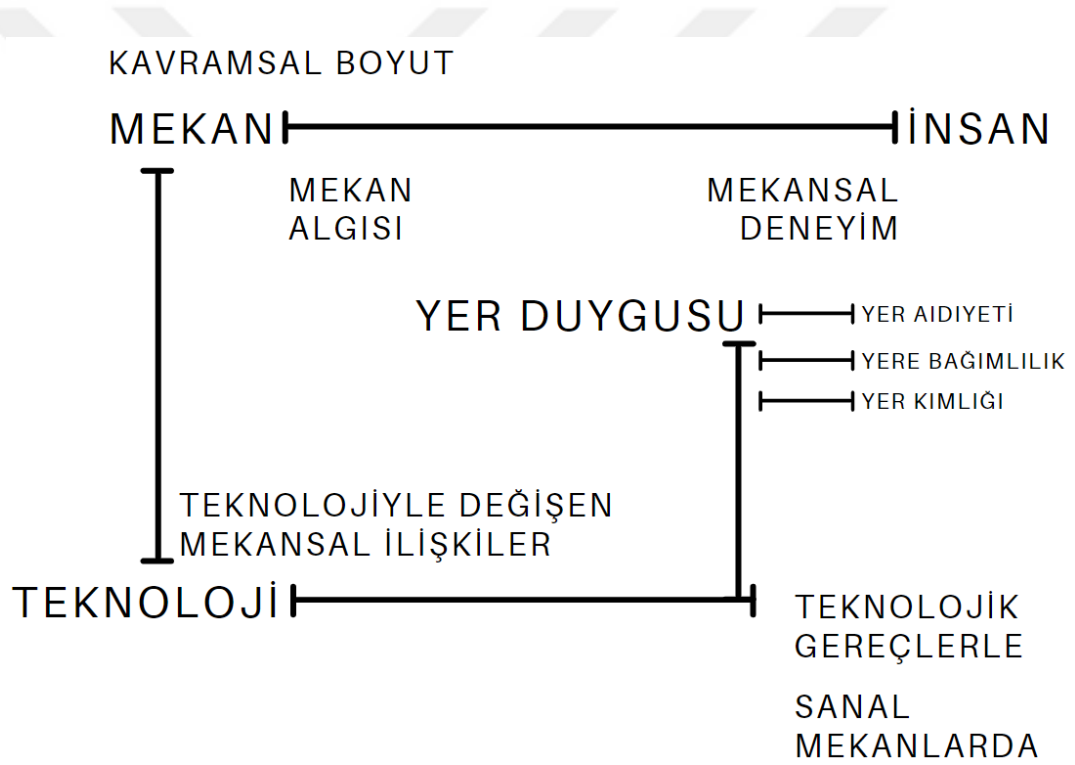
Yer duygusunun literatürdeki incelemeleri yapıldığında, kavramın çoğunlukla coğrafyacılar, şehir bölge planlamacıları, kent tarihçileri ve mimarlar tarafından büyük ölçeklerde ele alındığı; konunun iç mekân/mekân tasarımı bağlamında ele alınmasında çalışma yetersizliği olduğu düşünülmüştür. İnsan ve mekân ilişkisinin teknolojiyle evrimi konusunu yer duygusuyla birlikte incelemeyi amaçlayan bu çalışma mekânın kavramsal arayışlarının incelenmesiyle başlamaktadır. Mekânın anlam tartışmaları ardından, insanın mekânla olan ilişkisi ele alınmıştır.

İnsanın mekânla etkileşimleri, mekân algısı ve mekânsal deneyim olmak üzere alt başlıklar ile birlikte incelenmiştir. İnsan mekân etkileşimi olarak yer duygusunun kavramsal tartışmalarına yer verilmiştir. Bu kapsamda yer duygusunun mekân tartışmalarının farklı disiplinlerle birlikte iç mekân örgüsündeki karşılıkları saptanarak, yer duygusunu etkileyen parametrelere değinilerek ölçümünün mümkün olup olmadığı ele alınmıştır. Yer duygusunun ölçümünde kullanılan alt başlıklar incelenmiştir.

Teknolojinin insan ve mekân ilişkisi üzerindeki etkisinin iç mekân organizasyonu kapsamında kullanıcılar üzerindeki fiziksel ve duygusal değişimlerinin incelenmesinde teknoloji, mekânsal bir problem olarak analiz edilmiştir. Teknolojinin

mekânsal ilişkiler üzerindeki etkileri, insan mekân etkileşiminde bir değişiklik oluşturup oluşturmadığı sorusuyla incelenmiştir. Yer duygusunun 21. Yüzyıl teknoloji olanaklarıyla oluşturulmuş kurgularından sanal mekân kurgusu üzerinden yer duygusu ele alınmıştır. Tüm bu değerlendirme başlıkları ışığında insan ve mekân etkileşiminin teknolojiyle harmanlandığı günümüzde yer duygusu kurulumuna dair araştırma çalışması ortaya konulmuştur (Şekil 1).

Şekil 1.1. Araştırma Çalışmasının Kurgusu

1.5 Araştırma Soruları ve Yöntemi

Çalışmanın hipotezini “İnsan ve mekân ilişkisi içinde sanal gerçeklik teknolojisi ile oluşturulmuş sanal mekanlara karşı kullanıcıların yer duygusuna dair tercih ve değerlendirmeleri gerçek mekâna kıyasla olumsuzdur.” cümlesi oluşturmaktadır.

Mekân ve insan etkileşiminde değerlendirilen yer duygusuna dair gerçek ve sanal olarak oluşturulmuş iki ayrı mekânsal konseptte karşın kullanıcı değerlendirmelerinin karşılaştırılmasıyla aşağıda belirtilen araştırmanın alt soruları ele alınmıştır:

- Kullanıcıların teknolojiye karşın ilgi ve yetkinlik seviyeleri ile sanal mekâna dair oluşturdukları yer duygusu bağlamında mekânsal tercihleri arasında bir ilişki var mıdır?
- Sanal mekânlardaki yer duygusu bağlamında mekânsal tercih eğilimlerinin değerlendirmelerinde mekânsal pratiklere dair becerilere sahip profesyoneller ile (tasarımcılar, mimarlar, iç mimarlar, teknikerler gibi) mekânsal pratiklere dair bir deneyimi olmayan başka çalışma alanlarından katılımcılar arasında yer duygusu ve teknoloji ilişkisine dair bir fark gözlemlenebilir mi?

Yukarıdaki sorular doğrultusunda hazırlanan çalışmada araştırma yöntemi olarak nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Çalışma içerisindeki kavramsal araştırmalar ontolojik ve epistemolojik tartışmalarla birlikte literatür üzerinden değerlendirilmiştir. Alan yazın taraması ardından kurgulanacak olan deney çalışmasıyla araştırma soruları gerçek ve sanal mekânlar üzerinden incelenmiştir. Araştırma deneyinin örnekleminin oluşturulmasında ve ardından sonuçlarının değerlendirilmesinde anket ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır.

BÖLÜM II

BİR KAVRAM OLARAK MEKÂN VE ÖZNEYLE İLİŞKİSİ

Tezin bu bölümünde mekânın kavramsal bağlamdaki tartışmalarına yer verilecektir. Kavramın köken olarak nereden geldiği, hangi anlamlardan türettiği ve kronolojik olarak kavramsal karşılıkları incelenecektir. Tasarım ve mimarlık alanlarında çalışmaların özünü oluşturan mekân kavramının, kavramsal arayışlarına mekân felsefesi alanındaki literatür kaynaklarındaki çalışmaların tartışmalarıyla devam edilecektir. Mekânın kavramsal araştırmaları ardından mekânın insan ile etkileşimi ele alınarak bu kapsamda mekânsal algı ve deneyim başlıkları ele alınacaktır.

2.1. Mekân Kavramı

Mekân kavramının çok yönlü olması ve birçok bilim alanının kapsamında bulunması, onun tanımı konusunda farklı disiplinler tarafından tartışılmasına sebep olmuştur. Felsefe, sosyal bilimler ve coğrafya gibi alanlarca üzerine düşünülen mekânın kavramsal boyutu, mimarlık ve tasarım disiplinlerinde ancak 19. Yüzyıldan itibaren tartışılmaya başlanmıştır.

Kavram olarak kökeni Antik Yunan'a dayanan, Türkçeye Arapçadan geçen "mekân" kelimesi, "olmak, bir şeyin olduğu yer" anlamlarından meydana gelirken; günümüzde "yer, bulunulan yer, ev, yurt" anlamlarında kullanılmaktadır

(sozluk.gov.tr). Günümüzde mekân kavramının tasarım ve mimarlık alanlarında yer, uzam, uzay gibi kavramlarla benzer anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Schick'e göre yer ve mekânın farklı kavramlar olarak kullanılması Türkçede, Avrupa dillerine nazaran daha eskidir. Yer kavramı bünyesinde deneyim karşılığını bulundurmazken Arapça "olmak" anlamına gelen "kevn"den türetilmiş "mekân" kavramı var olmayı anlam hazinesinde barındırmaktadır (Schick, 2002).

Ching'e göre mekân insanı kuşatır, sahip olduğu tüm fiziksel ve algısal özelliklerinin oluşturduğu sınırlarla kendini var eder. Mekân kavramı tanımı itibarıyla bir biçime sahip değildir fakat biçimsel elemanlarla birlikte sınırlandırılabilir ve dönüştürülebilir olmasıyla yeniden tanımlanabilir. Böylelikle "mekân" mimaride kendini var eder. Ching "Mimarlık, Biçim, Mekân ve Düzen" kitabının sözlük bölümünde mekân için "içinde nesnelere yer alıp olayların cereyan ettiği ve bunların görece konuma ve doğrultuya sahip olduğu üç boyutlu alan" tanımını getirmiştir (Ching, 2002). Bozdayı'ya göre mekânın iki ayrı kavramsal boyutu bulunmaktadır: Ölçülebilir, somut verilerinin oluşturduğu fiziksel hali ve duyular, öznel veriler gibi sübjektif süreçler sonucu yorumlanarak kavranan algısal hali (Bozdayı, 2004).

Mekân, insanın varlığından itibaren ona eşlik eden bir kavram olduğundan dolayı, mekân kavramının anlaşılabilmesi için ortaya konan tüm formüle etme çabalarında insana dair tüm girdilerin göz önünde tutulması gerekir. Mekân, farklı disiplinlerin araştırma alanları içerisinde olmasından kaynaklanan farklı tanımlamalara, sahip olduğu anlam zenginliğiyle izin vermektedir. Mekân kavramını, yaşamsal, simgesel, varoluşsal, mimari ve soyut geometrik mekân olarak sınıflandırmak mümkündür (Norberg-Schulz, 1963):

- (i) Yaşamsal Mekân: Yaşamsal mekânlar, temel gereksinimler doğrultusunda insanla ve ihtiyaçlarıyla birlikte değişen mekânlardır.
- (ii) Simgesel Mekân: Simgesel mekânlar, algısal değerlendirmelerden bağımsız fakat algı ve duygularla birlikte sosyoekonomik ve toplumsal etkilerin okunabildiği mekânlardır.
- (iii) Varoluşsal Mekân: İnsanların kişisel verileriyle biçimlenen; deneyimler ve anlar gibi zihinsel pratikler sonucu kişi tarafından yorumlanmasıyla varoluşsal mekânlar elde edilir.
- (iv) Mimari Mekân: İnsan zihninin üç boyutlu algılama sistemine hizmet eden mimari mekânlar, zamanla birlikte dördüncü boyutun eklenmesiyle, insan tarafından kurgulanmış mekânlardır.
- (v) Soyut Geometrik Mekân: Mimari mekânın soyut imgenmesiyle elde edilen mekânsal değerlendirmeler sonucu soyut geometrik mekânlar elde edilir.

Mekân üzerinde literatürde kısıtlı tartışmalarla birlikte tanımı hakkında ortak bir yargı oluşturulamamış; aksine çoğunlukla mekân için kısıtlı bir alan konseptinden öteye geçemeyen fiziksel konum çağrışımları ortaya konmuştur (Malpas, 2004). Tüm tasarlama ölçeklerinde, tasarım pratiklerinin mekândan bağımsız kurgulanamaz oluşundan dolayı, Lefebvre'ninde de belirttiği gibi tasarım ve mimarlık alanlarının tartışılabilmesi için öncelikle mekân kavramının incelenmesi gerekmektedir (Lefebvre, 2014).

2.2. Mekânın Kavramsal Boyutunun Mekân Felsefesi Bağlamında İncelenmesi

Disiplinler arası bir tartışma konusu olan mekân kavramı, bünyesinde barındırdığı farklı dinamikler sayesinde, boşluk, kap, sınır, beden gibi karşılıklarla tanımlanmış fakat üzerinde ortak bir kanıya varılamamıştır. Mekân kavramına dair düşünme eylemi insanın var oluşuyla başlamaktadır. İnsan algısal ya da fiziksel olarak kendini bir mekân içerisinde var edebilmektedir, bundan dolayı insanın kendi varlığıyla ilgili sorulara cevap verebilmesi için mekân kavramının ortaya konması gerekir.

Antik Yunan döneminden itibaren mekânın kavramsal boyutuna tarih boyunca felsefeciler, coğrafyacılar, fizikçiler ve tasarımcılar tarafından birçok yaklaşım getirilmiştir. Grek felsefesinde mekânın kavramsal arayışları ilk olarak Heredotos tarafından yazıya geçirilmiş olsa da Platon yerin ne olduğuna dair cevap arayan ilk düşünür olmuştur. Platon'un felsefesinde evrenin sınırlı oluşu ve evreni oluşturan her ögenin evrende bulunuşu geometrik hacimlerle açıklanmıştır. Platon'a göre meydana gelen her şey bir mekânda gerçekleşmektedir. Platon'un evreninin sınırlı ve küre şeklinde oluşu, onun mekâna dair getirdiği sınırlılık, kapsayıcılık ve geometrik hacimlerle açıklanma özelliklerini bir kez daha ortaya çıkartmaktadır (Kılıç, 2011). Boşluğu ve mekânı sınırlandırılmış bir geometrinin içerisine konumlandırarak tanımlayan Platon'un aksine Aristoteles, mekânı "chora" kökeninin haricinde "topos" olarak yani yer/bir yerde bulunmak durumunda ele almış; onu fiziki bir durum olarak nitelendirmiştir. Aristoteles'in mekânı fiziksel bir oluşum değildir. Mekân özünde kapsayıcılık niteliğini barındırsa da kuşattığı varlıklardan bağımsızdır (Kiernan, 1962). Aristoteles *Physic*'te iki odaklı olarak ele aldığı mekân kavramı için ilk olarak "ortak mekân" (common place/topos koinos) ile tüm bedenlerin bulunduğu yeri tanımlarken; "özel mekân" (special place/topos idios) ile bedeninin var olduğu başlangıç yerini, "ilk yeri" tanımlamıştır (Casey, 1998).

Greksel felsefesinin bir yansıması olan Orta Çağ'da da mekân tıpkı Platon'un düşüncelerindeki gibi sınırlı bir hacim olarak tanımlanmıştır. Antik Yunan'dan farklı olarak dini bağlamda ele alınan mekâna, dışarıdan bir yaratıcı ve gözlemci olarak tanrı eklenmiş; mekâna "yerleştirme" gücü tanrıya atfedilmiştir. Aydınlanma Dönemi'nde Galileo ve Kopernik ile birlikte dünyanın sınırsız bir açıklıkta var olması fikri, mekân kavramının yeniden sorgulanmasına sebep olmuştur.

Descartes, Antik Yunan Dönemi'nden beri süregelen sonlu mekân kavramından sınırsız mekâna geçişte etkili olmuştur. Descartes mekânı varlıkların fiziki özellikleriyle bulunduğu nesnel evren ve bilincin bulunduğu soyut evren olmak üzere iki ayrı kavramda ele almaktadır. Descartes'a göre mekân uzanım özellikleri göstermektedir. Varlıkların bulunuşu ve onların başka varlıklara olan uzaklıkları mekânın özünde barındırdığı uzam kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Descartes için yayılımı ifade eden mekân kavramı, karşılığını onun Kartezyen geometrisinde bulmuştur.

17. yüzyılda Newton'un ortaya koyduğu yeni fizik kurallarında, hareketin temeli olarak yer değişimi ele alınmıştır. Newton hareketle birlikte mekânın sorgulanmasına katkıda bulunsa bile, Descartes'ın temellerini attığı "mutlak mekân" kavramında hareketin özündeki mekân kavramını kütleli bir problem olarak ele almıştır. Newton ve Descartes'ın mutlak mekân kavramlarına karşı ortaya konan ilk eleştiri aynı yüzyıl içerisinde Alman düşünür Leibniz tarafından yapılmıştır. Leibniz, mekânın özünün mekân içerisinde gerçekleşen, fiziksel olmayan, algılara dayanan ilişkiler olduğunu öne sürmüştür, mutlak mekâna karşın göreceli mekânın ilk savunucusu olmuştur. Leibniz tarafından göreceli mekân kavramı ortaya atılmıştır fakat göreceli mekânın Newtoncu mutlak mekân karşısında daha güçlü hale gelmesi, Einstein tarafından gerçekleştirilmiş ve bir paradigma değişimine sebep olan yeni görecelilik kuramlarıyla

mümkün olmuştur. Descartes'ın mutlak mekânından Leibniz'in ilişkisel mekânına tüm mekânsal teorilerin aksine Kant'a göre mekân öznedir (Wollan, 2003). Kant için mekân, bilincin temelinde yatar, nesnelere ve oluşumların meydana gelebilmesi için mekânın "a priori" olarak algının özünde bulunması gerekmektedir. Mekân kendi içindeki, dışındaki ve sınırlarındaki oluşumların dışında bir var oluş şartıdır. Mekân tıpkı zaman gibi sınırsızdır yalnızca ona bağlı olan nesnelere görünümünün oluşturulmasında sınırlara ihtiyaç duyularak görüntüler oluşturulmasını sağlamaktadır (Akarsu, 2014).

Mekânın mimarlık ve tasarım alanlarında asıl kavramsal tartışmalarının başlaması, kavramın dilbilimsel ve felsefi analizlerinden sonra 20. Yüzyılda meydana gelmiştir. Mekânın kavramsal arayışlarında zihin, beden ve yer ilişkileri bu dönemdeki tartışmalarda büyük yer tutmuştur. Heidegger; Descartes, Leibniz ve Kant'ın ortaya koyduğu üç ayrı mekân yaklaşımına karşın mekân ve yer ilişkisini özne ve nesne kavramları üzerinden inceler. Heidegger, mekânı Kant ile paralel olarak öznel ilişkiler üzerinden alırken; mekânı Kant'ın teorisindeki gibi varlığın ve zihnin temel şartı olarak ele alınamayacağını savunur (Wollan, 2003). Heidegger'in ortaya koyduğu "yer teorisi" ile mekânın üç boyutu içeren bir uzanım olması onun mekân anlayışındaki Kant'ın teorisiyle paralellik gösteren noktalarındadır. Kant'tan farklı olarak Heidegger, mekânın özne "Dasein" üzerinden çözümlenebileceğini düşünmektedir. "Dasein"i mekânsal bir kavram olarak ele alan Heidegger, "Dasein"den bağımsız bir mekân kurgusunun söz konusu olmadığını belirtmektedir. Böylelikle mekân arayışı ancak varlıkların ilişkileri üzerinden incelenebilir (Heidegger, 2008).

Mekânın yer ile olan ilişkisi üzerinden mekân kavramının felsefi tartışmalarını gerçekleştiren Heidegger'in çözümlenmelerini mimarlık ve tasarım pratiğinde ele alan Norberg-Schulz, "Genius Loci" kavramı ile yerin ruhunu ve insanlar için ne anlam

ifade ettiğini araştırmıştır. Heidegger mekânın yere evrilebilmesi için öznenin yere ait kültüre sahip olabilmesini şart koşar, böylelikle öznenin yeryüzündeki ilk gününden itibaren sahip olduğu kendini var edebilme derdini ancak “yerleşmek” ile sağlayabileceğini savunur. İnsanın çevresiyle olan bağımlı döngüsünün, mekân düşüncülerinde göz ardı edilemeyeceğini savunan mimarlık tarihçisi Norberg-Schulz ‘yer’e bir ruh atfederek, insan ve yer arasındaki ilişkide atmosferin tanımlanması için “Genius Loci” (Spirit of Place/Yerih Ruhu) kavramını ortaya koymuştur (Jive’n & Larkham, 2003).

1960’lı yıllardan itibaren, “mekân” (place) ve “yer”in (space) günlük hayatta konuşma dillerindeki kullanımlarının benzer olmasından doğan ama kavramsal olarak karşılıklarının açıklanmasının yetersizliği üzerine tartışmalar gündeme gelmiştir. Bu dönemde Norberg-Schulz tarafından “Genius Loci” (yerin ruhu) ve “Sense of Place” (yer duygusu) gibi kavramlar ortaya konmuştur. Mekân tasarımında mekân kavramının yalnızca fiziksel bir oluşum olarak ele alınmasından ziyade “yer’e ait deneyime ve hisse dayalı tasarım kaygılarının da göz ardı edilmemesi gerektiği dönemin tartışmalarındaki ortak noktalardandır.

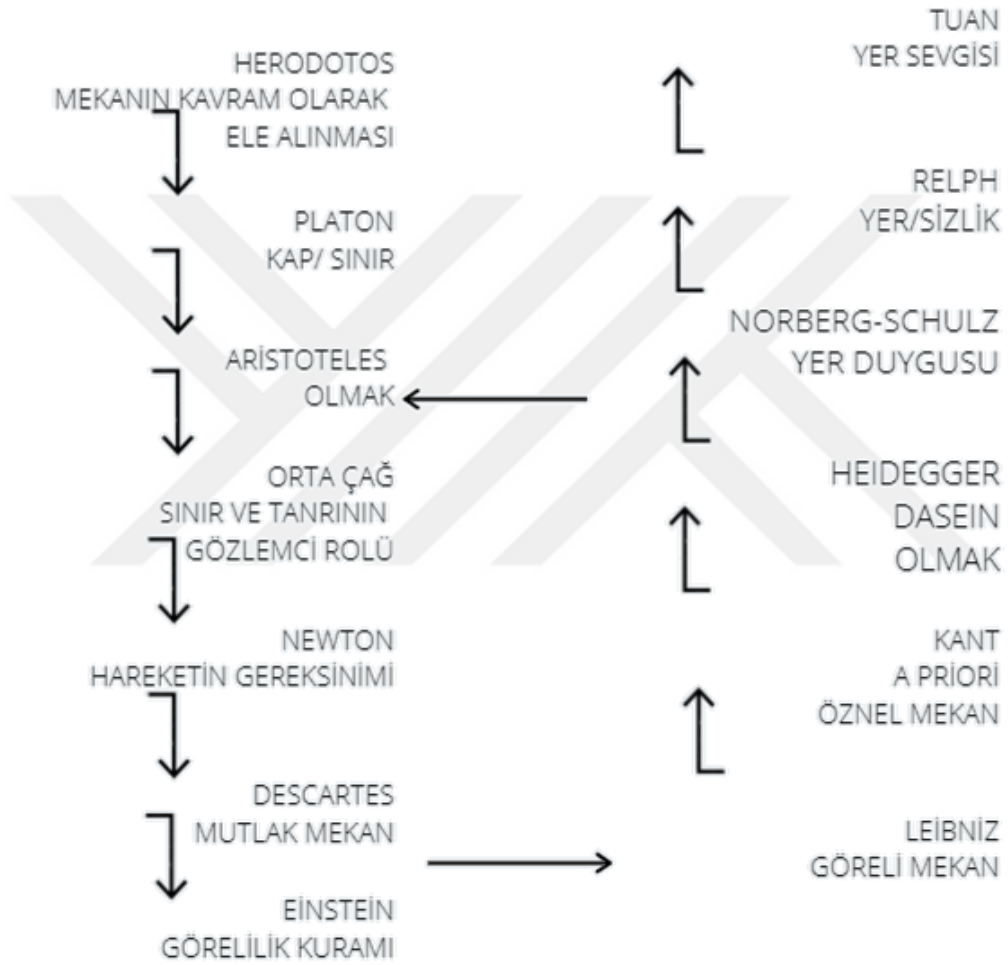
TDK Güncel Türkçe Sözlüğü sayfasında ‘yer’ sözcüğü için 14 anlam karşılığı bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla şöyledir: “Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân / Gezinilen, ayakla basılan taban / Bulunulan, yaşanılan, oturlan bölge / Durum, konum, vaziyet / Ülke / Görev, makam / Önem / İz / Üzerine yapı kurulmaya elverişli arazi, arsa / Ekime elverişli toprak parçası, arazi / Bir olayın geçtiği veya geçeceği bölüm, alan, mahal / Otel, motel ve benzerinde kalınacak oda / Yerküre / Durum, konum.”. Aynı şekilde TDK’nın Güncel Türkçe Sözlük sayfasında “mekân” kelimesi için verilen karşılıklar ise yalnızca “Bulunulan yer / Ev, yurt / Uzay” olmak üzere üç adettir (sozluk.gov.tr). Amerikalı mimar ve

tarihçi Hayden, “yer” kavramı için açıkça bir karşılığın olmadığını belirtmiştir (Hayden, 1997). Birçok disiplinde kullanılan “yer” sözcüğü, bireylerin ve toplumların sözlü ve yazılı iletişimlerinde de birçok anlam için karşılık bulmasından dolayı kavramsal olarak çözümlenmesi zor bir hale gelmektedir.

Norberg-Schulz’un Heidegger okumalarının mimari karşılıkları sonucunda ortaya koyduğu yerin ruhu ile mekânın özne için bir ‘yer’e dönüşmesinden bahsedilmektedir (Norberg-Schulz,1980). Yerin öz ile olan ilişkisinin tartışıldığı bu dönemde, Relph ise “Place and Placelessness” ile ‘yersizlik’ kavramını ortaya koymuştur. Relph’e göre insan bir şekilde ilişki kurduğu yerleri benliğinde korumakta ve sahiplenmektedir. İnsan kendi için özel olan bu yerleri korumak ve onu hafızasındaki haliyle muhafaza etmek istemektedir. Relph’in mekân ve yere dair arayışlarının da felsefi temellerini Heidegger’in mekân felsefesi üzerinden okumak mümkündür. Heidegger’in öznesinin kendini var edebilme gereksinimlerinden biri olan ikamet etmek, Relph’in yer tartışmalarında karşılığını, yaşayan ve anılar oluşturabilen bir temsil olarak bulur (Relph, 1976). Mekân ve yer tartışmalarını coğrafya perspektifinden ele alan, yer kavramının tecrübeler ve algılar olmak üzere iki nitelik sonucu oluştuğunu savunan Tuan, insanın yere dair geliştirdiği bağlar için “topophilia” (yer sevgisi) kavramını öne sürmüştür (Tuan, 1990). İnsanın mekânlar ile oluşturduğu iletişim bütünleriyle geliştirilen yer duygusunun, deneyimlerle zaman içerisinde oluştuğunu öne süren Tuan, mekânsal farkındalıkların mekânı algılama sürecindeki bilinçsel aktiviteler sonucunda mekanla etkileşim oluşturduğumuzu düşünmektedir. Mekânın kavramsal irdelenişinde ‘yer’ tartışmasını Heidegger üzerinden okuyanlardan biri olan Casey de var olmanın yere bağımlılık dikkat çekmektedir (Casey, 1998). Mekân kavramının Antik Yunan döneminden 20. Yüzyıla dek süren tartışmalarına dair bu çalışmada yer

verilen kavramsal karşılıklarının birbirleriyle olan ilişkilenmelerine dair hazırlanmış aşağıdaki şema incelenebilir (Şekil, 2).

Şekil 2.1. Mekân Kavramının Felsefi Bağlamda Ele Alınmasında İncelenen Mekân Tanımlamaları ve İlişkilenme Şeması

20. yüzyıl öncesinden kalan pozitivist anlayışların etkisinden kurtulamamış, statik bir olgu olarak ele alınan mekân kavramının aksine; deneyimlerle anlamlandırılan yer kavramı ve onun ardından gelen yere dair yeni tanımlamalarla birlikte günümüzde de devam eden mekân ve yer tartışmaları uzay ve zaman bağlamlarında ele alınmaktadır.

Henüz bu yeni bağlamlar dışında kavramsal olarak üzerinde uzlaşa elde edilememiş mekân kavramının, 21. Yüzyılda fiziksel dünyaya alternatif olarak oluşturulan sanal ortamlar için de ayrı bir kavramsal tartışma konusuna dönüşmesi kaçınılmazdır. İnsanoğlu başta olmak üzere tüm canlılar için gerek içgüdüsel gerek dış etkenlere bağlı olarak var olabilmeyenin bir zorunluluğu olarak ortaya çıkan mekân yaratımı ihtiyacının teknolojik gelişmelerle birlikte karşılıklarının ne olacağının keşfedilebilmesi için günümüze dek süren mekânın farklı bağlamlardaki kavramsal arayışları, 22. Yüzyıl mekânın olası evriminin okunması için bir kılavuz oluşturmaktadır.

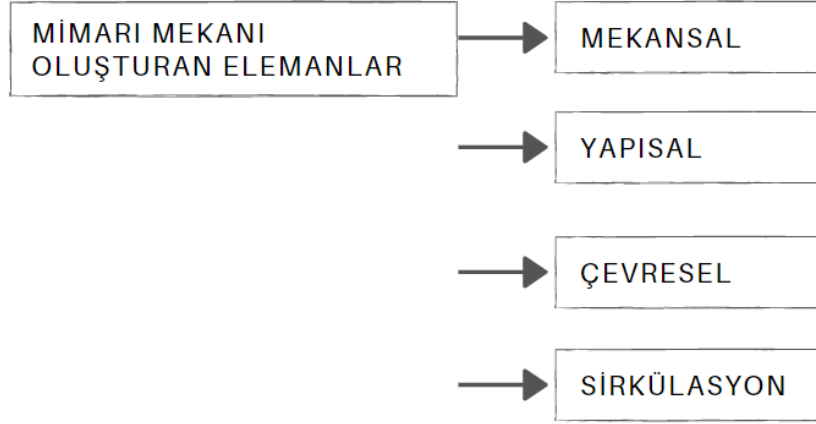
2.3. Mekân ve İnsan Etkileşimi

İnsanın mekânla durmaksızın devam eden etkileşim sürecinin değerlendirilmesinde insana ve çevreye ait tüm parametreler bu ilişkiyi karmaşık ve bütünleştirici hale getirmektedir (Newell & Caness, 2018). Mekânın kavramsal ve felsefi okumalarından da anlaşılacağı üzere, mekânın durağan bir strüktürden ziyade insanın kendini bir özne olarak var ettiği, duyu ve deneyimleriyle ilişkilendiği ve bu çok girdili algılama süreci sonrası anlamlandırdığı bir oluşumdur. Bireyin mekânla olan ilişkisi sonucu oluşan mekânın, birey için ifade eden öznel gerçekliği dışından mekânın kendisini oluşturan elemanlar tarafından meydana gelen nesnel bir organizasyonel yapısı vardır. Ching, mekân organizasyonunu “birbirine bağlı veya koordineli parçaların tutarlı bir bütünlük veya işleyen bir bütün halinde sistematik olarak düzenlenmesi şeklinde tanımlamaktadır (Ching, 2012).

Mekânın elemanlarıyla birlikte oluşturduğu organizasyonel bütünlük sonucu elde edilen mekân örgütlenmesiyle, kullanıcının fiziksel ve ruhsal mekâna dair ihtiyaçlarının karşılanması mümkün olur. Yıldız’a göre mimari mekânı oluşturan

elemanların fiziksel karşılıklarının mekânsal, yapısal, çevreleyen ve sirkülasyon sistemleri olmak üzere 4 alanda incelenmesi mümkündür (Yıldız, 2014).

Şekil 2.2. Mimari Mekânı Oluşturan Elemanlar (Yıldız, 2014)

Mekânsal sistemler mekân organizasyonunda yer alan elemanların üçüncü boyuttaki mekânın bütünüyle, diğer elemanlarla olan ilişkilerini ve kompozisyonun tamamını temsil etmektedir. Bir mekân için yapısal sistemler, yapının düşeyde ve yatayda ayakta durabilmesini sağlayan elemanlardır. Yapının çevresinden ve diğer yapısal kurgulardan ayrılmasını sağlayan elemanlarla organize edilmesinde kullanılan mekânsal öğeler ise çevreleme sistemleri olarak ele alınabilir. Aynı şekilde yatay ve düşey aksta kullanıcıya hareket imkânı tanıyan mekân bileşenleri de mekânın sirkülasyon sistemleri alanında incelenebilir (Yıldız, 2014).

Mekânı oluşturan öğelerin fiziksel sınıflandırılmasına nazaran, bu öğelerin kullanıcı bağlamında algısal ve imgesel çözümlerinin kategorileştirilmesi çok daha karmaşıktır. Örneğin fiziksel bağlamda yapısal sistemde durağan veya hareketli olarak düzenlenebilen, çevreleyici bir sistem elemanı olarak da ele alınabilen ve

sirkülasyon için yönlendirme, sınırlandırma gibi fonksiyonlar amaçlanarak tasarlanabilecek bir duvar elemanı her kullanıcı için farklı anlamlar taşıyabilmektedir. İnsanoğlunun barınma içgüdüleriyle kullandığı ilk mekân türlerinde dış mekândan iç mekânı ayıran güvenli bir alan oluşturan duvarların fonksiyonel amaçlarına ek olarak günümüzde, teknolojinin sunmuş olduğu olanaklarla birlikte duvarlar akıllı yüzeylere dönüşmüştür. Kullanıcıların fiziksel ve algısal mekanizmalarla mekânın sahip olduğu somut ve soyut etmenlerin değerlendirilmesiyle mekânsal etkileşim meydana getirilmektedir (Day, 2003).

Mekân elemanlarının mekân bütününden bağımsız olarak anlamsal arayışlarından ziyade mekânın kullanıcı için bir ifadeye dönüşümü üç boyutlu bilişsel faaliyetler sonucunda meydana gelmektedir. Altman ve Low'a göre bu faaliyetler algısal, davranışsal ve duygusal olmak üzere 3 kategoride incelenebilir. İnsanın mekânla olan etkileşiminin davranışa dayalı kapsamla mekân algısı oluşturulmaktadır, böylelikle mekânsal yönlendirmelere açık hale gelmektedir. Mekânla kurulan duygusal algılama eylemleri ile mekânın yere dönüşümü süreci ile kullanıcının o mekânla tanışıklığı kuvvetlendirilir. Böylelikle insanın mekâna dair memnuniyet anlamında fikirleri oluşmaya başlar ve bu sürecin olumlu değerlendirilmesi sonucunda yere bağlanma mümkün hale gelir. Mekânsal deneyimler sonucu mekânın yere dönüşmesiyle birey ve mekânsal bileşenler arasında ilişki kurulması söz konusu olur. Böylelikle mekân algısında deneyimin en etkili faktör olduğunu söylemek mümkündür (Altman & Low, 1992). İnsanın mekânla kurmuş olduğu bu üç boyutlu ilişki sonucunda mekânın insan için bir yere dönüşmesi mümkün hale gelmektedir (Hashemnezhad, Heidari & Haseini, 2013).

İnsan ve Mekân İlişkisi	İlişkinin Türü	İlişkinin Detayı	Mekansal Karşılığı
	Algısal	Organizasyon geometrisinin ve fonksiyonun algılanmasını sağlayan genel algı	Form
	Davranışsal	Mekân potansiyelinin ihtiyaç geliştirmek doğrultusunda algılanması	Fonksiyon
	Duyusal	Mekân aidiyeti ve mekâna dair memnuniyet geliştirmek	Anlam

Tablo 2.1. İnsan ve Mekân Etkileşiminin Farklı Algı Türleri Üzerinden İlişkileri (Hashemnezhad, Heidari & Haseini, 2013).

Steele, “The Sense of Place” adlı kitabında insan ve mekân arasındaki ilişkinin etkileşimsel olduğunu vurgulamaktadır. Öyle ki insan mekânla girmiş olduğu bu karşılıklı etkileşim sonucu olumlu veya olumsuz dönütler olarak onu düzenleme eğilimi gösterir. Mekân bu ilişki içerisinde fiziksel ve algısal özelliklerinin bir kombinasyonu olarak insana deneyim fırsatı sunar. İnsan mekânı yaratır, düzenler ve bu ilişkiden mekânla birlikte etkilenir. Fakat mekân, insan bağlamından ayrı olarak ele alındığında anlamlılığını yitirir (Steele, 1981).

2.3.a. Mekân-İnsan İlişkisinde Mekân Algısı

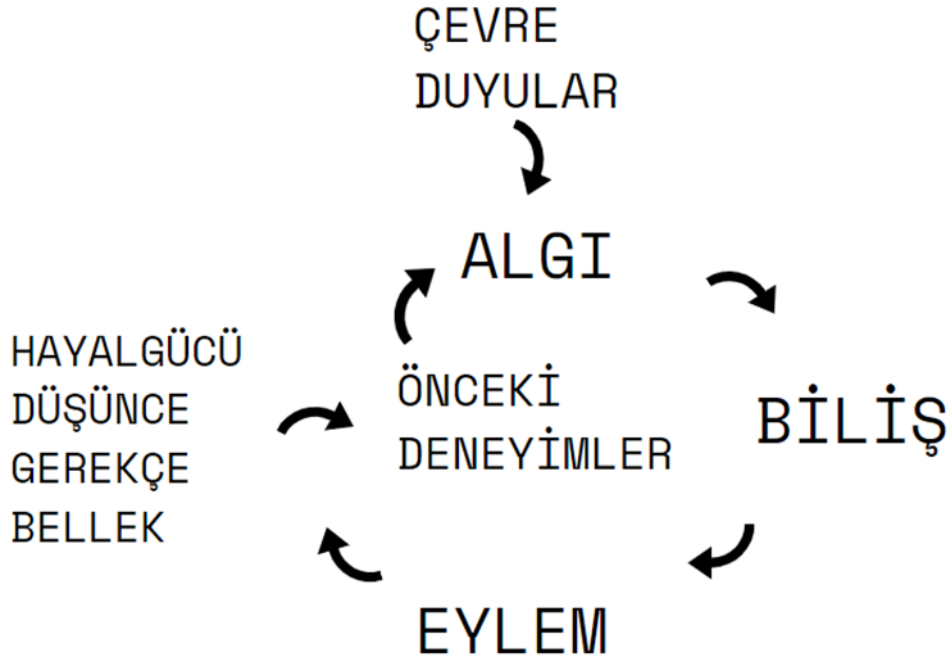
İnsanın mekânla olan ilişkisinden algılama süreci ve girdileri, karşılıklı etkileşimin başlamasında ve sürdürülmesinde rol oynamaktadır. Mekâna ve insana ait girdilerin kombinasyonlarıyla birlikte sonsuz algılama yelpazesi sunulan mekânsal algı sürecinde, insan duyularıyla birlikte elde ettiği mekânsal verileri anlamlı hale getirerek mekâna dair fikirler oluşturmaktadır. Mekânın objektif ve sübjektif anlamlandırılmaya izin veren yapısına paralellik gösteren mekânsal algı süreçleri için de iki ayrı sınıflandırma yapmak mümkündür: Mekânın fiziksel değerlendirmelerinin gerçekleştirildiği duyum süreci ve mekânın kavramsal çıkarımlarının oluşturulduğu zihinsel süreç (Kahvecioğlu, 1998).

Algılama sürecine hizmet eden duyularla elde edilen bilgiler, öznel yorumlamalar sonucunda mekâna dair tüm girdilerin aynı süreçten geçirilerek toplam bir mekânsal yorumun oluşmasına zemin hazırlar. İnsanın mekânsal algılamasına hizmet eden ilk algılama evresi görsel algılama ile oluşturulmaktadır (Gibson, 1950). İnsan mekânla kuracağı iletişime dair mekânsal verileri algıarken, başta görsel algı olmak üzere işitsel, dokunsal ve kinestetik gibi birçok algılama türünü bir arada kullanarak toplam bir algı oluşturmaktadır. Mekân içi algılama sürecinde bireyin mekânın hacmi içerisine girmesi dolayısıyla, mekâna dair öğelerin görsel olarak algılanmasında antropolojik ve oransal karşılaştırmalarla birlikte derinlik, renk, malzeme, doku gibi parametreler de algısal değerlendirmede ele alınır.

Algı, insan ve mekân ilişkisinde insanın mekâna dair ilk izlenimlerinin oluşmasında ve ardından mekâna dair fiziksel ve duygusal pratiklerin geliştirilmesinde rol oynayan disiplinler arası bir kavramdır. Algılama sürecinde kullanıcının bilişsel farklılıkları söz konusu olmaktadır. Algı bir kavram olarak ele alındığında biliş sürecinin bir alt

kurgusu olarak ele alınabilir (Pop, 2013). Biliş ve algı arasındaki ilişkinin incelenmesinde, kullanıcıların hayal gücü, düşünceleri, gerekçeleri ve bellek ile önceki deneyimlerinden elde ederek sakladıkları verilerle birlikte çevrenin sunmuş olduğu değerlendirmeler duyular aracılığıyla algılama sürecine başlanmasına ve sürdürülmesine izin verir. Böylelikle algılama süreciyle birlikte kullanıcı bir biliş oluşturarak bunun sonucunda bir eylem meydana getirmektedir (Şekil 4).

Şekil 2.3. Algı ve Biliş Arasındaki İlişki (Pop, 2003)

İnsanın mekânı algılama serüveninde elde ettiği tüm veriler sonucunda algılanan mekâna dair karmaşık ve çok sayıda mekânsal özellik elde edilir. Mekânın çok boyutlu dünyasının kullanıcının algı süzgeçlerindeki yansımalarının ortaya konulabilmesi için birçok duyunun bir araya gelerek birleştiği düşünülebilir (Pop, 2013). Kullanıcılar mekâna dair algıların oluşturulmasında ilk olarak mekânın niteliklerini

değerlendirerek ardından önceki mekânsal bilgi ve tecrübelerinden yola çıkarak mekâna dair fonksiyonel ve anlamsal çıkarımlara ulaşmaktadır. Bu sürece hizmet eden tüm parametrelerin kullanıcıya özel bir şekilde kurgulanması dolayısıyla mekânın algısal çıkarımları sonsuz biçimde ve öznel olmaktadır. Algının kişisel bir çıkarım süreci olmasından dolayı algı kavramının kullanıcının bulunduğu toplum ve kültürle ilişkili olduğunu da söylemek mümkündür.

Üç boyutta birden var olan mekânın, diğer tüm varlıklar gibi birimi noktadır. Noktaların, çizgilerin, yüzeylerin ve hacimlerin birbirini takip ederek bir sonraki boyuta erişmesine paralel olarak çalışan algısal süreçte de toplam algının elde edilmesinde parçaların anlamlı bütüne kavuşturulması söz konusudur (Aslan, Aslan & Atik, 2015).

İnsanın kendini yeryüzünde var edebilmesindeki mekânsal ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, mekânla ilişkilenebilmesi için mekânı tanıması ve tanımlaması için gerekli olan algı ile mekânın fiziksel özellikleri kişisel soyutlamalar sonucu zihinsel yorumlara dönüşür. Mekânın ilk algılamasından sonra gelişen algılama süreçlerinde kaynak olarak kullanılan ilk algılama verileri olmasından dolayı daha sonra gerçekleştirilen her algılamada farklı algı parametrelerinin değerlendirilmesi sonucu algısal farklılaşma olasılığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla mekânın fiziksel temsil çıkarımları zaman içerisinde ve kişiden kişiye daha az fark gösterirken algı sonucu ortaya çıkan zihinsel çıkarımlar fiziksel olarak var olandan farklılaşarak soyut ve öznel veriler haline dönüşmektedir. Var oluşunda mekân tarafından tanımlanmaya ihtiyaç duyan insan için bir gerekliliğe dönüşen mekânsal algılama pratikleriyle mekânın bilgisi mekânla etkileşim kurmak için oluşturulur ve yeniden kullanılmak üzere saklanır (Roth, 2006). Bireysel olarak yürütülen mekânı algılama süreçleri üzerinden toplumsal ve kültürel ortaklıklar hakkında çıkarım yapmak mümkün hale gelirken aynı

zamanda bu ortaklıklar toplumsal ve kültürel birlikteliklerin oluşturulmasını ve sürdürülmesini sağlamaktadır (Altman & Low, 1992).

2.3.b. Mekân ve İnsan İlişkisinde Deneyim

Mekânsal deneyimin oluşturulmasında algı mekanizmalarından faydalanılarak başlayan süreç, zamanın da dördüncü bir boyut olarak katılmasıyla bu ilişkide deneyimsel boyutun biçimlendirilmesinde rol oynar. Dewey deneyimi öz ile nesne arasındaki etkileşim olarak nitelendirmektedir (Dewey, 1958). Mekâna dair elde edilen ilk verilen ardından önceki kazanımlar başta olmak üzere diğer parametrelerle birlikte mekânsal deneyim kazanılır. İnsan, mekânsal algılamada etkili olan duyular ve bellek gibi tüm faktörlerle birlikte önce mekânsal deneyimlerinden de faydalanarak yeni deneyimler oluşturulur. Mekânsal deneyim diğer deneyim türleri gibi zamansallık kaygısı taşımaktadır. Tuan için ise insanlar sahip oldukları duyularla birlikte algı süreciyle bulunduğu çevreyi tanımaya başlamaktadır. Mekânların kullanıcı için bir yere dönüşmesi serüveninde deneyimi merkezine alan bir süreçten söz edilmektedir (Tuan, 1974).

Kullanıcılar mekâna dair verilerinin oluşması için mekânı deneyimlemeye başlar ve bu deneyimlerle birlikte elde ettikleri verileri algısal ve zihinsel mekanizmalarla birlikte yorumlayarak hareketlerini, duygularını ve durumlarını düzenlerler. Mekânlar belirli fonksiyonlar gerçekleştirilmesi amacıyla ortaya konmuş olsalar bile farklı deneyim ve algılama türlerine açıktırlar. Mekânsal var oluşun bedenle ilişkisini ortaya koyan Merleau-Ponty için mekân bedenle birlikte deneyime olanak sağlamaktadır (Merleau-Ponty, 2014). Mekânlar insanlar tarafından deneyimlendikçe yaşar hale gelmektedirler. Mekân, deneyimlerin gerçekleşmesi için bir ortam sunarken aynı

zamanda deneyimlerle birlikte şekillendirildikleri için geçmiş deneyimler hakkında bilgi vermektedirler. Mekânsal deneyim, mekânın üçüncü boyutta elverdiği fiziksel niteliklerle birlikte gerçekleşse de deneyimin kavram özünde bulunan zaman özelliği ile mekân dördüncü boyutta da kullanıcılar için anlamlı hale gelmeye başlar (Seamon, 1980).

BÖLÜM III

YER DUYGUSU

Yer duygusu, farklı ölçeklerdeki birçok bilimsel alan tarafından tartışılan disiplinler arası bir konu olma özelliği taşımaktadır. “Topophilia” adlı eserinde yer sevgisi kavramı ile yer duygusu tartışmalarında insanın mekân ve çevresiyle olan zihinsel, duygusal ve deneyimsel güçlü ilişkilerini ele alan Tuan, mekânın insanın dışarıda bırakılarak ele alınması ile sadece coğrafi bir alan elde edeceğimizi savunmaktadır. Yalnızca görsel algılama süreçleriyle değil tüm maddi ve manevi faaliyetler bütünüyle insan, mekân ile ilişkilenebilmektedir (Tuan, 1974).

Yer, var olmanın gerektirdiği bir zemindir, insanlar ise bu zemini kendi varlıklarının esasları doğrultusunda oluşturma eğilimi sergilemektedirler (Norberg-Schulz, 1980). “Yerin ruhu” ile mekân karakteristiklerinin analizi mümkün hale gelirken, mekânın atmosferine dair özelliklerinin keşfi sağlanmış olur. Var olmanın anlamlı bir hale gelmesinin koşulu olan “bir yerde olmak” ile fiziksel bir çerçevenin içine oturtulmanın ötesinde insan, bulunduğu yere ait özelliklere sahip olmaya başlar ve yeryüzündeki yersizliğini sona erdirerek aidiyet geliştirir. Bireysel farklılıkların yanı sıra sosyal bir varlık olan insan için toplum içerisinde geliştirdiği benzerlikler ve ortaklıklar da “ikamet etme” eylemini destekler (Norberg-Schulz, 1993).

Yer duygusu, mekânların herkes tarafından ortak kullanıma açık özellikleri ve bu özelliklerin kullanıcılar tarafından öznellediği deneyimlerin arasındadır. Algının herkes tarafından elde edilebilecek genel süreci sonrası mekânla birlikte geliştirilen

yer duygusunda, mekân; içerisinde kişisel anlamlar ve işaretler barından bir yerdir. Nesnel ve öznel gerçekliklerin harmanlandığı bu karmaşık deneyim ve algı işlemlerinin sonucunda insan nihayet yerini anlayabilir hale gelerek varlığının ilk koşulunu sağlamış olur. Yer duygusu kavram olarak içerisinde duyguyu barındırsa bile yerin ve insanın bireysel ve toplumsal olarak sahip oldukları dolayısıyla duyuları ve bilişsel düzenleri birleştirmektedir (Deutsch & Goulias, 2009).

İnsanların ilişkilendikleri mekânların benzer tasarım değerlerine sahip diğer mekânlardan ayrılarak bir yere dönüşmesiyle mekân kullanıcı için ayırt edilme eğilimiyle yerleşmeye açık bir potansiyele dönüşmektedir (Seamon, 1993). Mekânsal bağlılığın oluşmasında fiziksel ve zihinsel deneyimlerin yanı sıra Altman ve Low insanın ait olduğu kültürün de kuvvetli bir faktör olduğunu savunmaktadır. Mekân kavramı bireysel, toplumsal ve kültürel ilişkiler çerçevesinde anlamlı hale gelen bir bütünün değerlendirmesini ifade etmektedir (Altman & Low, 1992).

Endüstri ve teknolojiden kısa bir süre içinde etkilenen modern öncesi yaşam pratikleri, modernizmin işlevsel ve çağdaş olma zorunluluklarından dolayı değişmeye başlamıştır. Makineler tarafından hızlı bir şekilde toplu üretim haline dönüştürülen mekânlar için standardizasyon hali böylelikle başlamıştır. Yerel ve evrensel değerler arasındaki dengenin bozulmasıyla ortaya çıkan post-modernizm, dönemin teknik gelişmişliklerinin farkında olan fakat aynı zamanda kullanıcıların kültürel ve sosyal değerlerinin de tasarım kriterine dönüştüğü bir kurguyu savunmaktadır. Harvey yer duygusu için pekiştirici bir ortam sağlayan post-modernizm ile yer duygusunun ticari bir olguya dönüşerek sömürülmeye açık hale geldiğini düşünmektedir (Harvey, 1989).

Günümüzde farklı coğrafyaların simgesi haline gelmiş ögelerin, deniz aşırı noktalara bile teknolojik imkânlarımız doğrultusunda taşınması söz konusu

olmaktadır. Geçmişin ve farklı coğrafyaların simülasyonlarının sahip olunan tekniklerle çoğaltılmasının yer duygusu üzerindeki etkisinin analiz edilmesi gerekmektedir. Relph, modern dönemin eserlerinin yer duygusunun geliştirilebilmesi için ayırt edici bir karakter ortaya çıkartma potansiyelinden bahsetmektedir. Bir coğrafyacı olarak, yer duygusunun günümüze uyarlanabilmesi için sahip olduğumuz zorluğun, dünyanın nasıl değiştiğinin iyi analiz edilmesi olduğunu düşünmektedir. Post-modernizm ile ortaya çıkarılan mekânların hangi tasarımsal kaygılarla ve hangi coğrafi özelliklere hizmet üzerine yaratıldığının keşfinin önemini vurgulamaktadır (Relph, 1997).

3.1. Yer Duygusunu Etkileyen Faktörler

Mekânın organizasyonuna ait fiziksel veriler ve mekânın atmosferi, kimliği gibi tasarım değerlerinin sunduğu algısal olanaklar ve kullanıcının mekânsal deneyimleriyle elde edilmiş duygusal veriler kullanıcıların mekânla ilişkisiyle birlikte yer duygusunu da etkilemektedir. Bu bağlamda yer duygusunun deneyimle olan ilişkisi yalnızca kendine ait olan özelliklerin kaynaklanmamaktadır (Newell & Canessa, 2018). Mekânsal bellekte saklanan mekânlara dair veriler yeni mekânsal deneyimler üzerinde de etkili olmaktadır. Örneğin insanların yeni mekânlara karşı “ev hissi” arayışları, yeni mekânsal deneyim kriterlerinde önceki deneyimlerin de değerlendirildiğini göstermektedir.

Mekânın fiziksel özellikleriyle birlikte ortaya çıkan atmosfer, kullanıcıların mekâna dair deneyimlerinin ve duygularının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu kapsamda kullanıcının sahip olduğu bireysel algı, toplumsal algı ve kültür filtrelemeleri de belirleyici olmaktadır. Aynı şekilde mekânın daha önceden bellekte

depolanmış mekânlara benzerliği dolayısıyla aşinalığının bulunması, aidiyet kurulması veya mekânın kimliği dolayısıyla kullanıcının mekânla etkileşime girme isteği de yer duygusunu etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Day, insanın mekânla kurduğu ilk iletişimde mekânın kullanıcıya mekânsal adaptasyon kolaylığı sağlayabilecek tanıdık olma durumunun mekân ve insan ilişkisini geliştirirken; yer duygusunu da benzer şekilde etkilediğini savunmaktadır (Day, 2003).

Mekânın somut ve soyut özellikleri dolayısıyla kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, kullanıcıyla mekân ilişkisinin kurulmasını böylelikle yer duygusunun da bu ilişkiden doğru orantılı olarak etkilenmesini beklemek mümkündür. Kullanıcıların fiziksel beklentilerini mekânsal organizasyonla tatmin ederken aynı şekilde atmosferiyle duygusal edinimleri oluşturabilecek potansiyeli bulunmalıdır. Bu kapsamda mekânın tasarım değeri belirleyici olmaktadır. Yer duygusunu etkileyen parametreler incelendiğinde etmenlerin yalnızca mekândan kaynaklanan öğelerle sınırlandırılmaması gerekir. Aynı şekilde insana dair etmenler de bu ilişkide belirleyici olmaktadır. Kullanıcıların mekânları tercih etme ve etkileşim kurma isteklerini etkileyen unsurlar kullanıcının algısal ve kültürel kapasiteleriyle birlikte yer duygusunu da etkilemektedir (Deutsch & Goulias, 2009).

Şekil 3.1. Yer Duygusunun Yapısı (Deutsch & Goulias, 2009)

Hem tasarımcı hem kullanıcı olarak insanın yanı sıra etkilenen ve dönüşen olarak mekânın ele alınabileceği tasarım parametresinde, mekânın anlamlandırılması, mekânsal isteklerin belirlenerek buna uygun organizasyonların oluşturulması, ilişki biçimlerinin kurgulanması, psikolojik ve duygusal ihtiyaçların belirlenerek buna uygun düzenlemelerle atmosferin oluşturulması mümkün olmaktadır. Tasarımla birlikte deneyim ve ilişkiler de tasarlanmakta; mekânın kalitesi, aidiyeti, güveni, aşinalığı, ulaşılabilirliği, kullanılabilirliği, tercih edilme sebepleri gibi yer duygusunu etkileyen unsurlar tetiklenmektedir. Yere dair oluşturulan yerden memnun olma durumu, kullanıcı tarafından bir yere dair kalite değerlendirmelerinin özetidir (Mesch & Manor, 1998).

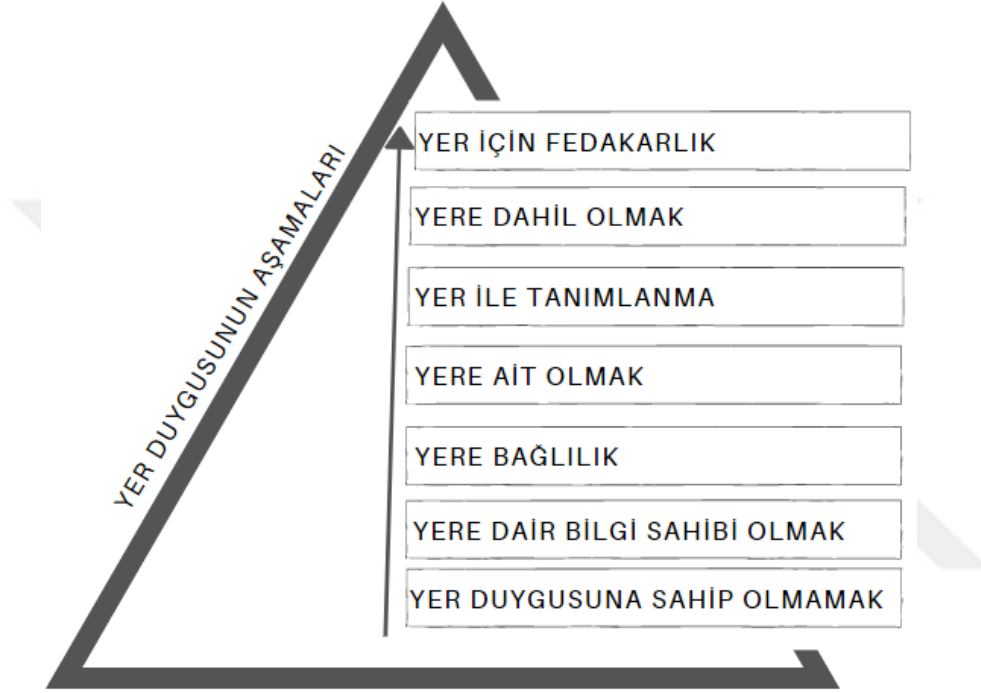
3.2. Yer Duygusunun Ölçülmesi

Yer duygusu kullanıcılar tarafından öznel algı süreçleri sonucunda elde edilen ve mekânın kullanıcı tarafından mekânsal tecrübelerle dayandırılarak tanımlanmasını sağlar. Steele'e göre yer duygusunu oluşturan parametreleri iki ana kategoride incelemek mümkündür: Mekânın fizyolojisine bağlı maddi veriler ve kullanıcılar için ifade ettiği algısal veriler (Steele, 1981).

İnsanın mekânla bağımlı iletişimi içerisinde insana ve mekâna dair her türlü parametrenin etkilediği yer duygusuyla oluşan mekânsal dönütler, mekânın bir yere dönüşmesine ve karşılıklı olumlu veya olumsuz olarak etkileşime girmesine sebep olur (Hashemnezhad, Heidari & Haseini, 2013). Yer duygusunun ölçülebilir ampirik bir olgu olduğunu savunan Shamaı (1991) için yer duygusuna sahip olmanın bir yere bağlanmak (belonging to a place), bir yere ait olmak (attachment to a place) ve bir yer için fedakârlık duygusu geliştirmek (commitment to a place) olmak üzere 3 evresi

bulunmaktadır (Shamai, 1991). Tüm bunların sonucunda yer duygusunun ampirik ölçümü için çerçeve oluşturan Shamai yer duygusunun 7 aşamadan oluştuğunu belirtmektedir (Şekil 8).

Şekil 3.2. Yer Duygusunun Aşamaları (Shamai, 1991).

- (1) Yer duygusuna sahip olmamak: Kişinin mekâna dair yer duygusu geliştirmemesi.
- (2) Yere dair bilgi sahibi olmak: Yaşadığı yeri diğer yerlerden ayırt edebilen, bölgenin kültürel ve sosyal farklılıklarına aşina ancak bu yere karşı bir duygu barındırmamak.
- (3) Yere bağlılık: Bulduğu yerin özelliklerine dair bilgi sahibi olmanın yanı sıra yerin birlikteliklerine ve ortak kültürlerine dair duyguların da aidiyete eşlik etmesi.

- (4) Yere ait olmak: Yere dair duygusal aidiyetin oluşması ve yerin kişisel anlamlar ifade etmesi.
- (5) Yer ile tanımlanma: Yere karşı sadakat duygusu geliştirilerek yere derinden bağlanmak.
- (6) Yere dâhil olmak: Yer için duygu beslemenin bir eyleme dönüşerek o yer için davranışlarda bulunmak.
- (7) Yer için fedakârlık: Yer duygusunun en fazla olduğu durum olmakla birlikte yer için ödün vermeye hazır olmak. (Shamai, 1991).

Yer duygusu kullanıcıların mekânla ilişkilendirme sürecindeki birçok insan ve çevre faktörlerinin bir arada değerlendirildiği karmaşık bir süreci temsil etmektedir (Devine-Wright & Howes, 2010). Yer duygusunun oluşumu ve korunumu öznel bir deneyim süreci sonrasında mümkün olmaktadır. Mekâna dair kullanıcı tarafından toplanan bu fiziksel ve duygusal kodların tamamı sonucunda, mekân kullanıcı için bir anlam ifade etmeye başlamaktadır. Kullanıcı-mekân ilişkisinde genellikle kullanıcı ve deneyimleri üzerinden tartışılan yer duygusu kavramındaki “yer” için durağan bir olgu olarak yaklaşılmaması gerekmektedir. Yer, olayların gerçekleştiği, zaman içerisinde değişmeye ve dönüşmeye açık olmakla birlikte canlı özellikleri gösteren yaşayan bir oluşumdur. Yer, kullanıcıyla ilişkisi içerisinde statik yapısından dolayı kullanıcıya göre bir sabit olarak ele alınsa da her kullanıcı için farklı anlamlar oluşturabilecek ve her türlü deneyim için potansiyel sunabilecek zenginliklere sahip olmasıyla yer duygusunun çok boyutlu hale gelmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Böylelikle yerin deneyimler üzerinden anlamlandırılmasını mümkün kılan zaman faktörüyle de mekân ve zaman ilişkisi kurulmuş olmaktadır (Jackson, 1995).

Bireysel ve toplumsal olarak fiziksel çevreyle oluşturulan algısal ve duygusal iletişimlerin kazanımıyla birlikte, mekânsallığın insana dair bir kavram olduğu düşünülebilir. Kullanıcıların mekân üzerine değerlendirmelerinde çevre psikolojisi alanı altında üç başlık ele alınabilir: Yer aidiyeti, yere bağımlılık ve yer kimliği. Altman ve Low (1992) kullanıcıların fiziksel çevreyle olan ilişkilerin için yer aidiyeti kavramını üst başlık olarak önermiş olsalar da Jorgensen ve Stedman (2001) bu üç başlığın yer duygusu altında incelenebileceğini savunmuşlardır (Knez, 2005).

3.2.a. Yer Aidiyeti (Place Attachment)

Altman ve Low 1992’de ortaya koymuş oldukları “Place Attachment” çalışması ile literatürdeki dağınık ve farklı terimlerle tanımlanmış olan yer aidiyetinin çevre psikolojisi alanında bu kavramla tartışılmasına öncülük etmişlerdir. Altman ve Low “Place Attachment” çalışmasında yer aidiyetini insan ve çevre arasında kurulan duygusal bağ olarak tanımlanmıştır ve birçok yer aidiyeti çalışmasında duyguların ve hislerin merkez alınarak kurgulandığı vurgulanmıştır (Altman & Low, 1992).

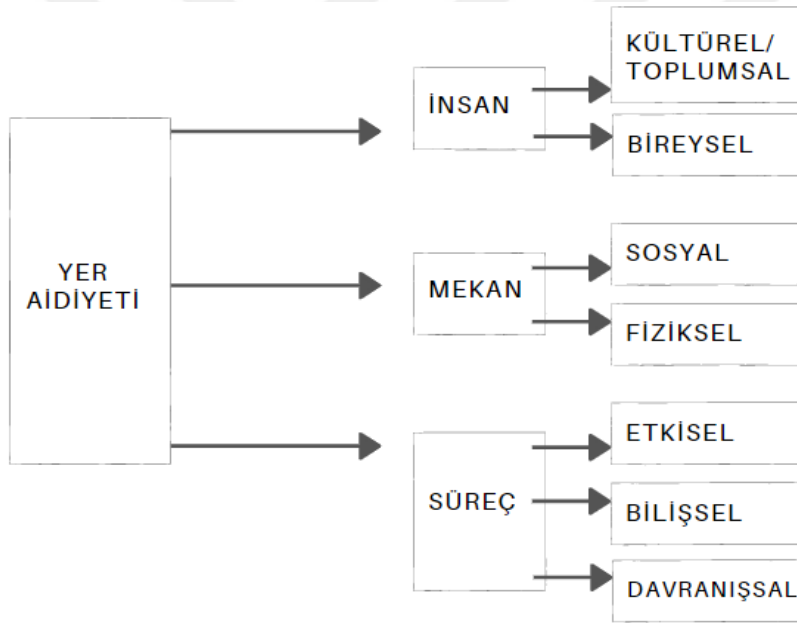
Bir yere aidiyet oluşturulabilmesi için duygusal deneyimler elde edilmelidir, bu deneyimler için de ön koşul o yer ile fiziksel etkileşimde bulunmaktır. Kullanıcılar güçlü yer aidiyeti kurdukları mekânı diğer mekânlar için bir ölçüt haline dönüştürebilir ve deneyimlediği yeni mekânlarla kuracağı duygusal aidiyetlerinde önceki mekânla benzerliklerine ve beklentilerine göre değerlendirebilirler. Yer aidiyeti sosyo-demografik özellikler, çevresel özellikler, kültür, yer memnuniyeti, tercihler, eylemler ve mekânın kendisi gibi faktörlerden etkilenmektedir (Najafi & Shariff, 2011). Çevresel deneyimlerde insanların mekânla kurdukları ilişki biçimleri, mekâna dair tanışıklığa sahip olmak, insanların mekân hakkındaki bilgi ve uzmanlık seviyeleri

belirleyici olmaktadır. Yer aidiyeti parametrelerinden kültür ise insanın çevresiyle etkileşiminde doğrudan rol oynamaktadır. Kültür bir topluluğun ortak algı ve deneyimlerinden oluşmasıyla yer aidiyetinin incelenmesinde insan ve yer ilişkisi üzerinde etkili olmaktadır. Yer memnuniyeti kullanıcının mekânla iletişimini kuvvetlendirme isteğini doğru oranda etkilerken, yer aidiyetinin geliştirilmesine hizmet etmektedir. Ancak kullanıcıların aidiyet geliştirmelerine rağmen yerden memnun olmadıkları durumlar da mümkündür. Kullanıcıların sosyokültürel değişkenlerinin yanı sıra tercih mekanizmalarının da yer aidiyeti geliştirmesinde rol oynadığı düşünülmektedir. Yerin özünde kullanıcı tarafından tanımlanabilmesi için bir gereklilik olan deneyim kullanıcının mekânsal eylemlerinden elde edilmektedir. Ancak eylemlerin yerin aidiyeti üzerindeki etkisine dair doğru ya da ters orantılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Yer aidiyetini etkileyen faktörler arasında ele alınan son etmen ise mekânın kendisidir. Mekân, her ne kadar tanımlanmasında insan ile kurmuş olduğu ilişkinin rol oynadığı belirtilse de elde edilen ilk veriler genellikle mekânın fiziksel ve somut özelliklerinden yola çıkılarak oluşturulmaktadır. Mekânların sahip olduğu statik verilerin kullanıcılar üzerinde yer aidiyetinin ve memnuniyetinin geliştirilmesinde doğru orantı gösteren sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Najafi & Shariff, 2011).

Yer aidiyetinin literatüde birçok alan tarafından kullanılan bir kavram olmasından kaynaklanan tanım çerçevesi problemi taşıdığını düşünen Scannell ve Gifford, kavrama üçlü organizasyon çerçevesi önermektedir (Scannell & Gifford, 2010). Bu çerçevedeki üçlü organizasyon insan, süreç ve mekân ile oluşturulmuştur. Organizasyonun “insan” başlığı, bireysel ve toplumsal düzeyde ele alınabilir. Yer aidiyeti bağlamında insanın birey olarak ele alınmasında deneyimler, farkındalıklar ve dönüm noktaları mekânsal aidiyetin oluşturulmasında önemli rol oynamaktadırlar.

Topluluk olarak yer aidiyetinin oluşturulmasında ise bireysel anlamlardan çok toplumun sembolik ortaklıkları ve kültürel verileri söz konusu haline gelmektedir. Scannell ve Gifford (2010), Jorgensen ve Stedman'ın 2001'de yer duygusu için ortaya koydukları çalışmaya paralel olarak yer aidiyetinin geliştirilmesi sürecini etki, algı ve davranış olarak ele almışlardır. Oluşturdukları üçlü organizasyon çerçevesinde son olarak mekânın kendisini ele alan Scannell ve Gifford, mekânı üçlü ilişkinin en önemli kolu olarak nitelendirmektedirler (Scannell & Gifford, 2010).

Şekil 3.3. Yer Aidiyetinin Üçlü Organizasyon Şeması (Scannell & Gifford, 2010)

Yer aidiyeti ele alınırken mekân ölçeği yeryüzünün tamamından, ülkeye, bölgelere, şehirlere, mahallelere, eve, odaya hatta bir nesneye kadar büyütülebilir. Aidiyetle birlikte bağlanmanın gerçekleştiği şey olarak mekân insanla olan ilişkisi dışında toplumsal iletişimlerin de sağlayıcısı olduğu için sosyal özellik göstermektedir. Aynı şekilde sosyal yaşamın şekillendiricisi ve koruyucusu olarak mekân, kültürün de

sürekliliğini sağlarken; sosyal olarak kültürel yansımaların mekân üzerinden analiz edilebilmesine imkân sağlar. Mekânın sosyal özelliklerinin yanı sıra sahip olduğu fiziksel nitelikler de aidiyet oluşturulmasında görev almaktadır. Mekânın durağan özellikleri kullanıcılar için ortam ve olanaklar oluşturmaktadır (Stokols & Schumaker, 1981).

3.2.b Yere Bağımlılık (Place Dependence)

Yer bağımlılığı kavramının literatürdeki tartışmalarında önemli bir yer tutan Stokols ve Schumaker (1981), bireysel ve toplumsal yere bağımlılığının analiz edilebilmesi için iki etken kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu etkenlerden ilki bulunulan mekânın ihtiyaçlara cevap verebilme kapasitesidir. İkincisi ise ihtiyaçlara olası cevap verebilecek diğer mekânların bulunulan mekâna kıyasla niteliğidir. Yere bağımlılıkta duygusal faktörlerden çok fonksiyonel amaçlar ön plana çıkmaktadır (Stokols & Schumaker, 1981). Çünkü duygusal olarak herhangi bir mekâna dair aidiyet ya da bağlılık geliştirmemiş bir kimse için ortaya çıkan yeni koşulları ya da hedefleri gerçekleştirebilmek adına bu mekâna dair tercih geliştirilebilir. Yer bağımlılığı yerle kurulan ilişkide yerin kullanıcının hedeflerine ve isteklerine ulaşmasına ne kadar hizmet ettiğine bağlı olarak değerlendirilebilir. Yerin kullanıcının faaliyetlerini destekleyecek özelliklere sahip olması sonucu ortaya çıkan yere bağımlılıkla yerin kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılama kapasitesi incelenmektedir (Raymon, Brown & Weber, 2010).

3.2.c. Yer Kimliği

TDK Güncel Türkçe Sözlük'te “kimlik” kavramının insan bağlamında yapılan tanımlamasında “Toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü” ifadesi kullanılmıştır. Nesne bağlamında ise kimlik tanımı, herhangi bir varlığın tanımlanmasında kullanılan özelliklerin tamamı olarak nitelendirilmiştir (sozluk.gov.tr). Kimlik konusu kendi başına birçok etmenin bir arada değerlendirilmesi gereken karmaşık bir kavramdır. İnsanın kendi kimliğinin keşfinde mekânsal ve çevresel faktörlerin önemli girdiler olmasına paralel olarak bir yerin kimliği de kullanıcıların mekânı tanımlaması ve mekânla ilişkilmesinde önem göstermektedir.

Mekânın kimlikle özdeşleştiği iki durum bulunmaktadır: İlk olarak bir yerin tanımlanmasında kullanılan niteliklerin tümü yerin kimliğinin oluşturmaktadır. İkinci olarak ise yer kimliği kavramı, mekânın da kendi başına bir kimliğinin olduğunu ortaya koymaktadır (Twigger-Ross & Uzzell, 1996). Mekâna dair deneyim ve algı kavramlarının mekânsal kimliğin oluşturulmasında kullanılması dolayısıyla, mekân aslında olan fiziksel sınırlarının dışında algı ve deneyim dünyasında da kendi sınırlarını oluşturarak çevresinden ayrılır.

Yer kimliğinin oluşmasında bireysel ve toplumsal yaşamın özellikleri etkili olmaktadır. Aynı şekilde bireysel ve sosyal kimliklerin ortaya konmasında da mekânın algı ve davranış üzerindeki etkileri dolayısıyla belirleyici hale gelmesi söz konusu olur. Hem mekân hem de kullanıcılar bakımında ortaklıkların oluşması ardından bir kimliğe dönüşme süreci üzerinden mekânın insan ile olan karşılıklı akışkan ilişkisini okumak mümkün hale gelmektedir.

BÖLÜM IV

MEKÂN-İNSAN ETKİLEŞİMİNDE TEKNOLOJİ

Tez çalışmasının bu bölümünde önceki bölümlerde ele alınan mekân, insan ve mekân-insan ilişkisinde yer duygusu kavramlarının teknolojik gelişmelerle birlikte dönüşümlerine dair literatür tartışmalarına yer verilmiştir. Yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin yanı sıra sanal gerçeklik ile mekânın ve yer duygusunun teknolojik gelişmelerle birlikte değerlendirmeleri incelenmiştir.

4.1. Mekânsal Bir Kavram Olarak Teknoloji

İnsanın yeryüzündeki ilk andan itibaren kendini var edebilmek adına geliştirdiği tüm tekniklerin bütünü olan teknolojiyle ilişkisi, günümüzde karşılıklı bağımlı bir hale gelmiştir. 21. Yüzyılda insanlığın neredeyse yarısı endüstriyel bir çevrede bulunmaktadır. Endüstri Devrimi'nden bu yana, günlük aktivitelerimizin birçoğu bundan iki asır önce var olmayan makineler ve sistemlerin sunmuş olduğu olanaklarla sağlanmaktadır (Headrick, 2009). Bu teknolojik olanaklarla birlikte günümüzde mekâna dair mekân yapımı, değiştirme, tasarlama gibi birçok işlevi gerçekleştirmekteyiz. 21. Yüzyıla kadar teknolojinin tetikleyici bir faktör olarak değerlendirilebileceği bu insan-mekân ilişkisinde, teknoloji artık bir etkileyici olmaktan çıkmış ve bu ikili ilişkinin belirleyici bir parçası haline gelmiştir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin modern toplum yaşantısında meydana getirdiği değişikliklerle birlikte mekânın zamansal ve varoluşsal temellerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Moore, günümüz dünyasında artık mekân ve teknolojinin birbirinden ayrı ele alınamayacağını belirtmektedir (Moore, 2001). Bilgi ve iletişim teknolojileriyle birlikte mekân kurgularının değişmesini ve fiziksel olarak var olan mekânların anlamlarında farklılaşmaların öngörülmesi mümkündür. Bu aletlerin kısa bir zaman içerisinde mekân içi kurgulanma alanlarının kablosuz kullanım olanakları sayesinde fonksiyon alanlarının özgürleşmesiyle kullanıcılar için teknolojinin mekânsal sınırını çizmek zorlaşmıştır. Teknoloji mekânsal ilişkilerin sınırlarını genişletirken yeni fonksiyon ve etkileşim türlerinin ortaya çıkarılmasında fırsatlar sunmaktadır (Christian, 2013).

Günümüzde yeryüzündeki insanların çoğu sanayileşmiş bir düzen içerisinde bulunmaktadır. Sanayileşmenin dört temel özelliğini vurgulayan Headrick (2009), bunları şöyle sıralamaktadır: İlk olarak çalışma çevreleri ve biçimleri değişen insanlar tarlalardan, fabrikalara, fabrikalardan ofislere geçerek üretimi basit parçalara ayırmıştır. İkinci olarak insan gücünün makinelere devredilmesiyle artan üretim kapasitesini karşılayacak ulaşım ve iletişimin hızlı hale getirilmesini zorunlu koşturmuştur. İlk iki özelliğin bir sonucu olarak üçüncü özellik ise seri üretim yöntemleri ve bununla birlikte bir mecburiyete dönüşen tüketim alışkanlıklarının değişmesidir. Son olarak makineler için ekolojinin kaynaklarından mekanik enerjinin üretiliyor olmasıdır (Headrick, 2009). Böylelikle iki asır öncesine kadar olmayan malzemeler, teknikler ve makineler ile çalışma, eğlenme, iletişim gibi her alandaki davranış ve ihtiyaçlarımız değişmiş ve değişmeye devam etmektedir. Tüm faaliyetlerini bir mekân aracılığıyla gerçekleştiren insan için bu dönüşüm sürecinde mekânın etkilenmemesinin beklentisi karşılıksızdır. Mekân, insan üzerindeki etkisinin bir

benzeri olarak insani her detaydan etkilenen bir olgudur. Her gün yeni kavram ve konseptlerin teknoloji imkânları dolayısıyla ortaya çıktığı günümüzde, mekânın ve insanla olan diyalogu itibariyle mekân-insan ilişkisinin kavramsal ve fonksiyonel olarak dönüşümünün incelenmesi önemlidir. 21. Yüzyılda mekânın tanımının ortaya konulabilmesi için mekânın teknoloji ile kurgulanma yöntemlerinin anlaşılması bir başlangıç arz etmektedir (Yıldız, 2014).

Heidegger, teknolojiyi özünde karmaşıklık barındıran bir kompleks olarak nitelendirmektedir (Heidegger, 1977). İnsanlar ve araçlar bu teknolojileri amaçları doğrultusunda sonuç elde etmek üzere kullanmaktadırlar. Teknolojinin insanla olan araçsal ilişkisi sonucunda elde edilen şey bir “açığa çıkarma” işlemidir. İnsanoğlunun var olduğu ilk andan bu yana geldiğimiz noktaya hizmet eden tüm yol ve araçların bütünleştiği teknolojinin özü, günümüz modern teknolojisinden ayrılmaktadır. Modern teknoloji modern fizik kurallarına dayanan ve ampirik olarak nitelendirilebilecek çalışmalar sonucu elde edilmektedir. Modern teknoloji ve fizik arasındaki ilişki, insan ve mekân ilişkisi gibi birbirine bağlı devam ederken çift taraflı olarak birbirlerini beslemektedirler. Burada modern teknoloji ile kastedilen şey insanın doğadaki enerjilerini keşfetmeye iten bir araç olarak düşünülebilir. Günümüzde kullandığımız teknolojik araçların birçoğu bu amaca hizmet etmektedir. Asgari efor ile azami verim elde etmek. O halde doğanın enerji gizemlerinin çözümlenmeye başlanmasıyla ivmelenen teknoloji, bu enerji kaynaklarının istenilen noktaya kadar ulaşımındaki rota ve yöntem olarak tanımlanabilir. Ancak modern teknolojinin özünü kavramaya çalışırsak, bir insan makineler tarafından üretilen bir şeyi elde ettiğinde, eline geçen ürünün artık tamamen insan yapıtı olmaktan uzaklaştığını söylemek mümkündür (Heidegger, 1977). Makine çağından bu yana makineye ait her şey teknolojiye aittir, dolayısıyla makinelerin gerçekleştirmiş olduğu işler de teknolojik

faaliyet kapsamına girmektedir. Modern fizik kurallarının keşfi dört asır öncesine denk gelirken, makinelerin teknolojik gelişimi Endüstri Devrimi'yle mümkün olmuştur. Fizik kurallarının, beden ve mekânların ötesinde teknolojinin kısa bir süre içerisinde gelmiş olduğu nokta insanları korkutmaktadır. Makine çağından bilgi çağına geçerken makineleşen dünyada Heidegger, insanoğlunun teknolojiyi bir tehdit olarak algılamasında teknoloji aletlerinin sorumlu tutulmamasını belirtirken; asıl tehdidin insanı özünde etkilediğini savunmaktadır. Teknoloji insanoğluna normal şartlar altında, yapamayacağı şeylerin altından kalkabilme cesaretini ve potansiyelini vermektedir (Heidegger, 1977).

Teknolojinin sunduğu kaçınılmaz imkânlar ile kurgulanacak olan mekânlar için organizasyonel, estetiksel ve algısal tasarım kaygılarının ve çözümlerinin yeniden tanımlanmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tanımların ortaya konmasından önce mekânsal teknolojilerin saptanması faydalı olacaktır (Yıldız, 2014). Böylelikle insanların geleceğe dair mekânsal deneyimlerinin değişmesini sağlayabilecek gelişmelerin ve kurguların olası senaryolarında insan-mekân dinamiğinin sağlıklı bir şekilde kurulması mümkün olabilir.

4.2. Mekânsal İlişkiler Bağlamında Teknoloji

Mekân ve insan arasındaki bu dinamik ve karşılıklı bağımlı hale gelen bu ilişki içerisinde günümüze kadar teknoloji bu etkileşimi etkileyici özellik gösteren bir etmen olarak ele alınmıştır. Endüstri devrimiyle başlayan buluş atılımının 21. Yüzyıl itibarıyla Bilgi Çağı olarak devam eden gelişme sürecinde teknoloji artık her yerdedir, sadece başka ilişkileri etkileyici özellik gösteren bir katalizör değildir. Teknoloji kavramı olarak bireyin ve toplumların sahip olduğu tekniklerin tümü olarak nitelendirilebilir.

Ching, “A Visual Dictionary of Architecture” kitabında teknolojiyi yeni teknik araçlarının oluşturulması ve meydana gelen bu yeniliklerin birey, toplum ve çevre etkileşimlerini inceleyen bir uygulamalı bilim alanı olarak tanımlamaktadır (Ching, 2012).

21. yüzyıl insanı için teknolojiyle etkileşim kurmak yaşamının bir parçası ve zorunluluğu haline gelmiştir. Bu teknolojilerin insanla birlikte bir mekân içerisinde kullanılması durumunda, ortaya konan yeniliklerin mekânsal farkındalıklardan uzak tasarlanması bu gelişmelerin geçici olmasına sebep olmaktadır. Meydana getirilen teknolojik ürünlerin ve uygulamaların çoğu zaman mekânsal karşılıklarının düşünülmeden ortaya konduğu durumlarda bile kullanıcılar bu görevi kendi özleriyle gerçekleştirmektedirler. Örneğin müzik dinlemek için kullanılan kişisel teknolojik aletler mekânsal bağlam düşünülmeden ortaya konsa bile kullanıcılar onu yolda yürürken, kütüphanede çalışırken veya yaşam alanlarında dinlenirken farklı mekânlara atfetmektedirler (McCarthy & Wright, 2005). Önceden planlanmış ya da tesadüfi olarak ortaya çıkmış yeni mekânsal etkileşimlerle insanların mekânsal deneyimlerinde teknolojik gelişmeler önemli bir etken haline gelmiştir.

Mekân ve insan iletişimde etkileşimlerin tasarlanmasında teknolojinin yer ve kullanıcı özü arasındaki ilişkinin nasıl ve hangi bağlamlarda etkilediğinin ve insan-mekân etkileşimindeki bu değişimlerin yer bilinci geliştirilmesini nasıl destekler hale getirileceğinin tartışılması önemlidir. Teknoloji, insanın mekânla olan diyalogunda mekân bilincinin yer duygusu bağlamında geliştirilmesi için fırsatlar sunmaktadır (Malpas, 2008). Bu çerçevede tasarlanan yerin ve deneyimin bağlarını güçlendiren teknolojik gelişmelerle mekânın anlamlanması ve günümüze uyarlanması mümkün hale gelir.

Teknolojinin mekânsallaşamaması veya mekândan bağımsız kurgulanması; mekânların 21. Yüzyılın ortaya koyduğu teknolojik ihtiyaçlarından bihaber oluşturulması da bilgi çağının yersizlik konseptini oluşturacaktır. Mekanların insanlar için anlamlı hale gelerek yersizlik konseptinden uzaklaştırılmasını sağlamak için kullanıcı ve mekanla etkileşim sağlayan teknolojilerin mekân kurgusuna dâhil edilmesi, mekânın kullanıcı için bir yere dönüşmesindeki deneyimlerini teşvik etmek için kullanılabilir (McCarthy & Wright, 2005). Mekânın deneyimler ve algılar sonucu insan için anlamlı hale gelmesinde, teknolojinin kişiselleştirilebilir olması bir potansiyel sunmaktadır. Günümüz teknolojik ürünlerinin konum ve mekânla entegrasyonunun sağlanabilmesi teknolojik kişiselleştirmenin mekân üzerindeki yansımalarının oluşmaya başladığını göstermektedir. Gittikleri ve keşfettikleri mekânlarda yer bildirimini sosyal platformlar üzerinden paylaşan insanlar, bu durumla birlikte bir şekilde o mekâna dair bir izi de paylaşmaktadırlar. Konum bildirisiyle mekâna teknolojiyle birlikte tutunan insan, aynı zamanda mekânla olan etkileşimine teknolojik imkânlarla birlikte katılım göstermiş olur (Özkul, 2014). Bilgi çağında biriktirilen tüm bu lokasyon verilerinin önümüzdeki yüzyıllar için mekânsal veriler oluşturmayacağını ortaya koyan bir durum bulunmamaktadır.

Teknoloji, insanlığın önceden yarattığı fakat bugün pragmatik yaklaşımlarla düzeltmek istediği yeryüzünü ve üzerindeki onarımları çoğu zaman bir yöntem olarak var olanla hareketler çözümler getirmektedir. Mekânın durağanlığının kırılarak, insanla olan sıkı ilişkisinden ötürü teknoloji etkisinden etkilenmemesi mümkün olmayan bu durumda ona hareket kazandırıp ivmelendirecek her girişimin insanın mekân ihtiyacıyla birlikte kendini var edebilmesi için “teknoloji”nin özündeki “techne” köküyle yaratmanın ve tasarlanmanın vurgusuna dikkat etmek gerekmektedir. Teknolojinin anlamındaki teknik ve techne burada ayrılmaktadır; “techne” teknikten

farklı olarak bilgiyi yaratmayı barındırmaktadır. Sadece yapım yönteminin dışında bir taşın yontularak esere dönüşmesi gibi üç boyutlu eksene dördüncü bir boyut olarak zamanı da ekleyerek yaratmayı ve inşa etmeyi yüceltir (Heidegger, 1977).

4.3. Yer Duygusu ve Teknoloji

Endüstri Devrimi'ni teknolojik imkânların günümüzdeki hızına ulaşmasında bir başlangıç olarak kabul etmek mümkündür. Endüstrileşen dünyada modern çağın ayırt edici bir yönü olarak ele alabileceğimiz küresel ortaklıklarla kaybolan yer hissi insan ve mekân ilişkisinin olumsuz yönde etkilenmesinin nedenlerinden biridir.

Yer duygusu, insana dair bir mekânsal olgu olduğu için tıpkı insan gibi zamanla birlikte değişmeye açıktır. Endüstri Devrimi'nden önce genellikle yalnızca doğduğu ve büyüdüğü toprakların farkında olan insan için yer duygusunun günümüz modern dünyasından daha kuvvetli olduğu düşünülebilir. Günümüzde ise yeryüzünde saniyeler içerisinde ulaşılamayan noktaların kalmaması ve yaşadığı yere alternatif gerçek ve sanal yerlere ulaşımın kolay hale gelmesiyle yer duygusunun da bu değişime ayak uydurması gerekmektedir. Endüstri Devrimi öncesi ve günümüzün yer hislerinin karşılaştırılması yapıldığında, 21. Yüzyılda yer hissi düzensiz ve karmaşık hale gelmiştir (Relph, 2008).

Endüstri ve teknoloji gelişmelerine bağlı olarak 1970'li yıllardan günümüze, birinci dünya ülkeleri ve üçüncü dünya ülkeleri arasında gelişme bağlamında ciddi demografik tutarsızlıklar vardır. Günümüzde özellikle metropollerde farklı yerlere ve kültürlere ait insanların bir arada yaşadığını görmekteyiz. Bu durum, kendi bölgelerinden daha gelişmiş bölgelere gerek ekonomik gerekse toplumsal faydalarından ötürü göç eden göçmenler için göç ettikleri yerler ile bağlantı kurmaları

gereksinimlerinden ötürü yer duygusu tehlike altındadır (Qian, Zhu & Liu, 2011). Sanayi ve teknolojinin gelişmesiyle tüm çevresel, sosyal ve ekonomik sorunlara çözüm bulunabileceğine dair iyimser olan insanoğlu, Endüstri Devrimi sonrası dünya savaşları, enerji kaynaklarının sınırlılığı ve yeryüzü kaynaklarının eşit dağıtılamaması gibi birçok problemle yüzleşmek durumunda kalmıştır. Yaşadığı bölgelerdeki olumsuz hayat koşullarından ötürü yer değiştirmek durumunda kalan ve günümüzde modern dünyanın bir karakteristiği haline gelen küresel yaşam tarzıyla doğup büyüdüğü topraklarda bile göçmen haline gelen insanlık için yer duygusunun inşası önemli hale gelmiştir (Altan, 2008). Karma kültür profillerine ev sahipliği yapan metropollerin ticaret merkezlerinin, ulaşım noktalarının ve diğer tüketim alışkanlıklarına hizmet eden mekânlarının ortak bir dil olarak yersizliği barındırması bu dönemin ortak mekânsal okumalarındandır. 21. yüzyıl insanoğlunun ortak kaygılarını oluşturan çevresel, sosyal ve ekonomik sorunların etki alanları küresel olarak hissedilse de bu sorunların meydana getirdiği sonuçlar yerelde farklılaşmaktadır. Küresel problemlerin etkilerinin küresel merkezden yerel alanlara özelleştirildikçe keskinleşmesinden ötürü, bu problemlerin etkisinin en aza indirilmesinde önemli bir değişken olarak yerin karakteristiğine dayandırılmalıdır (Relph, 2008). 19. yüzyıla dek geliştirilen yer duygusu, insanlığın bu kavramın farkında olmadan bilinçsizce gerçekleştirip inşa ettiği ve kültürel birikimleri sonucu kendilerini var etmeye yönelik oluşturdukları bir durumdur. 21. yüzyıl için tarihi ve kültürel mekânsal zenginliklerini oluşturan ve yüzyıllar öncesinde yer duygusundan kavram olarak habersizce kurgulanmış olan bu yerler, dönemin ulaşım ve malzeme tercihlerinin kısıtlılığından dolayı yerel mekân anlayışının anlaşılması için kaynak oluşturmaktadırlar (Yırtıcı & Uluoğlu, 2004). Günümüzde modern mekân anlayışının küresel beğeni algısının oluşmasıyla ve teknolojinin sunmuş olduğu ulaşım ve üretim teknikleriyle uluslararası stillerin ortaya

çıkmasına sebep olmuş, böylelikle mekânın yapım, tasarım ve kullanım yöntemlerindeki yerelliklerin azalmasına sebep olmuştur. Mekânın standardizasyonu çalışmalarının 1960'lardaki tasarım anlayışlarıyla birlikte önemli bir konu haline gelmesi modernizmin bir sonucudur. Bu duruma karşı çıkan ve tasarım anlayışlarının yereldeki farklılıklardan beslenmesi gerektiğini savunan post-modernistlerle birlikte tasarımdaki küresellik ve yerellik tartışmaları devam etmektedir. Post-modernizmin savunduğu tasarımda kültürel ve sosyal birikimlerin çeşitliliğinin kurgusunun devam ettirilmesi fikri yer duygusunun korunumu için güçlü bir etmen olabilir ancak 21. yüzyıl modern dünyasının sunmuş olduğu teknoloji imkânlarının konforu ve sağlamış olduğu olanakların reddedilmesi günümüz kullanıcıları için tercih edilebilir bir durum olmaktan çıkmaktadır. Bugün yüzleşmek zorunda kaldığımız ve birçoğunun ortaya çıkma sebebi olarak teknolojik gelişmelerin yanlış kullanımının düşünebileceği problemlerin çözümü için "pragmatik yer hissi"nin oluşturulmasını savunan Relph, yer duygusunun yerel kimliklerle ve post-modern yaşamla genişletilerek mevcutta bulunan sorunların küresel olarak ele alınmasının zorunluluğunu belirtmektedir (Relph, 2008).

Modern çağda kullanıcıların teknolojiyle olan ilişkisinin kuvvetlenmesi ve zaman-mekân kurgularının hareket yasalarının dışında da tezahür edebilir duruma gelmesiyle post-modern dünyada mekânların yere dönüşümü için fenomenolojik yaklaşımların çağımıza uygun şekilde yeniden geliştirilmesi gerektiğini savunan Seamon, var olmanın gerekliliklerinin sağlanmasının bu şekilde gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir (Seamon, 1993). Gerçek ve sanal dünyada gerçeğine paralel olarak oluşturulmuş olsa bile iki ayrı bedenle var olmaya çalışan modern insan, gerçek ve gerçeğin ötesindeki mekânlarla iletişim kurarken yer ve yön algılarının kaybı tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. İnsanın mekânla olan ilişkisinde zamanın

sınırlarının kalkması ve hareketin fiziksel zincirlerden bağımsız hale getirilerek özgürleştirildiği sanal mekânlar, günümüz mekânsal anlayışları için hareketin önemli bir kavram haline gelmesine bir sebep olarak gösterilebilir. Mekânsal dillerin küresel insan profillerinin tekdüzeliğiyle benzer şekilde bu monoton sisteme ayak uydurarak aynılaşmasının diğer bir sebebi olarak endüstrinin sunmuş olduğu seri üretim imkânlarının ortaya çıkardığı seri tüketim alışkanlıklarıdır. İnsan hayatındaki neredeyse her şeyin bir tüketim aracı olabileceği fikriyle birlikte mekânların da tüketimi, kullanıcıyla mekân arasında deneyimlerle birlikte ilişkiler sonucu yer duygusu oluşturulamadan insanları yersizliğe mecbur bırakmaktadır.

İnsanlığın ve çevrenin gelişimi için bir araç olarak kullanılmak üzere teknoloji, ona biçilmiş bu rolden sıyrılarak tek başına bir etmen olarak incelenmeye erişecek biçimde gelişmiştir. Modern çağın getirilerinden biri olan mesafelerin kısa sürede kat edilebilmesi sorunu çözülmüş, insanoğlu bulunduğu coğrafyaların çok daha ötesine dair bilgi ve deneyim sahibi olmasına imkân tanıyan çözümlere sahip hale getirilmiştir. Doğanın sunduklarını bir kaynak olarak kullanarak araçsal bir kurgu içerisinde istenileni yerine getirmesi amacıyla başlayan teknoloji serüveni bilgi çağında kaynak olarak insanı kullanmaktadır. Relph, teknolojinin gelişmesine bağlı değişen hayatın içerisinde yer duygusunun kurulabilmesi için, günümüzü etkisi altına alan teknolojik teorilerden sıyrılarak yerin karakteri için ihtiyaç duyulan niteliklerin anlaşılması gerektiğini savunmaktadır (Relph, 1993).

4.3.a. Teknolojik Gereçlerle Yer Duygusu

20. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan yeni iletişim ve medya araçlarıyla birlikte ortak bir kültür haline gelene çağdaş yaşam tarzıyla yereldeki kültürel birikimler önemli hale

gelmiştir. Başka bir açıdan ise iletişim ve medya araçlarının sağlamış olduğu kültürel mirasın arşivlenebilme ve saklanabilme potansiyelleriyle bu verilerin analiz ve rekonstrüksiyon işlemleri için yeni soluklar ortaya koymaktadır (Malpas, 2008). Yeni medya ve iletişim araçlarının tek potada eriterek yereldeki öznellikler üzerindeki tahribatlarıyla yer duygusunun etkisini azalttığı düşünülürken; yer duygusuyla sıkı bir ilişki içerisinde olan kültürel ve sosyal mirasın girdilerinin 21. yüzyıl Bilgi Çağı'nda elde edilebilmesi ve yeniden inşa edilebilmesi için yine teknolojik imkânlarla bağımlılığımız sürmektedir.

21. yüzyıl iletişim ve medya araçlarının kültürel birikimlerle ilişkisi üzerindeki tartışmaların genelinde bu ilişki teorik olarak ele alınmıştır. Yeni dünya araçlarının sosyal ve kültürel yaşamın yanı sıra mekân anlayışı üzerindeki etkilerini analiz edebilmek için kavramsal tartışmaların çerçevelerinin genişletilmesi gerekmektedir. Yeni medya araçlarının yer duygusu ve kültürel miras ilişkisi üzerindeki etkilerinin ontolojik olarak analizini yapan Malpas, medya ve iletişim araçlarının kültür üzerindeki belirleyici rolü dolayısıyla yer duygusunun korunması, saklanması ve temsili üzerindeki önemli etkilere sahip olduğunu vurgulamaktadır (Malpas, 2008). Mekânların beden, zihin ve zamanla anlam kazanmasını sağlayan yer duygusu, insan tarafından üretilen bir durumdur. Mekânın somut basitliğinden sıyrılarak zihinde de bir yer olarak kazanmasına sebep olan “yer duygusu”, kültürel mirasın bir sonucudur. Yer hissi katılımı zorunlu kılan deneyimler ve algılar bütünüyle elde edilir. Mekânın kavramsal tartışmalarındaki “boşluk” kavramı, mekân tartışmalarının tetikleyicisiyken; “yer duygusu” tartışmalarında insanla ilişkilenemeyen mekânın anlamsız olduğunu düşünmek doğru olacaktır.

Sosyalleşme mekânları olarak tercih edilen mobil iletişim alanlarında kişi hem gerçek dünyada hem de sanal dünyada bir yer işgal etmektedir. Duygusal ve

davranışsal yönelime sebebiyet veren yer duygusu, mekân için kuvvetli bir yönlendiriciyse; aynı şekilde sosyal ortamlarda da yönlendirmenin söz konusu olmasından bu tarz ortamlar için de yer duygusunun oluşturulabilmesi söz konusudur. 21. yüzyıl yeni medya ve iletişim araçlarından biri olan cep telefonlarının bağımsız hale gelmesi, onun kullanıcıyla olan ilişkisini güçlendirmiştir. Böylelikle cep telefonları iletişim araçları kategorisinin yanı sıra eğlence ve sosyalleşme aracı olarak da birçok görevi yerine getirerek günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Cep telefonuyla görüşme yapan bir kişinin incelenmesi üzerine, telefonla konuşmaya başladığı an itibariyle kullanıcı varlığını bulunduğu gerçek dünya ile sanal dünya arasında paylaşım zorlar. Görüşmenin sona ermesiyle birlikte birey, içinde bulunduğu gerçek zamana ve mekâna dönüşünü gerçekleştirir (Höflich, 2005). Yeni medya araçlarının sadece bir örneği olan cep telefonları üzerinden ele alınan bu çalışmayla, insanların profesyonel ve sosyal hayatlarında teknoloji araçlarını hala mekân üzerinde bir egemenlikle kullanmadıklarını belirtmek mümkündür. Teknoloji araçlarını çoğu zaman yazılı olmayan ve sosyal hayat tarafından genel kabule ve gönüllüğe bağlı kurallara uygun kullanmaya çabalayan insanoğlu için bir örnek olarak toplantılarda, tiyatro salonlarında, dini mekânlarda kullanmakta sakınması verilebilir. Günümüzde teknoloji araçlarının insan hayatları üzerinde kurmuş oldukları egemenlikler, mekânla çoğu zaman paralel görülmemektedir. Mekânın teknoloji araçlarının kullanımını sınırlayan ve yönlendiren gücü yeni medya araçları kullanımı konusunda devam etmektedir. Ancak kullanıcıların yer duygusu ile mekâna teknoloji araçları bağlamında göstermiş oldukları bu adaptasyonun farklı kurgularda gelişmesini düşünmek de mümkündür. Mekânın kullanıcıyla arasındaki yer duygusu bağlarının koparılması veya sağlıklı bir şekilde kurulamaması durumlarında, kullanıcıların mekânın

sınırladığı teknoloji araçlarını kullanmayarak mekânın özüne uygun hareket etmesini beklemek boş bir çabadan öteye gitmeyecektir.

4.3.b. Sanal Mekânlarda Yer Duygusu

Modern dünyamızda kültürel birikimlerin dijital yansımalarını elde etmek amaçlı üretilmiş pek çok çalışmada önemli olanın koordinatları belli olan üç boyutlu fiziksel alanın olmadığı, yerin anlamı olduğu düşünülebilir. Bu tarz çalışmalarda mekân anlamı fiziksel verileri üzerinden okunarak dijital dünyaya aktarılmış ve mekân yeniden elde edilmiş; ardından mekânın fiziksel yansıması üzerinden mekân hissi oluşturulması amaçlanmıştır. Madden var olan mekânların fiziksel verileri üzerinden dijital ortamlarda oluşturulurken yer duygusunun tetiklenmesi yönteminin analiz edilmesiyle, dijital dünyada da mekânların yerlere dönüşümünün mekân ve insan ilişkileri üzerinden işleyen örtük bir anlayışla çalışıldığını söylemek mümkündür. Mekânın insanla olan anlamlandırılmasında, onun yeniden oluşturulması durumunda ortaya çıkan kısıtlılıkların nedeni mekânın özündeki veya anlamındaki yetersizliklerden çok teknoloji imkânlarının henüz tam olgunlaşmaması olarak ele alınabilir. Malpas, bu teknolojik yetersizliklerin aşılması ve mekânın tamamen sanal yaratım tarafından ele geçirilmesiyle, yeni sanal mekânların insanla kurduğu ilişkilerin yer duygusunu tatmin eder şekilde kurulması sağlanabilirse fiziksel mekânların kaybedilmesinin önemli bir durum olmaktan çıkacağı fikrini ortaya koymuştur (Malpas, 2008).

21. yüzyıl medya araçlarının sahip olduğu yereldeki kültürel etkinliklerin korunması ve saklanması potansiyeli doğrultusunda sağlanacak ilişki kurgusunda yer duygusunun korunumu için fırsat sunmaktadır. Bu potansiyeller neticesiyle, yerin

somut varlığının öneminin yerin anlamı korunarak sanal alanlara aktarılmasıyla azalması düşüncesinde ele alınması gereken nokta şudur: Kavram özünde fiziksel var oluşun önemli bir yer tuttuğu ve kavramsal tartışmalarını şekillendiren maddi özelliklerin tümünden vazgeçmenin sorgulanması gerekliliği. Bu durumda yer duygusunun teknolojinin bize vadettiği şekilde transfer edilebileceğini savunabilmek için yerin fiziğinden ayrıştırılarak sanal adaptasyonu sağlanmalıdır.

Varoluşa bir zemin oluşturan yer, basit bir konum belirtmekten öte, özünde yer duygusunu taşımaktadır. Bu durumda her yerin tekil olarak kültürel, yerel ve sosyal izler taşıdığı belirtilebilir. Mekân, insan gibi yaşama süresi boyunca insanları ve çevresini etkilerken aynı şekilde her türlü bireysel ve toplumsal parametreden etkilenen ve değişen bir varlıktır. Mekânların zaman içerisinde geçirdikleri değişimlerle birlikte varlıksal önemini koruyabilmesi ve hatta bu önemin artması mümkünken; yeniden oluşturulan mekânların mekânın önceden sahip olduğu mekânsal kimliğin olumsuz etkilenebileceği sebebiyle ve önceden var olan mekâna işaret ederken o mekânın zamanla ve insanla kurduğu ilişkilerin yeniden yaratımının olasılığı zorluklarını barındırmaktadır.

21. yüzyıl medya araçları, kullanıcıları zaman ve mekân bağlamından kopararak onları bir paradoksun içine sokmuştur: Hem gerçek dünyada hem de sanal dünyada var olmak (Höflich, 2005). Fiziksel ilişkilerin sanal ortamlara adaptasyonu ile yer duygusunun azalacağını savunanlardan biri olan Meyrowitz'e göre fiziksel dünyada alışlagelmiş deneyimlerin sanal dünyada yer bulamamasıyla bocalayan insanoğlu, gerçek dünyada da yerini kaybetmek tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır (Meyrowitz, 1985). Var olmanın özü olarak, bir yerde bulunma ve o yeri deneyimleme sonucu elde edilen yer hissi mekânın sahip olduklarının kullanıcı değerlendirmesi sonucu ortaya çıkan karmaşık bir dinamiktir. Kişi yer hissiyle mekânla iletişime geçer ve sonsuz

ilişki olanakları sağlayan bir duruma imkân tanır. Sonuç olarak, yer hissinin mekânın fiziksel olanakları çerçevesinde deneyimlenmesiyle insansı bir hal alarak kullanıcıyla sınırsız etkileşiminin sanal olarak yeniden oluşturulabilmesi düşüncesine yerin özüne aykırı olması bakımından karşı çıkılmaktadır (Malpas, 2008).

Sanal mekânlarda yer duygusunun oluşturulamamasıyla kullanıcılar bu dünyada var olma özünde bulunan mekânsal bağ kurumu mümkün olmayacaktır. Yer duygusuyla bir yere ait olmaya karşıtlık gösteren yersizlik kavramı, yerin bütünüyle kayboluşu değildir; sıradan ve yer olma bağlamlarını karşılamayan yer düzenleri de kullanıcıları yersizliğe mecbur bırakmaktadır. Bir yere aidiyet duymak ve o yerin özleriyle kendini var edebilmek kavram olarak yerelliğe çıksa da bu durum spesifik bir yere ait bir durum değildir. Her yerin dinamiğinde o yere özgü yerellik özelliklerini karşılama potansiyeli bulunmaktadır. Öyleyse yer çekimi sadece yeryüzünden dünya merkezine tezahür eden bir kuvvet değildir, aynı kuvvetli çekim insanların yerle olan ilişkilerini de belirlemektedir. Bu durum kimi birey ve topluluklar için daha yoğun olarak gözlemlense de karşıt bir durum olarak bulunduğu coğrafyayı ve mekânı arka plan olarak ele alan kullanıcılar da söz konusu olacaktır.

Fiziksel ve sanal olmak üzere ikili var olmanın tek bir bedende bulunduğu zaman ötesi çağda hareketliliğin kapasitesi arttırılmıştır (Odom, Zimmerman & Forlizzi, 2014). Kablolar ve kurulum zorluklarından kurtularak portatif, kolay ve herkes tarafından erişilebilir hale gelen teknolojilerle “bir yerde olmak” için yeni sınır sorunları doğmaktadır. Bilgi erişiminin kolaylığı dolayısıyla bilginin mekân üzerinden kodlanabilmesiyle yeni bilgi mekânları fiziksel ve sanal dünyada yerini almıştır. Bu yeni mekân türleri günümüzün imkânlarının elverdiği hareketliliğin bir sonucudur. Hareketlilik artık fiziksel olarak yer değiştirmenin bir zorunluluğu olmaktan çıkmıştır. Hareketin kapasitesinin genişletilmesiyle mekân konsepti değişmeye zorlanmış,

“yersizlik” ile suçlanan insanoğlu geçici mekânların artması ile bu durumu desteklemektedir.

Mekânın insan üzerinden okunması bağlamında, “dijital topluluk” kavramlarının ortaya çıkışı yeni mekânsal arayışlara ihtiyacımızın olduğunu gözler önüne sermektedir. Lemos, sanal topluluklar ile insanların fiziksel bağlara ihtiyaç duymadan bir arada var olabildikleri araştırmalardan bahsetmektedir (Lemos, 2008). Öte yandan geliştirilen sosyal platformlar ve mobil uygulamaların yer ile mobilizasyonunun sağlanmasında günümüz koşullarının ortaya çıkardığı yersizlikle mücadelede bir çaba olarak ele alınabilir. Sanal etkileşimler, birebir ilişkilerin ve toplumsal bölgelerin değerlendirilmesi ihtimalini arttırarak insanlar için yeni mekânsal ve zamansal karşılıklar oluşturur. Böylelikle yeni medya ve iletişim araçlarıyla birlikte mekân adına yeni kullanım biçimlerinin oluşturulabilmesi mümkün hale gelir.

Gerçek ve sanal arasında oluşturulan bu belirsiz düzende sanal mekân tasarlayanlar, sanal ortamlarda yeryüzünde sahip olduğumuz yer duygusunun oluşturulması konusunda sorumlu tutulmaktadır. Sanal mekânlar fiziksel mekânlardan beslenirken gerçek dünyada sahip olduğumuz kısıtlılıklardan sıyrıldığımız bir tasarlama ortamı sunmaktadır. Hâlihazırda gerçek mekânlarda gerçekleşen insan-mekân dinamizminin varoluşsal karmaşıklığı sanal dünyadaki küresel yansımaların çeşitlendirilmesinde bir rol oynayabilir. Sanal yer ruhunun tasarlanabilmesi için katılımla birlikte kullanıcıya uyarlanabilen ve bu doğrultuda değerştirilebilen bir zemine ihtiyaç vardır. Sanal yer ortamında kullanıcıların yalnızca katılımcı olarak yer duygusunu edinebilecekleri bir düzen ortaya çıkmaktadır. Teknolojik arasallıkla katılımcıların bireysel farklarının sergilenebileceği fakat aynı zamanda bir sanal topluluk oluşturarak ortak duyu ve ifadelere sahip bir ortam fırsatı sunmaktadır (Relph, 2007).

BÖLÜM V

SANAL MEKÂN VE GERÇEK MEKÂN ÜZERİNDEN YER DUYGUSUNUN İNCELENMESİ

Tez çalışmasının bu bölümünde, önceki çalışma bölümlerinde tartışılan literatür araştırmalarının arka planını oluşturduğu araştırma sorularının ve hipotezin deneysel yöntem ile incelenmesi ele alınacaktır. Araştırma çalışmasının amacı ve kapsamı doğrultusunda, araştırmanın alt yapısı, bağlamı, deneysel çalışma ile birlikte ortaya çıkan bulgular değerlendirilecektir.

5.1. Kavramsal Çerçeve ve Araştırma Hipotezleri

Bu araştırmanın hipotezini sanal gerçeklik teknolojilerinin, insan ve mekân ilişkisinde yer duygusu kapsamında mekânsal değerlendirmelerini fiziksel mekânlara kıyasla olumsuz olarak etkilemesi ifadesi oluşturmaktadır. Sanal gerçeklik teknolojilerinin kullanıcı mekân etkileşimine dair ilişkisinin araştırma içerisinde değerlendirilebilmesi için, gerçek ve sanal mekân deneyimleri sonucunda katılımcıların değerlendirmeleri ölçülerek teknoloji olanaklarıyla kurgulanmış sanal mekânlar ve gerçek mekânlar arasında yer duygusu bağlamında mekânsal tercih seviyelerindeki farklılıklar üzerinden analiz edilmiştir.

Araştırma soruları kapsamında ele alınan yer duygusuna dair mekânsal tercih parametreleri Steele'in (1981) belirttiği iki ana parametre doğrultusunda ele alınmıştır:

Mekânın fiziksel özellikleri ve mekânın algısal özellikleri. Likert tipi hazırlanan anketle yer duygusu kapsamında mekâna dair kullanıcı tercihlerinin ölçülmesi mekânın fiziksel ve algısal özellikleriyle incelenirken son olarak her iki mekân için kullanıcıların deneyimlemiş oldukları mekânlar için deneyimleme esnasında araştırmacı tarafından gözlem yapılmıştır.

Endüstri Devrimi'nden bu yana teknolojinin günlük ve profesyonel faaliyetlerde etki alanının artmasıyla insanın mekânla olan ilişkilerinin de değişmesine sebep olmaktadır. Günümüz mekân tartışmalarının yapılabilmesi için mekânın tanımlanması gerekmektedir. Mekânın teknoloji ile ilişkisinin ele alınması mekânın tanımlanabilmesi adına önem teşkil etmektedir (Yıldız, 2014).

Relph, modern çağın gelişmeleriyle birlikte dönüşen yaşam pratikleri çerçevesinde yer duygusunun oluşturulabilmesi adına teknolojinin ortaya koyduğu teorilerin dışında yerin salt karakteristiği için gerekli olduğu düşünülen özelliklerin anlaşılmasının önemli olduğunu düşünmektedir (Relph, 1993).

Modern yaşam pratiklerinin kuşattığı çağımızda yer duygusu Relph'e göre düzensizlik göstermektedir (Relph, 2008). Malpas için ise teknolojinin ve kullanıcıların yetersizliklerin giderilmesiyle, yer duygusunu kurulmasını destekleyen mekânsal düzenlemelerin meydana getirilebilmesi durumunda gerçek mekânların sanal mekânlara karşı yitirilmesinin önemini kaybedeceğini düşünmektedir (Malpas, 2008).

Mekân ve yer duygusunun kavramsal dönüşümlerinin incelenmesiyle birlikte bu çalışmada, gerçek ve sanal mekânlar üzerinden sanal gerçeklik teknolojileriyle birlikte kullanıcıların mekânlara karşı değerlendirmeleri karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışma için hazırlanan ana hipotez şöyledir: (H1) "İnsan ve

mekân ilişkisi içinde sanal gerçeklik teknolojisi ile oluşturulmuş sanal mekanlara karşı kullanıcıların yer duygusuna dair tercih ve değerlendirmeleri gerçek mekâna kıyasla olumsuzdur”. Bu hipoteze bağlı olarak hazırlanmış olan araştırmanın alt soruları ise şöyledir:

- Kullanıcıların teknolojiye karşın ilgi ve yetkinlik seviyeleri ile sanal mekâna dair oluşturdukları yer duygusu bağlamında mekânsal tercihleri arasında bir ilişki var mıdır?
- Sanal mekânlardaki yer duygusu bağlamında mekânsal tercih eğilimlerinin değerlendirmelerinde mekânsal pratiklere dair becerilere sahip profesyoneller ile (tasarımcılar, mimarlar, iç mimarlar, teknikerler gibi) mekânsal pratiklere dair bir deneyimi olmayan başka çalışma alanlarından katılımcılar arasında yer duygusu ve teknoloji ilişkisine dair bir fark gözlemlenebilir mi?

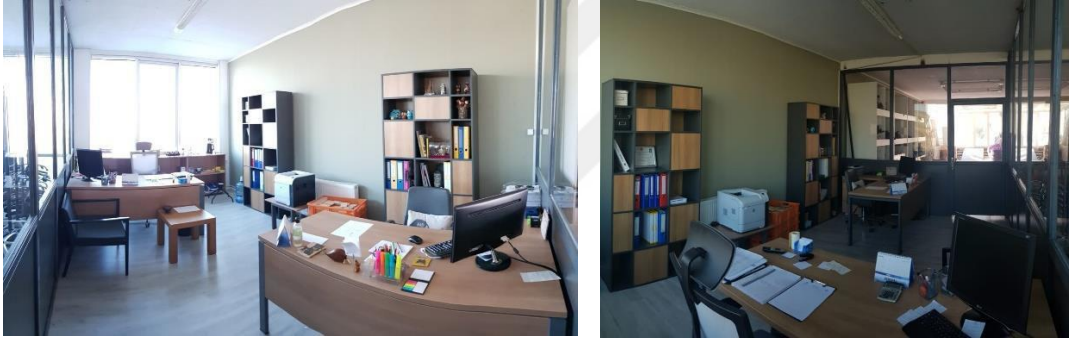
5.2. Araştırma Bağlamı

İnsan ve mekân ilişkisinde yer duygusuna dair mekân değerlendirmelerinin sanal gerçeklik teknolojileriyle birlikte incelenmesini amaçlayan çalışmanın analiz edilebilmesi için kullanıcıların daha önceden deneyimlemedikleri bir iç mekân organizasyonu oluşturulmuştur. Mir Ofis San. Tic. Ltd. Şti.’nde çalışanları arasında gerçekleştirilen çalışma şirketin Ankara’da bulunan planlama, tasarım ve üretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği iş yerinde araştırma çalışması gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların daha önceden deneyimlemedikleri iç mekân sahnesi oluşturulması için şirketin giriş katında bulunan alan değerlendirilmiştir. Bu alanda ofis mobilyalarının ve ofis alanının gerekliliklerine uygun düzenlemeler ve yerleşimler yapılmıştır.

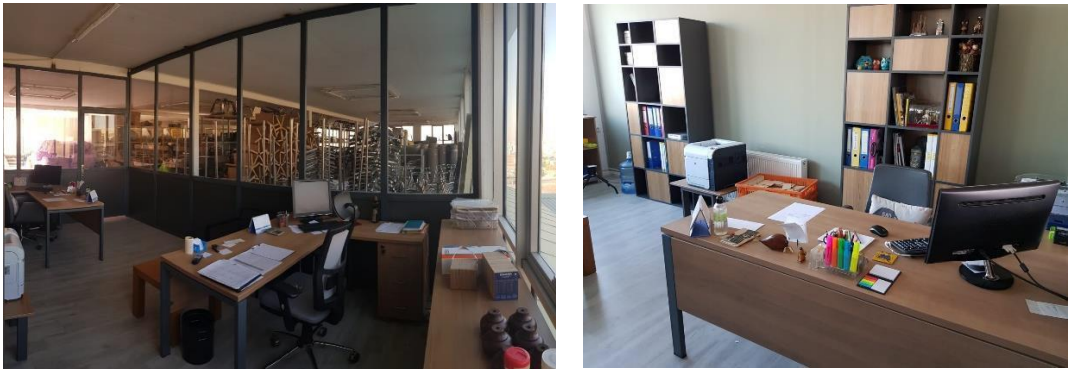
Şekil 5.1. Araştırma Çalışması için Hazırlanan İç Mekân-1 (Güzelkahraman, 2019)

Şekil 5.2. Araştırma Çalışması için Hazırlanan İç Mekân-2 (Güzelkahraman, 2019)

Şekil 5.3. Araştırma Çalışması için Hazırlanan İç Mekân-3 (Güzelkahraman, 2019)

Şekil 5.4. Araştırma Çalışması İçin Hazırlanan Mekânın Plan Organizasyonu (Güzelkahraman, 2019)

5.3. Araştırma Alt Yapısı

İç mekân organizasyonunun hazırlanması ardından mekânın sanal sunumuna yönelik 360 derece videosu hazırlanarak sanal gözlükle kullanımına hazır hale getirilmiştir. Bu işlemin gerçekleştirilebilmesi için Samsung marka Gear 360 model 360 derece video çekebilen kamerayla hazırlanan videolar, Vestel marka VR gözlükle katılımcılara sunulmuştur. Videonun sanal gözlük için hazırlanmasında VaR's VR

Video Player programı kullanılmıştır. Araştırma süresi boyunca kullanılan araştırma alt yapısına dair gereçlerin tercih edilmelerinde fiyat performans ilişkileri göz önünde tutularak belirlenmişlerdir. Araştırma alt yapısına ait gereçler araştırmanın maliyetini oluşturmaktadır.

Şekil 5.5. Samsung Gear 360 (Kaynak: <https://www.samsung.com/tr/wearables/gear-360-c200/>)

Şekil 5.6. Vestel VR Gözlük (Kaynak: <https://www.vestel.com.tr/vestel-vr-gozluk>)

5.4. Araştırma Süreci

Katılımcıların deney ve çalışma gruplarına ayrılmasında ön test yapılmıştır. Ön testte katılımcıların daha sonradan ayrıştırılabilmesi adına yalnızca isimleri ve yaş bilgileri istenmiş, teknolojik aletlerle geçirdikleri süre, mekâna dair bilgisayar programları bilgileri, teknolojik aletler ve yeni teknolojilere olan yatkınlıklara ve

Deney grubunda bulunan katılımcılar kontrol grubu için hazırlanmış mekânı, 160 cm göz hizasından çekilmiş 360 derece videosunu gerçek mekân için hazırlanmış rota üzerinden sanal gözlükle deneyimlemiştirler. Bu videoda oluşturulmuş görüntüler kontrol grubunda araştırmacı tarafından belirlenmiş rotayla birebir aynı şekildedir, 360 derece video tekniği ile kontrol grubundaki katılımcılar gibi mekân içerisinde gezinirken istedikleri yöne (aşağı-yukarı, sağa-sola) bakarak inceleme yapabilmektedirler.

Şekil 5.8. Sanal Mekân Deneyimi Esnasında Katılımcılar Görseli (Güzelkahraman, 2019)

Şekil 5.9. 360 Derece Videonun Sanal Gerçeklik Videosu Kesitleri-1 (Güzelkahraman, 2019)

Şekil 5.10. 360 Derece Videonun Sanal Gerçeklik Videosu Kesitleri-2 (Güzelkahraman, 2019)

Şekil 5.11. 360 Derece Videonun Sanal Gerçeklik Videosu Kesitleri-3 (Güzelkahraman, 2019)

Deney grubundaki katılımcılara da kontrol grubundaki katılımcıların mekân deneyim rotası ve süresiyle paralel şekilde hazırlanmış sanal mekân deneyimi sonrasında aynı anket yapılmıştır. Gerçek ve sanal mekân deneyimlerinin her iki grup için hazırlanmış son anket çalışmasında, yer duygusuna dair mekânsal değerlendirmelerin yapılabilmesi adına yer duygusunun iki parametresi olan mekânın algısal ve fiziksel özelliklerine dair hazırlanmış sorular bulunmaktadır. Böylelikle deney sonrası kontrol ve çalışma gruplarının gerçek ve sanal mekânlara tutumları incelenerek, sanal mekân deneyimine katılan katılımcılar arasında ayrıca profesyonel olarak tasarımcı, mimar, içmimar, inşaat teknikeri gibi mekânsal pratiklerde bulunan

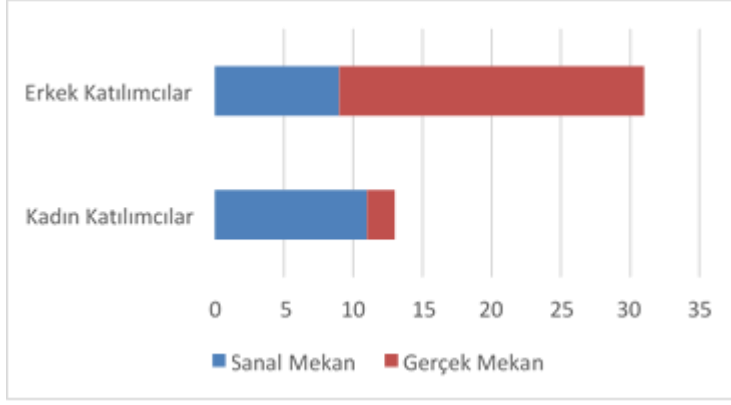
katılımcıların mekânın algısal ve fiziksel özelliklerine dair tutumlarının mekânsal pratiklere dair olmayan profesyonellerin tutumlarıyla karşılaştırılması yapılmıştır.

5.5. Örneklem

Çalışma mimar, içmimar, tasarımcı, inşaat teknikeri gibi mekânsal pratikleri barındıran profesyoneller ve olmayanların yer duygusunu seviyelerinin karşılaştırılması sorusunu alt araştırma sorusu olarak içerdiği için çalışma örneklemini olarak bu iki grubun da bir arada değerlendirilebileceği Mir Ofis Mobilyaları Şirketi'nde yapılmıştır. Çalışmanın gerçekleştirilmesiyle ilgili iş yeri ile görüşülmüştür. Şirkette kullanılmayan bir alanda katılımcıların daha önceden deneyimlemedikleri bir ofis iç mekânı oluşturulmuştur. Mir Ofis Türkiye'nin başkentinde bulunan, erişim alanı olarak ulaşılabilir bir bölgede bulunan ve çalışan sayısı bakımından bulunduğu evreni bir ortalama olarak temsil ettiği için tercih edilmiştir. Deney çalışmasına şirketin üretim elemanları, tasarımcıları, teknikerler, mimarlar, iç mimarlar, yönetim ve muhasebe ekiplerinden olmak üzere 44 katılımcı katılmıştır.

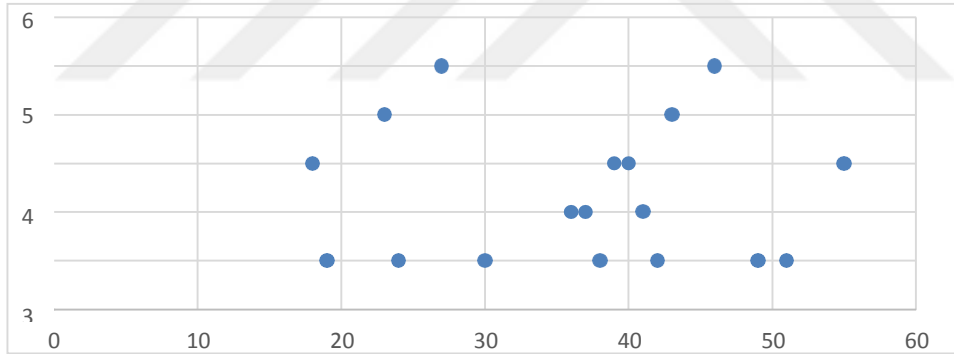
5.6. Katılımcılar

Deney çalışmasına 44 katılımcı katılmıştır. 44 katılımcının 20'si sanal gözlükle sanal mekân deneyine, 24 tanesi ise gerçek mekân deneyine katılmışlardır. 44 katılımcının 13'ü kadın, 31'i erkektir. Sanal mekân deneyimine 11 kadın, 9 erkek; gerçek mekâna ise 2 kadın, 22 erkek katılmıştır.

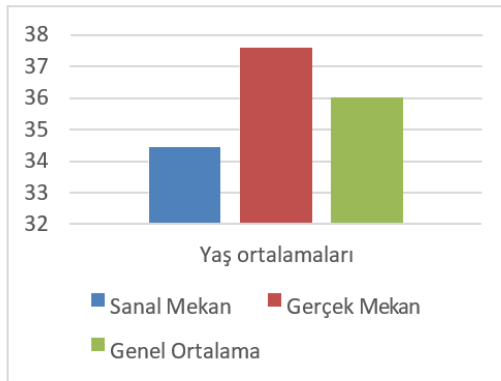

Tablo 5.1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımları

Katılımcıların yaş ortalamaları 36,01 olarak belirlenmiş, sanal mekân deneyimine katılanların yaş ortalaması 34,45; gerçek mekân deneyimleyen katılımcıların yaş ortalaması 37,58'dir. Her iki grubun yaş ortalaması birbirine yakın değerler vermektedir.

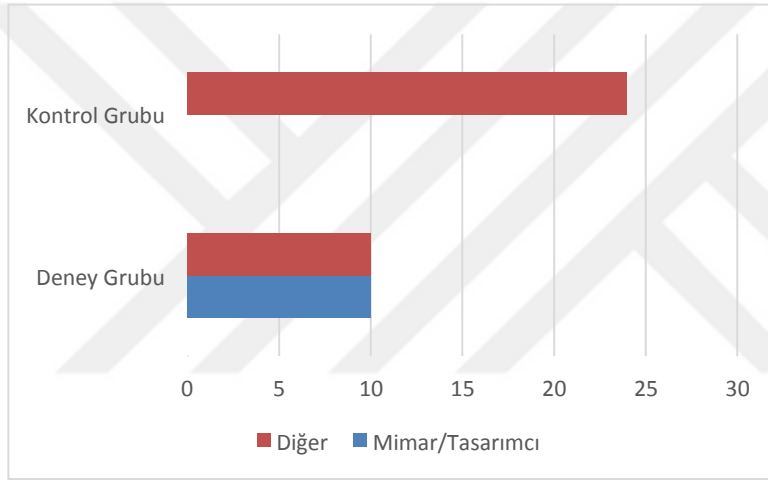

Tablo 5.2. Katılımcıların Yaş-Sayı Dağılımları

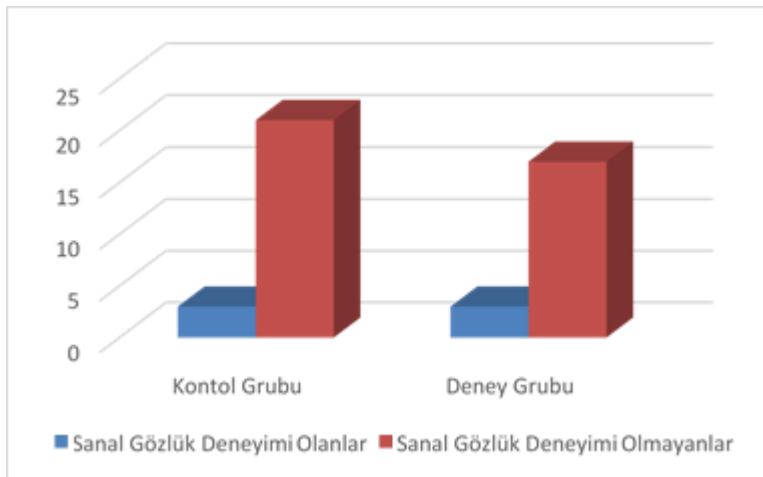

Tablo 5.3. Deney ve Kontrol Gruplarının Yaş Ortalamasının Genel Ortalamayla Karşılaştırılması

44 katılımcıya yapılmış olan deney öncesi ön test sonuçlarına göre katılımcıların yalnızca 6'sı önceden sanal gözlük deneyimlemiş olarak belirlenmiştir. Sanal gözlük deneyimine sahip katılımcılar kontrol ve deney gruplarına eşit sayıda dağıtılmıştır. Meslek alanı olarak mimar, iç mimar, tasarımcı ve tekniker sayısı 10 olarak belirlenmiş, bu meslek gruplarından olan katılımcıların hepsi sanal mekânı deneyimlemeleri üzere deney grubuna alınmıştır. Böylelikle yukarıda belirtilen profesyonel alanlardan olanların ve olmayanların sanal mekanlar deneyimleri sonucunda yer duygusu kurulumları karşılaştırılması amaçlanmıştır.

Tablo 5.4. Kontrol ve Deney Grubundaki Profesyonel Alan Dağılımları

Tablo 5.5. Kontrol ve Deney Gruplarında Daha Önceden Sanal Gözlük Deneyimi Olan Katılımcıların Dağılımları

5.7. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerinin elde edilmesinde deneysel yöntem öncesi ve sonrasındaki değerlendirmelerde nitel ve nicel yöntemler bir arada kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi olarak gözlem yapılmış, araştırma çalışması sırasında katılımcıların davranışları ve tepkileri izlenmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında nicel araştırma yöntemi olarak anket tercih edilmiştir.

Araştırma çalışmasına katılan 44 katılımcının deney ve kontrol grubuna ayrılmasında ön anket çalışması uygulanmıştır. Ön testte katılımcılara teknoloji ilgileri ve yetkinliklerine dair sorular sorulmuştur. Deney çalışmasının ardından gerçekleştirilen son testte ise kullanıcıların mekânın algısal ve fiziksel özelliklerine dair soruları değerlendirmeleri istenmiştir. Ön test ve son testte kullanılan anketler Likert tipine göre oluşturulmuştur. Teknoloji ilgi ve yetkinlik anketinde Evet/Hayır soruları haricinde 11 soru bulunmaktadır (Ek-1). Kullanıcıların yer duygusu dair mekansal değerlendirmelerinin bulunduğu son testte ise 9 soru bulunmaktadır (Ek-2).

5.8. Kısıtlılıklar

Araştırma yöntemi olarak belirlenen deneysel araştırma yöntemi için belirlenen katılımcılar doğrultusunda çalışma örnekleminde bulunan katılımcı sayısının arttırılmasıyla araştırma evreninin temsili arttırabilir.

Gerçek ve sanal mekân üzerinden yer duygusu ve teknoloji ilişkisinin araştırılmasının amaçlandığı çalışmada sanal mekânın kullanıcılara sunulmasında tercih edilen sanal gözlük ve 360 derece video çekebilen kameranın araştırmacı tarafından karşılanması araştırmanın maliyetini oluşturmaktadır. Daha yüksek

bütçelerin sunulabildiği araştırma çalışmaları için görüntü ve izleme kalitesi daha üst seviyede olan araçlar ile gerçeğe daha yakın deneyimler sunulması söz konusu olabilir.

Araştırmanın metodu olan deneysel yöntem öncesi ve sonrası veri toplama yöntemi olarak belirlenen anketlerin katılımcılar tarafından yanıtlanmasında katılımcıların yansız olarak yanıtladıkları varsayılarak araştırma verileri değerlendirilmiştir.

Yukarıda bahsedilen tüm kısıtlılıkların dışında, kullanıcıların her iki mekân arasında yer duygusu tutumları arasında ön yargı oluşturulmaması adına deney ve kontrol grupları için daha önce deneyimlemedikleri bir mekân tercih edilmiştir. Bunun için araştırma süresi ve imkanları dahilinde hazırlanan iç mekân organizasyonu çeşitlendirilebilir. Yer duygusunu etkileyen faktörlerden biri olan zaman için kullanıcılara belirli süreler ayrılmıştır. Ancak mekân ile ilişkilenmeleri adına daha fazla mekanlar içerisinde zaman geçirmelerine izin verilmesi doğrultusunda kullanıcıların yer duygusu bağlamında mekânsal değerlendirmelerinde değişimler gözlemlenmesi mümkün hale gelebilir.

5.9. Bulgular

Deney çalışması öncesi ve sonrasında gerçekleştirilen anketlerin sonuçları SPSS 21.01 programı ile ölçülmüştür. Teknoloji ilgi ve yetkinlik anketine göre güvenilirlik analizinin sonucu Cronbach's Alpha seviyesi 0.832 olarak belirlenmiştir. Yer duygusu kurulumu testinin güvenilirliği için yapılan Cronbach's Alpha testi sonucu ise 0,722 olarak bulunmuştur.

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,832	,836	11

Tablo 5.6. Deney ve Kontrol Gruplarının Belirlenmesinde Kullanılan Teknoloji İlgisi ve Yetkinlik Anketinin Güvenirlik Sonuçları

Cronbach's Alpha	N of Items
,722	9

Tablo 5.7. Deney Sonrası Katılımcılara Uygulanan Yer Duygusu Anketinin Güvenirlik Sonuçları

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen teknoloji ilgi ve yetkinlik testi ve yer duygusu testi sonuçları doğrultusunda ortaya çıkan soruların ortalama değerleri, standart sapmaları ve bulguları aşağıdaki tablolarda belirtilmiştir. Bu tablolara dayanarak katılımcıların teknolojiye karşı ilgilerine dair değerlendirmelerinin daha önce karşılaşmadıkları yeni teknolojilere dair değerlendirmelerinden daha olumlu olduğu gözlemlenmiştir (Tablo 9). Kullanıcıların deney mekânlarında hareket etme ve mekânı tanımaya karşı ifadeleri, mekâna karşı his oluşturmak gibi algısal ve duygusal ifadelerle karşı daha olumlu olarak belirlenmiştir (Tablo 10).

	Mean	S.D	N
Yeni teknolojileri denemekten keyif alıyorum.	3,75	1,416	44
Dijital teknolojileri kavramak benim için kolaydır.	3,82	,971	44
Yeni teknolojileri takip etmekten keyif alıyorum.	3,55	1,266	44
Yeni teknolojilere dair bir şeyler öğrenmek benim için önemlidir.	3,55	1,210	44
Yeni teknolojileri kullanmak için yeterli bilgi ve becerilere sahibim.	3,41	,871	44
Yeni teknolojileri denemek için karşıma çıkan fırsatları değerlendiririm.	3,75	,991	44
Boş zamanlarımda teknolojik aletlerle ilgilenmekten hoşlanırım.	3,52	1,023	44
Yeni teknolojiler/ teknolojik aletlerle ilgili karşılaştığım problemleri kolaylıkla çözebilirim.	3,18	,995	44
Teknolojinin ve teknolojik aletlerin günlük hayatıma ve profesyonel hayatıma katkı sağlayabileceğini düşünüyorum.	4,32	1,052	44
Yeni teknolojilerle/aletlerle karşılaşmak beni korkutuyor.	3,27	1,370	44
Yeni teknolojileri/aletleri kullanırken kendimi rahat hissetmiyorum.	3,48	1,355	44

Tablo 5.8. Teknolojik İlgî ve Yetkinlik Ölçeğine İlişkin Bulgular

	Mean	Std. Deviation	N
Bu mekânla ilgili olumsuz hislere sahibim.	2,30	1,002	44
Bu mekânla ilgili herhangi bir hissim yok.	2,80	1,193	44
Kendimi bu mekâna ait hissetmedim.	2,80	1,304	44
Bu mekân içerisinde sıkıldım.	2,64	1,259	44
Bu mekânda harcadığım zamanı başka bir mekânda harcamayı tercih ederim.	2,70	1,112	44
Bu mekân benim için alışıldık değil.	2,50	1,229	44
Mekân içerisinde çevremi tanıyabilmek için hareketlerimi gerçekleştirebildim.	3,93	,974	44
Mekân içerisinde çevremi ve mekân elemanlarını tanıyabildim.	4,09	,884	44
Bu mekân benim için konforlu değil.	2,32	1,177	44

Tablo 5.9. Yer Duygusu Ölçeğine İlişkin Bulgular

Araştırma sorularından biri olan sanal gerçeklik teknolojileriyle birlikte sanal mekân değerlendirmelerinde kullanıcıların teknolojiye karşı ilgi ve yetkinlikleri arasındaki ilişkinin analizinde Pearson Korelasyon Analizi yöntemi kullanılmıştır. Teknoloji ilgi ve yetkinlik seviyesinin yer duygusu kapsamında mekânsal

değerlendirmeler ile ilişkisi incelenirken gerçek ve sanal mekân olmak üzere ele alınan iki grubun yer duygusu bağlamındaki mekânsal tutumları ile teknoloji ilgi ve yetkinlikleri arasındaki ilişkisi negatif olarak tespit edilmiştir. Ancak gerçek mekân deneyimcilerinin, sanal mekân deneyimcilerine kıyasla ilişki kuvveti daha düşük olarak belirlenmiştir (Tablo 11). Tüm bu veriler sonucunda, gerçek mekân katılımcılarının yer duygusu ve teknoloji ilişkisi düşük olarak, sanal mekân kullanıcılarının yer duygusu ve teknoloji ilişkisi orta kuvvette tespit edilmiştir (Tablo 12).

		MeanT	MEANSANAL
MeanT	Pearson Correlation	1	-,186
	Sig. (2-tailed)		,385
	N	24	24
MeanM	Pearson Correlation	-,186	1
	Sig. (2-tailed)	,385	
	N	24	24

Tablo 5.10. Gerçek Mekân Katılımcılarının Teknoloji ve Yer Duygusuna Dair Mekânsal Tutumları İlişkisi İçin Pearson Korelasyon Analizi Bulguları

MeanT	Pearson Correlation	1	-,429
	Sig. (2-tailed)		,059
	N	20	20
MEANSANAL	Pearson Correlation	-,429	1
	Sig. (2-tailed)	,059	
	N	20	20

Tablo 5.11. Sanal Mekân Katılımcılarının Teknoloji ve Yer Duygusuna Dair Mekânsal Tutumları İlişkisi İçin Pearson Korelasyon Analizi Bulguları

Araştırma sorularından biri olan profesyonel alanı mimar, iç mimar, tasarımcı, tekniker gibi mekâna dair profesyonel alanlarda çalışanlar ile çalışmayanlar arasında yer duygusu kapsamında sanal mekân için mekânsal tutumları ile teknolojiye karşın ilgi ve yetkinlikleri ilişkisi Pearson Korelasyon Analizi ile incelenmiştir. Sanal mekân deneyimine katılan 20 katılımcı arasından mimar, iç mimar, tekniker olan 10 katılımcının diğer katılımcılara göre mekân tutumları ve teknoloji ilişkisinin değerlendirilmesinde bulunan korelasyon analizi sonuçları ise şöyledir: Tasarımcıların ve olmayanların yer duygusu kurulumunun teknolojiyle ilişkisi negatif olarak gözlemlenmiştir. Tasarımcıların korelasyon analizi sonucu -0,429 olarak, tasarımcı olmayanların korelasyon analizi ise -0,419 olarak tespit edilmiştir. Böylece her iki grup için de ilişki yönü negatif olmakla birlikte ilişki kuvveti ise orta seviyedir (Tablo 13-14).

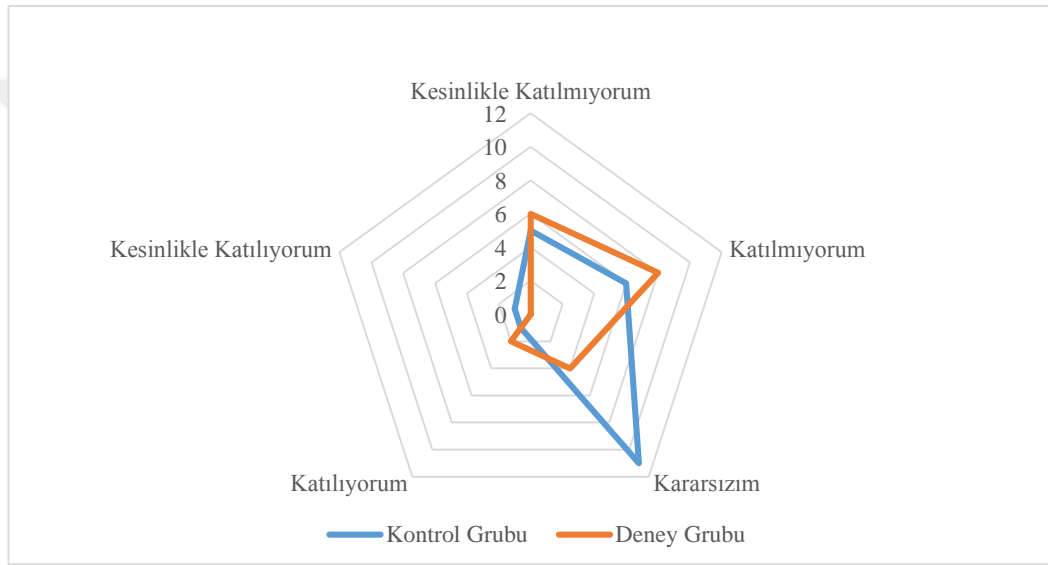
		MeanT	MEANSANAL
MeanT	Pearson Correlation	1	-,429
	Sig. (2-tailed)		,216
	N	10	10
MEANt	Pearson Correlation	-,429	1
	Sig. (2-tailed)	,216	
	N	10	10

Tablo 5.12. Sanal Mekân Katılımcıları Arasından Mimar/İçmimar/Tasarımcı/Tekniker Olan Katılımcıların Teknoloji ve Yer Duygusu İlişkisine Dair Pearson Korelasyon Analizi Bulguları

		1	-,419
MeanT	Pearson Correlation	1	-,419
	Sig. (2-tailed)		,228
	N	10	10
MEANto	Pearson Correlation	-,419	1
	Sig. (2-tailed)	,228	
	N	10	10

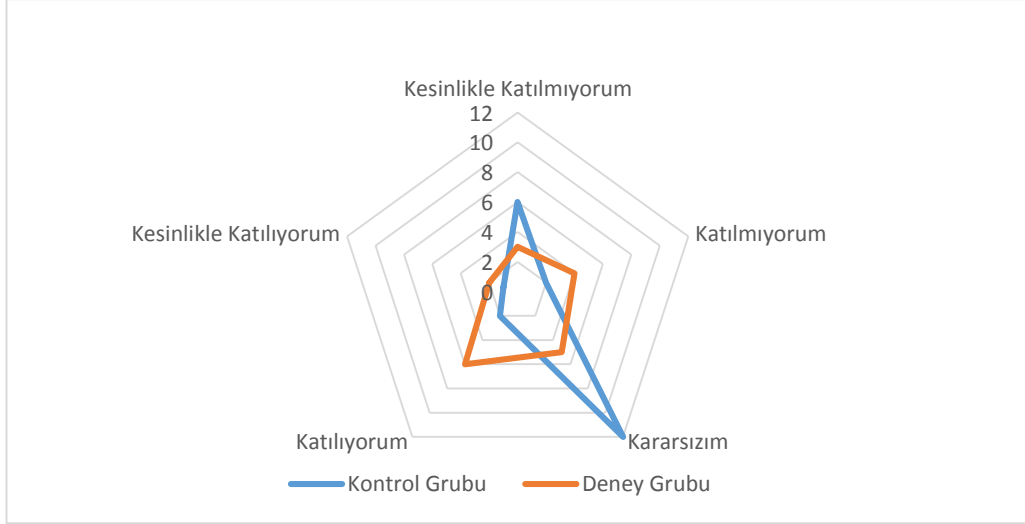
Tablo 5.13. Sanal Mekân Katılımcıları Arasından Mimar/İçmimar/Tasarımcı/Tekniker Olmayan Katılımcıların Teknoloji ve Yer Duygusu İlişkisine Dair Pearson Korelasyon Analizi Bulguları

Kontrol ve deney grupları arasındaki yer duygusu bağlamında mekânsal tutumlarına ilişkin uygulanmış anketin sorular bazında incelenmesine dayanarak grupların gerçek ve sanal mekâna dair yer duygusu tutumları incelenmiştir. Bu bağlamda katılımcıların gerçek ve sanal mekân üzerinden mekâna dair olumsuz hislere sahip olma durumuna katılma dereceleri aşağıda gösterilmiştir. Katılımcıların gerçek ve sanal mekâna karşı olumsuz hislere sahip olma tepkileri benzerlik göstermektedir.

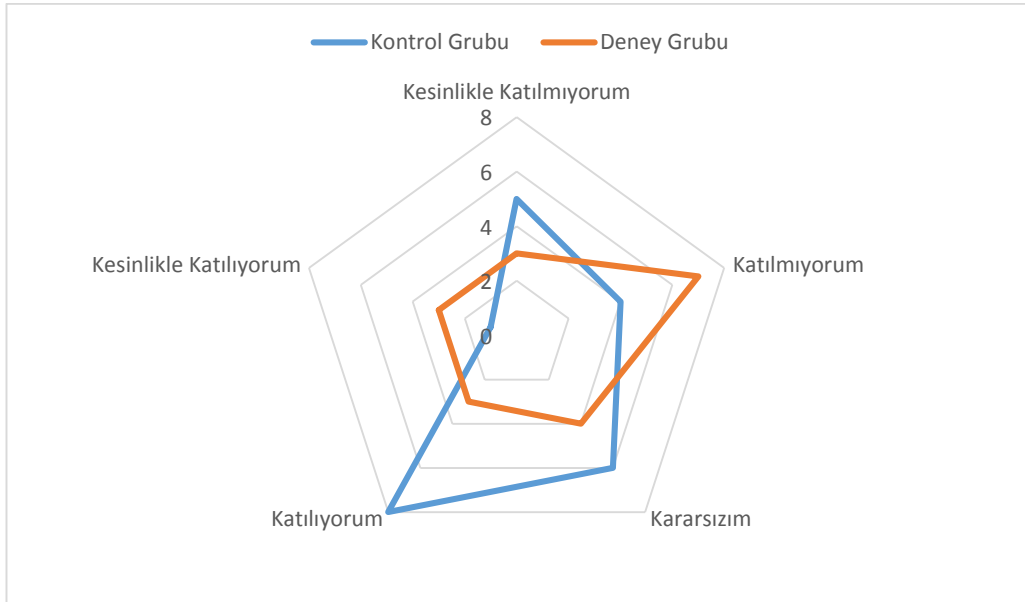
Tablo 5.14. Katılımcıların “Bu mekâna karşı olumsuz hislere sahibim” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri

Katılımcıların gerçek ve sanal mekânlara karşı herhangi bir his olmaması araştırma cümlesi değerlendirmeleri tabloda belirtilmiştir. Kontrol grubunun gerçek mekân deneyimlemelerinden hareketle bu mekâna karşı hislerinin bulunmaması durumu deney grubuna göre daha düşüktür. Deney grubundaki katılımcılar arasında sanal mekâna karşı belli bir hisse sahip olmama seviyesinde bulunan daha fazla katılımcı bulunmaktadır.

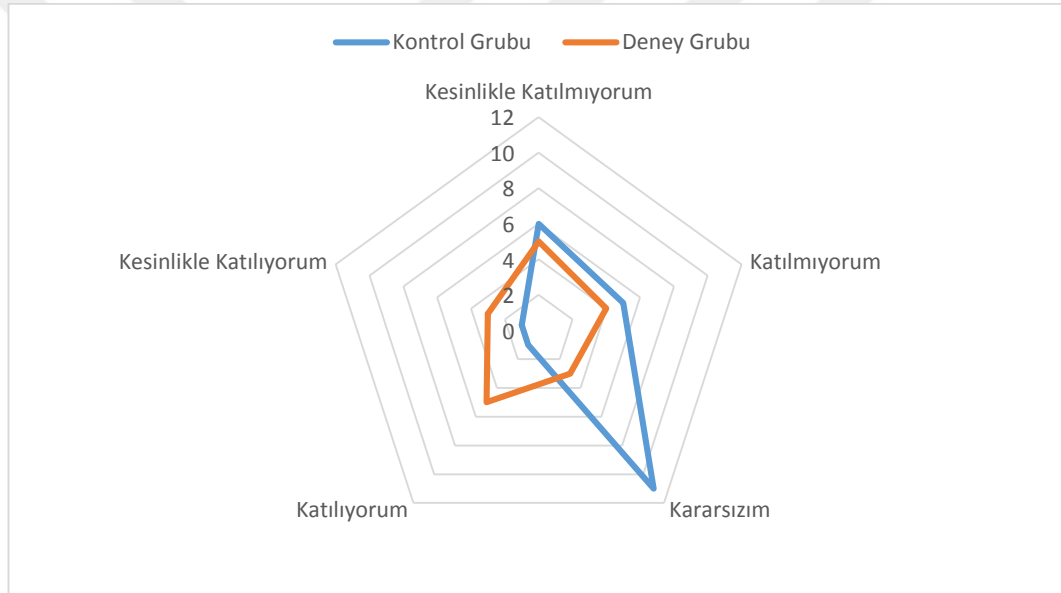
Tablo 5.15. Katılımcıların “Bu mekânla ilgili herhangi bir hissim yok” Değerlendirmesine Katılma Seviyeleri

Katılımcıların gerçek ve sanal mekânlara karşı “ait hissetmedim” durumuna ilişkin katılım değerlendirmeleri aşağıdaki gibidir.

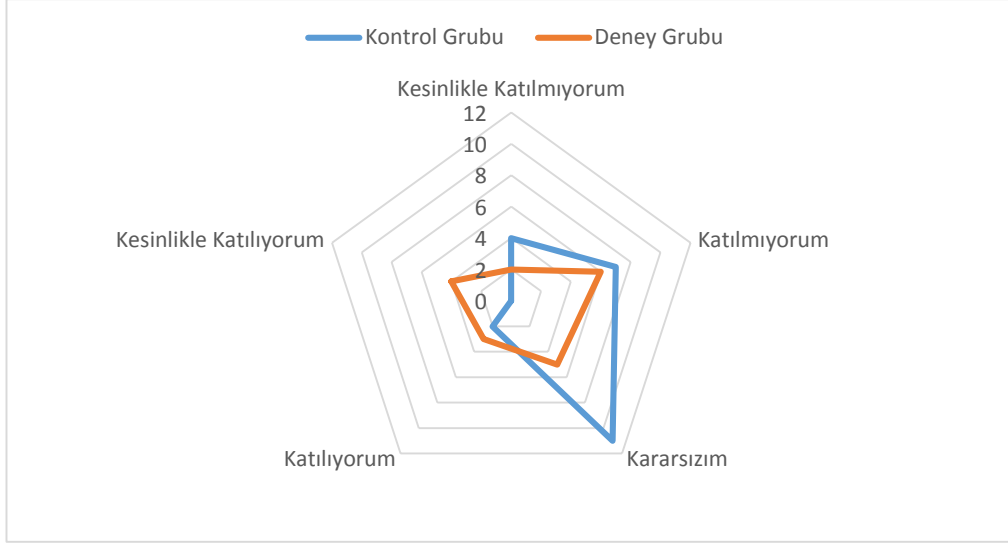
Tablo 5.16. Katılımcıların “Kendimi bu mekâna ait hissetmedim” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri

Katılımcıların gerçek ve sanal mekân deneyimleri üzerinden mekân içerisinde sıkılma durumlarına ilişkin katılım dereceleri aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir. Tabloların karşılaştırması yapıldığında, deney grubunda bulunan sanal mekân deneyimi gerçekleştiren katılımcıların bu mekân içerisinde sanal gözlükle geçirdikleri süre boyunca sıkılma seviyelerine verdikleri katılma seviyeleri daha yüksek gözlemlenmiştir. Gerçek mekânı deneyimleyen kontrol grubu katılımcılarında ise sıkılma seviyesi daha düşük olarak belirlenmiştir.

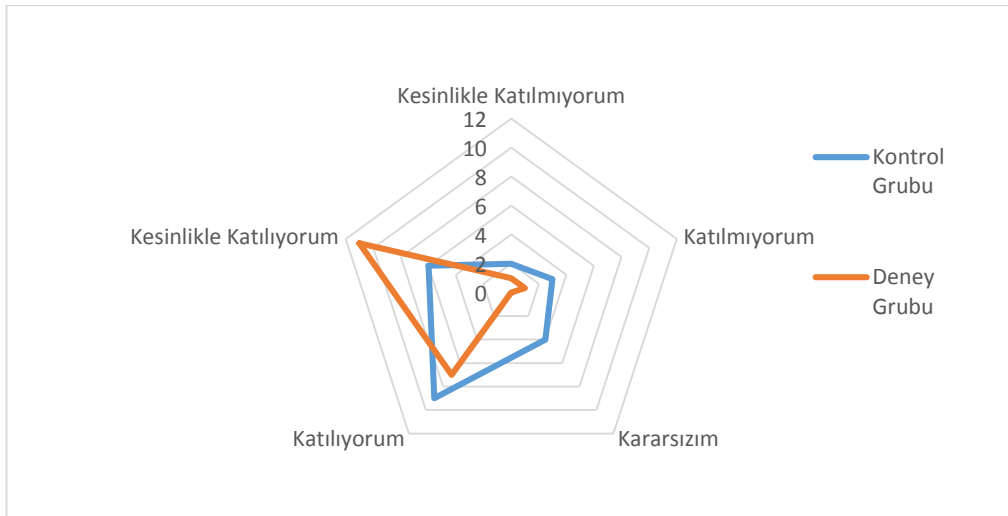
Tablo 5.17. Katılımcıların “Bu mekân içerisinde sıkıldım” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri

Gerçek ve sanal mekân içerisinde deneysel yöntem kapsamında harcanan zamanı mekân üzerinden değerlendirirken katılımcıların bu zamanı başka bir mekânda harcamayı tercih etme durumuna katılım seviyelerinin değerlendirilmesinde deney grubunda bulunan sanal mekânı deneyimleyen katılımcılar için bu değerlendirmeye katılma seviyesi kontrol grubuna göre daha yüksek gözlemlenmiştir.

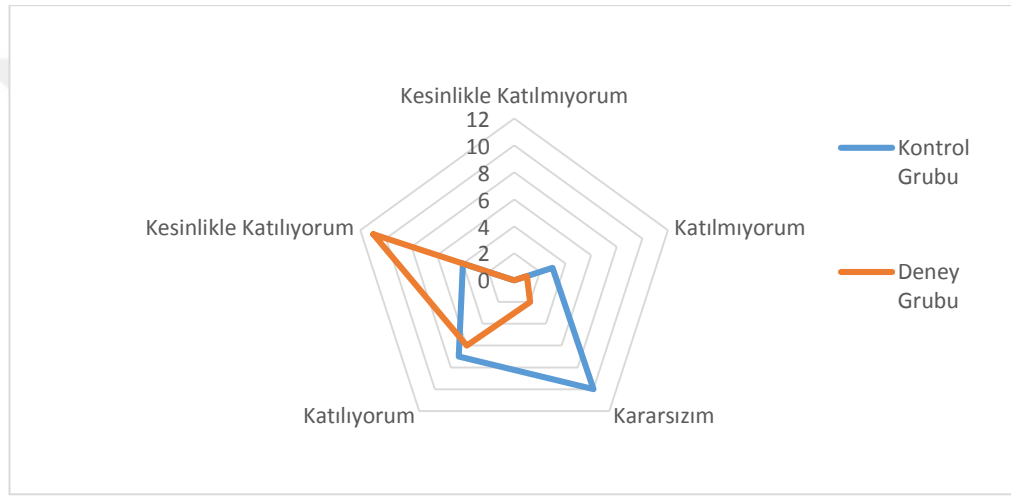
Tablo 5.18. Katılımcıların “Bu mekânda harcadığım zamanı başka bir mekânda harcamayı tercih ederim” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri

Gerçek ve sanal mekânların katılımcılar için alışıldık olmama durumuna katılım seviyesi aşağıdaki gibidir. Her iki grup için de daha önceden deneyimlemedikleri bir iç mekân organizasyonunun sanal ve gerçek deneyimler üzerinden incelenmesinde, sanal gözlükle mekânı deneyimleyen deney grubundaki katılımcılar kontrol grubuna göre mekânın daha az alışıldık olduğunu belirtmişlerdir.

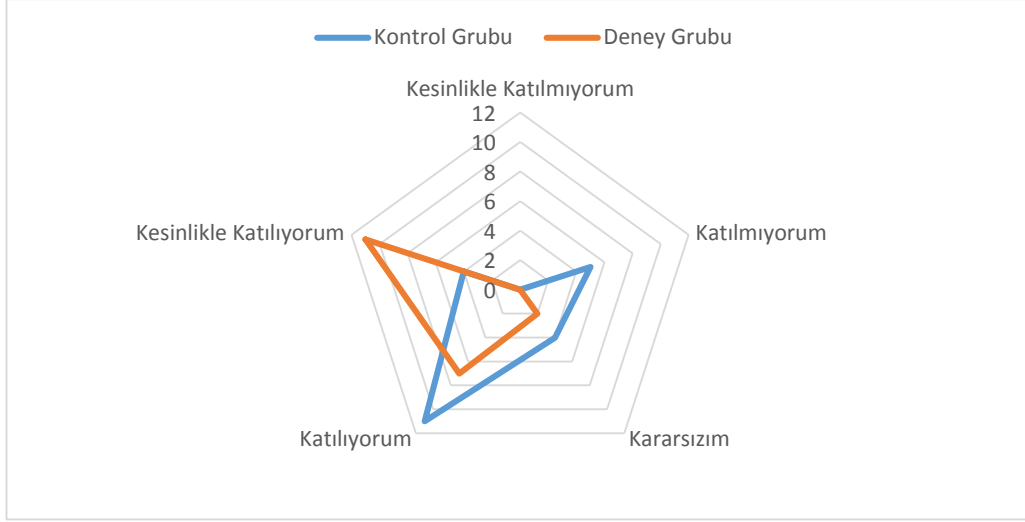
Tablo 5.19. Katılımcıların “Bu mekân benim için alışıldık değil” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri

Katılımcıların sanal ve gerçek mekân üzerinden çevrelerini algılayabilmek için hareketlerini gerçekleştirebilmek durumuna katılım seviyeleri aşağıdaki gibidir. Kontrol ve deney gruplarının gerçek ve sanal mekânlar içerisinde çevreyi algılayabilmeye karşın göstermiş olduğu tutumların değerlendirilmesinde, deney grubundaki katılımcıların mekânı algılayabilme ifadesine katılımlarının daha yüksek olduğu analiz edilmiştir.

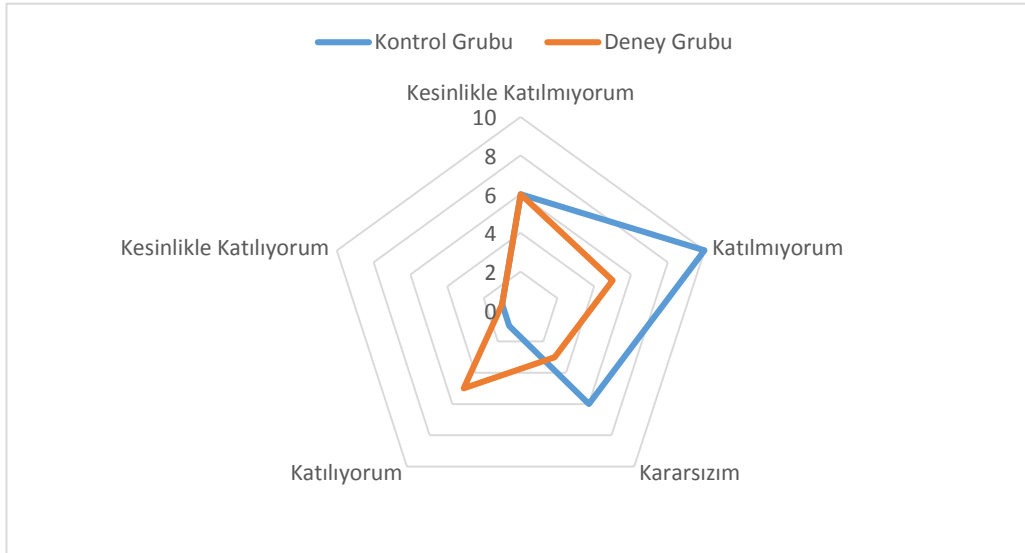
Tablo 5.20. Katılımcıların “Mekân içerisinde çevremi tanıyabilmek için hareketlerimi gerçekleştirebildim” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri

Katılımcıların sanal ve gerçek mekân içerisinde çevresini ve mekân elemanlarını tanıyabilme seviyeleri aşağıda belirtilmiştir. Deney grubundaki katılımcılar içerisinde bu yargıya karşın katılmama bulgusu bulunmamaktadır. Kontrol grubundaki katılımcıların çevre ve mekânsal elemanları tanıyabilme durumuna katılımları deney grubuna kıyasla düşüktür.

Tablo 5.21. Katılımcıların “Bu mekân içerisinde çevremi ve mekân elemanlarını tanıyabildim” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri

Gerçek ve sanal mekânların katılımcılar tarafından konforsuz bulunma değerlendirmesine katılım seviyeleri aşağıdaki gibidir. Deney grubundaki katılımcılar için sanal mekân üzerinden değerlendirmelerine ilişkin bu mekânı konforsuz bulma durumları daha yüksek olarak gözlemlenmiştir.

Tablo 5.22. Katılımcıların “Bu mekân benim için konforlu değil” Değerlendirmesine Katılım Seviyeleri

5.10. Tartışma

Yer duygusu kurulumunda katılımcıların gerçek ve sanal mekân üzerindeki değerlendirmelerinde ilişki kuvvetleri açısından fark tespit edilmiştir. Sanal mekânı deneyimleyen kullanıcılar için teknoloji ve yer duygusu ilişkisi kuvveti, gerçek mekâna göre daha yüksektir. Ancak her iki deneye katılan grup için de yer duygusunun katılımcıların teknoloji ilgi ve yetkinlik seviyeleri arasındaki ilişki negatif yönlüdür.

Sanal mekânı VR gözlükle deneyimleyen katılımcılar arasında tasarımcı olanlar ve olmayanların yer duygusu seviyeleri arasında anlamlı bir fark gözlemlenmemiştir. Bu sonuçla birlikte sanal mekân için yer duygusu kurulumunda katılımcıların profesyonelliklerinin etkisi üzerine daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Deney çalışması esnasında araştırmacı tarafından gerçekleştirilen katılımcıların araştırmaya yönelik tepkileri sonucunda sanal mekân deneyimine katılanların çalışma esnasında ve sonrasında fiziksel adaptasyonlarında zorluk yaşadıkları tespit edilmiş, katılımcıların birçoğunda baş dönmesi gibi kısa süreli fiziksel ve algısal adaptasyonlarda problem yaşadıkları gözlemlenmiştir. Lampton ve arkadaşları, sanal gerçeklik ortamlarına dair gerçekleştirmiş oldukları araştırma çalışmasının sonucunda, katılımcıların sanal gerçeklik ortamlarında elde ettiği baş dönmesi gibi semptomların teknolojik gereçlerden bağımsız olarak ciddi bir problem olduğunu belirlemektedirler (Lampton ve ark., 1994).

Kullanıcıların gerçek mekân ve sanal mekân üzerinden yer duygusu bağlamında araştırma kapsamında katılım değerlendirmeleri sonucunda sanal mekâna karşı katılımcıların bir hisse sahip olmasında sanal mekânın yalnızca görsel algıyla deneyimlenmesinin etkisi düşünülebilir. Kontrol grubundaki katılımcıların gerçek mekân deneyimleri esnasında mekânın görsel algı dışında algı türleri ile de mekânla

ilişki kurabilmeleri mümkündür. Görsel algının mekân algısında önemli bir yer tutmasına karşın insanların mekâna dair his oluşturmalarında diğer algılama türleriyle birlikte toplam algı ve düşünceler sayesinde yer duygusu bağlamında mekânla ilişkilene gerçekleşmektedir (Tuan, 1979). Mekâna karşı olumlu veya olumsuz bir hisse sahip olmanın dışında mekâna aidiyet hissetmek adına kontrol ve deney gruplarının benzer tepkilerde bulunmalarında mekânı deneyimlemek için verilen sürenin yetersizliği değerlendirilmelidir. Katılımcıların mekânla etkileşiminde zaman faktörünün artırılmasıyla katılımcıların öznel mekânsal bir dönütü olarak aidiyet hislerinde değişiklikler beklenebilir.

Kontrol grubunda bulunan katılımcılar deneysel yöntem esnasında buldukları mekân için deney grubundaki katılımcıların sanal mekâna dair değerlendirmelerine kıyasla daha az sıkıcı ve konforsuz buldukları yönündedir. Bu duruma paralel şekilde kontrol grubundaki katılımcılar gerçek mekân içerisinde imkân verilmesi dâhilinde daha fazla zaman geçirmek ifadesinde kontrol grubuna göre daha fazla katılım göstermişlerdir. Çalışmanın değerlendirilmesinde gözlem yöntemiyle elde edilen bulgulardan biri olan sanal gözlük deneyiminin kullanıcılar için baş dönmesi gibi sanal dünyaya adaptasyonu zorlaştıran semptomlar göstermesi bu durum için etkili olmuş olabilir.

Çalışma öncesinde sanal gözlük deneyimine sahip katılımcıların her iki grup için de eşit şekilde dağıtılmasından sonra, mekânın alışıldık olma durumunun değerlendirilmesinde deney grubu için sanal mekân kontrol grubuna göre daha az alışıldık bulunmuştur. Sanal mekân için deney grubundaki katılımcı değerlendirmelerinin kontrol grubuna göre çevre ve mekânsal elemanları tanıyabilme ve bunun için hareketlerini gerçekleştirebilme ifadesine katılımlarının daha yüksek

olmasında deney grubunda bulunan mimar, içmimar, tasarımcı gibi profesyonellerin bulunması değerlendirilmelidir.

BÖLÜM VI

SONUÇ

Mekân ve insan ilişkisi yeryüzündeki ilk andan itibaren kesintisiz olarak devam etmektedir. İnsan tüm yaşam pratiklerini mekânla birlikte gerçekleştirmektedir. Deneyimler ve algılar aracılığıyla anlaşılan mekânın, insan bağlamından bağımsız ele alınması durumunda statik kimliğinden kurtulabilmesi mümkün değildir. Özne mekânla varlığını ispat eder, aynı şekilde mekân da insanla birlikte bir yer olma görevini yerine getirmenin ilk şartını gerçekleştirir. Böylelikle insanın ortaya koymuş olduğu tüm gelişme çabaları mekân için de karşılık bulmaktadır.

18. yüzyıldan günümüze dek, teknolojik imkânların gelişmesine paralel olarak ortaya konulan tüm adımlar mekânın değişmesine neden olmuştur. Mekân yalnızca barınma içgüdüleriyle, kısıtlı imkânlar doğrultusunda ortaya konan çabaların ötesine geçerek, insan için bir öz gereksinim olması dolayısıyla ihtiyaçların değişmesine ayak uydurmuştur. İnsanlık tarihi boyunca ortaya çıkan durumların bir yansıması olarak insanın mekân üzerinden okunmasını mümkün kılmıştır.

İnsanın mekânla olan ilişkisinde mekânın insan için bir yer olmasını sağlayan yer duygusu, mekânın sunduğu algısal, duygusal ve davranışsal dönütlerin bir sonucu olarak insan-mekân etkileşiminin bir bileşim olarak incelenmesini sağlamaktadır. Teknolojiyle değişen mekânlar, mekânsal ilişkiler gibi yer duygusunun da bu gelişmelerle birlikte değişip, dönüşmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. 21. yüzyılda teknolojinin değiştirdiği bireysel ve sosyal yaşam problemlerinin ortak okumalarını

yer duygusu üzerinden gözlemlemek mümkündür. Bu çalışmada, varlığını beden ve zaman ötesi iki ayrı gerçeklikte ispata zorlayan günümüz dünyası insanı için teknolojiyle arasındaki zorunlu ilişkinin kurulumunda ve mekânın mekânsal ve insan üzerinden gerçekleştirdiği etkileşimlerden dolayı etkilendiği dolaylı teknolojilerle ortaya çıkabilecek mekân kurgularında, yer duygusunun teknoloji ile ilişkisine dair araştırma çalışmasına yer verilmiştir.

Çağdaş ve küresel dünya için bilginin sürdürülebilir tek kaynak olarak geliştiği, makinelerin insanlaştığı, insanların beden ötesi deneyim ve algıların keşif kapılarını araladığı, mekânların modernist manifestolardaki makineleşme çabasının ötesine geçerek bilgi ve deneyim alanlarına dönüştüğü günümüzde, kavramsal arayışlarının insanla birlikte sürdüreceği olan mekânın teknolojiyle ilişkisinde yer duygusu bir köprü görevi üstlenerek sanal ortamlar için insan ve mekân kurgusunun kurulumuna hizmet edebilir. İnsanın çağdaşlaşma sürecinde mekânsal bir problem olarak yersizlik kavramının, insan ve teknoloji ilişkisinde de gözlemlenmemesi adına bu ilişkinin kurulumunda mekânın bu kavramlarla ilişkisinin incelenmesi önemli bir yer teşkil etmektedir. 21. Yüzyılın başından günümüze dek süren sanal gerçeklik araştırmalarının niceliklerinin yeterli olarak değerlendirilebilmesine rağmen Sherman ve Craig (2003) kullanıcıların sanal kurgulara dair değerlendirmelerinin kavranılmadığını belirtmektedirler (Sherman & Craig, 2003). Bu bağlamda insanların teknolojiyle ilişkisinde sanal kurgulara dair değerlendirmelerin anlaşılabilir hale gelmesinde, bu ilişkinin mekân ve yer duygusu üzerinden incelenmesi bir fırsat sunabilir.

Nitekim bu araştırma çalışmasında kullanıcıların sanal mekân ve fiziksel mekân üzerinden yer duygusuna dair mekânsal değerlendirmelerindeki sanala dair değerlendirmelerin fiziksele kıyasla olumsuz olacağı hipotezi üzerinden

yürütülmüştür. Sanal gerçeklik ile sanal mekanlara karşın kullanıcıların insan ve mekân ilişkisinde yer duygusuna dair mekânsal tercih değerlendirmelerinin gerçek mekân deneyimcilerine kıyasla olumsuz olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların ortalama olarak teknolojiye olan ilgi ve yetkinliklerinin yanı sıra yeni teknolojilerle karşın tepkileri olumlu olarak gözlemlense ve kontrol ve deney gruplarının ön yargı oluşturmaması adına teknolojiye dair benzer değerlendirme ortalamalarına sahip olarak oluşturulmuş olmasına rağmen, yer duygusu doğrultusunda hazırlanmış mekânsal değerlendirmeleri ile teknoloji değerlendirmeleri aralarındaki ilişki negatif olarak belirlenmiştir. Bu negatif ilişki kontrol ve deney gruplarının ayrı değerlendirmelerinde, kontrol grubunda daha düşük gözlemlenmiştir.

Sanal mekân deneyimlemesi ardından yer duygusu kapsamında mekân değerlendirmelerinde meslek alanına dair teknoloji ve yer duygusu ilişkisine dair bir fark bulunamamıştır. Çalışma alanı gereği üç boyutlu mekânsal çalışmalar gerçekleştirirken, mekâna dair farkındalıklarının daha yüksek olabileceğinden dolayı sanal gözlükle deneyimlenen sanal mekanlara dair yer duygusu kapsamında mekânsal değerlendirmelerinde meslek alanı farklı olanlara göre bir fark tespit edilebileceği düşünülmüş olsa da katılımcı sayısının az olmasından dolayı böyle bir sonuç elde edilmiş olabilir.

Aynı sürede, aynı rota üzerinden gerçek ve sanal olmak üzere deneyimlenen mekanlar için katılımcıların sanal mekâna karşın his ve aidiyet oluşturmaları daha düşük tespit edilmiştir. Bu duruma paralel şekilde, katılımcıların sanal mekânı konforsuz bulmaları, alışıldık olmaması ve mekân içerisinde sıkılmalarının gerçek mekân deneyimcilerine göre daha fazla olmasından dolayı mekanla algıya ve duyguya dair ilişkilenmeleri daha düşük olmasına sebep olmuş olabilir.

Her ne kadar görsel algılama süreci, mekân algısında önemli bir yer tutsa da sanal gerçeklik teknolojilerinin görsel algı dışındaki algılama türlerini karşılayamamasından dolayı kullanıcıların sanal gerçeklik teknolojileriyle mekanla etkileşim kurulması kullanıcıların yer duygusuna dair mekân değerlendirmelerini negatif yönde etkilemiş olabilir. Bu durumdan dolayı aynı şekilde, sanal ve fiziksel mekân deneyimlerinin karşılaştırılmasında yalnızca görsel algıyla mekânın takip edilmesi, çevre ve mekânsal elemanların tanınması sanal gerçeklik teknolojileriyle daha kolay hale gelmiş olabilir. Öyleyse mekân içerisinde yalnızca çevrenin tanınması gibi hareketin algısal ve duygusal tutumlardan daha fazla önem taşıdığı durumlarda sanal gerçeklik teknolojileriyle birlikte sanal mekanların oluşturulması bir çözüm sunabilir.

Yukarıda bahsedilen çalışma sonuçlarına ek olarak, gelecekte daha fazla katılımcının sağlanabildiği çalışmalar bir önem teşkil edebilir. Aynı şekilde, araştırma gereci olarak tercih edilen sanal gerçeklik teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak bu teknolojilerin performanslarının daha yüksek olduğu çalışmalarda katılımcıların değerlendirmelerinin değişmesi mümkün olabilir. Kullanıcıların sanal gözlük dolayısıyla deneyimledikleri rahatsız edici semptomların ortadan kaldırıldığı ya da azaltılabildiği düzenlemeler de gelecek çalışmalar için ele alınabilir. Katılımcılara daha fazla zaman geçirerek mekanla etkileşim olasılıklarının arttırıldığı bir mekânsal düzenleme de gelecek çalışmalar için değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Akarsu, Bedia. 2014. "Kant'ta Mekân ve Zaman Kavramları" *İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi Dergisi*, 14, 108-122. Erişim Tarihi: 17 Haziran 2019.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/14618>

Altan, Hayriyem Zeynep. 2008. "Bir Sürgünlük Biçimi: Metropol Yaşamı" *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 34, Sayfa 5-22. Erişim Tarihi 7 Aralık

2019. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/212175>

Altman, Irwin ve Low, Setha M. 1992. *Place Attachment*. Plenum Press: New York.

Aslan, Füzün, Aslan, Edanur, ve Atik, Atilla. 2015. "İç Mekânda Algı" *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt 5, Sayı 11: 139-151. Erişim Tarihi: 2

Eylül 2019. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/799518>

Bozdayı, Ayşe Müge. 2004. *İç Mekân ve İnsan*. Ajansmat:Ankara.

Casey, Edward S. 1998. *The Fate of Place A Philosophical History*. University of California Press: Londra.

Ching, Francis D. K. 2012. *A Visual Dictionary of Architecture*. John Wiley & Sons: New Jersey.

Ching, Francis D.K. 2002. *Mimarlık, Biçim, Mekân ve Düzen*. Çeviren: Sevgi Lökçe. YEM: İstanbul.

Christian, Cotter D. (2013). "Installation Art as a Means of Exploring Place and Activity Fragmentation in Interior Environments Resulting from Contemporary

Digital Technology” Yüksek Lisans Tezi, Georgia State University. Erişim tarihi: 29 Mayıs 2019. https://scholarworks.gsu.edu/art_design_theses/125

Day, Christopher. 2003. *Spirit & Place-Healing Our Environment*. Architectural Press: New York. 165-167.

Deutsch, Kate ve Goulias, Konstadinos. 2009. “Investigating the Impact of Sense of Place on Travel Behavior Using an Intercept Survey Methodology” Research Paper: University of California Transportation Center UCTC. No. 887. Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2019. <https://escholarship.org/uc/item/3j95p0k4>

Devine-Wright, Patrick ve Howes, Yuko. 2010. “Disruption to place attachment and the protection of restorative environments: A wind energy case study” *Journal of Environmental Psychology*, 30(3), 271-280. Erişim Tarihi: 12 Eylül 2019 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494410000174>

Dewey, John. 1958. *Experience and Nature*. New York: Dover Publications.

Gibson, James J. 1950. *The Perception Of The Visual World*. The Riverside Press: Massachusetts.

Harvey, David. 1989. *The Condition of Postmodernity*. Oxford: Blackwell.

Hashemnezhad, Hashem, Heidari, Ali Akbar ve Haseini, Parisa Mohammed. 2013. “Sense of Place” and “Place Attachment A Comparative Study”. *International Journal of Architecture and Urban Development*, Vol.3, No. 1, Winter 2013. Erişim Tarihi 17 Haziran 2016. http://ijaud.srbiau.ac.ir/article_581_a90b5ac919ddc57e6743d8ce32d19741.pdf

Hayden, Dolores. 1997. *The Power of Place: Urban Landscapes as Public History*. MIT Press: Massachusetts.

Headrick, Daniel R. 2009. *Technology: A World History*. Oxford University Press: New York.

Heidegger, Martin. 1977. *The Question Concerning Technology and Other Essays*. Garland Publishing: Londra & New York. Çeviren: William Lovitt.

Heidegger, Martin. 2008. *Varlık ve Zaman*. Alfa Yayıncılık: İstanbul.

Höflich, Joachim R. 2005. "A Certain Sense of Place" *Passagen Verlag*, 159-168. Erişim Tarihi 17 Haziran 2019. http://www.hunfi.hu/mobil/dok/8_Hoeflich.pdf

Jackson, J. B. 1994. "A Sense Of Place, A Sense Of Time" *Design Quarterly* No. 164, Spring, 24-27. Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2019. https://www.jstor.org/stable/4091350?seq=1#page_scan_tab_contents

Jive'n, Gunila ve Larkham, Peter J. 2003. "Sense of Place, Authenticity and Character: A Commentary". *Journal of Urban Design*, Vol. 8, No. 1, 67-81. Erişim Tarihi 17 Haziran 2019. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1357480032000064773?casa_token=DrEAYwBDI9YAAAAA:YvWezGo46kcbsEmCWSN9JvUp59QnWlZec5mSYpdjTYUtWgVMZ9QMyAfF7ojuskeE7s4pBt07hTtmd

Jorgensen, Bradley S. ve Stedman, Richard C. 2001. "Sense Of Place As An Attitude: Lakeshore Owners Attitudes Toward Their Properties". *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 233-248.

Kahvecioğlu, Hüseyin L. 1998. "Mimarlıkta İmaj: Mekânsal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model". Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.

Kılıç, Elif. 2011. "Aristoteles ile Farabi'nin Mekân Anlayışlarının İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Kiernan, Thomas. 1962. *Aristotle Dictionary*. Philosophical Library: New York.

Knez, Igor. 2005. "Attachment And Identity As Related To A Place And Its Perceived Climate". *Journal of Environmental Psychology*, 25(2), 207-218. Erişim Tarihi: 12 Nisan 2019.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494405000216>

Lampton, Donald R., Kolasinski, Eugenia M., Knerr, Bruce W., Bliss, James P., Bailey, John H., ve Witmer, Bob G. 1994. "Side Effects And Aftereffects Of Immersion In Virtual Environments" In Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting (Vol. 38, No. 18, pp. 1154-1157). Sage CA: Los Angeles, CA: SAGE Publications. Erişim Tarihi 7 Aralık 2019.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/154193129403801802>

Lefebvre, Henri. 2014. *Mekânın Üretimi*. Sel Yayıncılık: Ankara. Çeviren Işık Ergüden.

Lemos, Andre. 2008. "Mobile Communication And New Sense of Places: A Critique of Spatialization In Cyberculture". *Revista Galáxia*, São Paulo, n. 16, p. 91-108, 2008. Erişim Tarihi: 17 Haziran 2019.

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.502.7169&rep=rep1&type=pdf>

Malpas, Jeff. 2004. *Place and Experience A Philosophical Topology*. Cambridge University Press: Cambridge.

Malpas, Jeff. 2008. "New Media, Cultural Heritage and The Sense of Place: Mapping The Conceptual Ground". *International Journal of Heritage Studies*, 14:3, 197-209. Erişim Tarihi: 17 Haziran 2019.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13527250801953652#aHR0cHM6Ly93d3cudGFuZGZvbmxpbmUuY29tL2RvaS9wZGYvMTAuMTA4MC8xMzUyNzI1MDgwMTk1MzY1Mj9uZWVkQWNjZXNzPXRydWVAQEAW>

McCarthy John ve Wright, Peter. 2005. "Technology in Place: Dialogics of Technology, Place and Self" *Human-Computer Interaction* içinde, derleyenler Costabile M.F., Paternò F. Springer, Berlin, Heidelberg. Erişim Tarihi: 17 Haziran 2019. https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F11555261_72.pdf

Merleau-Ponty, Maurice. 2014. *Algılanan Dünya*. Metis Yayıncılık: Ankara. Çeviren Ömer Aygün.

Mesch, Gustavo S. ve Manor, Orit. 1998. "Social Ties, Environmental Perception, And Local Attachment". *Environment and behavior*, 30(4), 504-519. Erişim Tarihi: 12 Haziran 2019.

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/001391659803000405>

Meyrowitz, Joshua. 1985. *No Sense of Place*. Oxford University Press: New York

Moore, Steven A. 2001. "Technology, Place, And The Nonmodern Thesis". *Journal of Architectural Education*, 54(3), 130-139. Erişim tarihi: 18 Temmuz 2019.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1162/10464880152632442>

Najafi, Mina ve Shariff, Mustafa Kamal Bin Mohd. 2011. "The Concept Of Place And Sense Of Place In Architectural Studies". *International Journal of Human and Social Sciences*, 6(3), 187- 193.

Newell, Robert ve Canessa, Rosaline. 2018. "From Sense Of Place To Visualization Of Place: Examining People-Place Relationships For Insight On Developing Geovisualizations". *Heliyon*, 4(2), e00547. Erişim Tarihi 21 Ağustos 2019.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844017320157>

Norberg-Schulz, Christian. 1963. *Intentions in Architecture*. Cambridge, MA: MIT Press.

Norberg-Schulz, Christian. 1980. *Genius Loci: Towards A Phenomenology of Architecture*. Rizzoli: New York.

Norberg-Schulz, Christian. 1993. *The Concept of Dwelling*. Rizzoli: New York.

Odom, William, Zimmerman, John ve Forlizzi, Jodi. 2014. "Placelessness, Spacelessness, And Formlessness: Experiential Qualities Of Virtual Possessions". In Proceedings of the 2014 conference on *Designing interactive systems* (pp. 985-994). ACM. Erişim Tarihi: 2 Eylül 2019. <https://dl.acm.org/citation.cfm?id=2598577>

Özkul, Didem. 2014. "Location As A Sense Of Place: Everyday Life, Mobile, And Spatial Practices In Urban Spaces". *Mobility and Locative Media*, 121-136, Routledge. Erişim Tarihi: 7 Aralık 2019.
https://www.researchgate.net/profile/Didem_Ozkul2/publication/295391084_Location_as_a_sense_of_place_everyday_life_mobile_and_spatial_practices_in_urban_spaces/links/5ac489d9aca27218eabc58f2/Location-as-a-sense-of-place-everyday-life-mobile-and-spatial-practices-in-urban-spaces.pdf

Pop, Dana. 2013. "Space Perception and Its Implication in Architectural Design". *Acta Technica Napocensis: Civil Engineering & Architecture* Vol. 56, No. 2 (2013). Erişim tarihi: 25 Ağustos 2019.
[https://constructii.utcluj.ro/ActaCivilEng/download/atn/ATN2013\(2\)_18.pdf](https://constructii.utcluj.ro/ActaCivilEng/download/atn/ATN2013(2)_18.pdf)

Qian, Junxi, Zhu, Hong ve Liu, Yi. 2011. "Investigating Urban Migrants' Sense Of Place Through A Multi-Scalar Perspective". *Journal of Environmental Psychology*, 31(2), 170-183. Erişim tarihi: 4 Nisan 2019.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494411000053>

Raymond, Christopher M., Brown, Gregory ve Weber, Delene. 2010. "The Measurement Of Place Attachment: Personal, Community, And Environmental Connections". *Journal of Environmental Psychology*, 30(4), 422-434. Erişim Tarihi: 27 Nisan 2019.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494410000794>

Relph, Edward. 1976. *Place and Placelessness*. Pion. İngiltere.

Relph, Edward. 1993. "Modernity and The Reclamation Of Place". *Dwelling, Seeing, and Designing: Toward a Phenomenological Ecology*, derleyen David Seamon, Bölüm 2, 25-40. State University of New York Press: Albany.

Relph, Edward. 1997. "Sense of Place". *Ten Geographical Ideas that Have Changed the World*, derleyen Susan Hanson, Rutgers University Press: New Jersey.

Relph, Edward. 2007. "Spirit of Place and Sense of Place in Virtual Realities". *Techne* 10:3 Spring. Erişim Tarihi: 17 Haziran 2019.
https://www.pdcnet.org/techne/content/techne_2007_0010_0003_0017_0025

Relph, Edward. 2008. "A Pragmatic Sense Of Place". *Environmental & Architectural Phenomenology* 20 (3), pp. 24-31. Erişim Tarihi: 17 Haziran 2019.
<http://lbhs.yourcharlotteschools.net/documents/Summer%20work/Pre-AP%20I%20Edward%20Relph's%20A%20Sense%20of%20Place%20Essay.pdf>

Roth, Leland M. 2006. *Mimarlığın Öyküsü, Öğeleri ve Anlamı*. Çeviren: Ergün Akça. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Scannell, Leila ve Gifford, Robert. 2010. "Defining Place Attachment: A Tripartite Organizing Framework". *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 1-10. Erişim Tarihi: 2 Haziran 2019.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494409000620>

Schick, Irvin Cemil. 2002. *Batının Cinsel Kısıtı: Başkalıkçı Söylemde Cinsellik ve Mekansallık*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul. Çeviren Savaş Kılıç ve Gamze Sarı.

Seamon, David. 1980. "Body-Subject, Time-Space Routines, And Place-Ballets". *The Human Experience Of Space And Place*, 148, 65. New York: Routledge.

Seamon, David (Ed.). 1993. *Dwelling, Seeing, And Designing: Toward A Phenomenological Ecology*. State University of New York Press: Albany.

Shamai, Shmuel. 1991. "Sense of Place: An Empirical Measurement". *Geoforum*, Vol. 22, No. 3, 99. 347-358. Erişim Tarihi: 17 Haziran 2019.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/001671859190017K>

Sherman, William Roderick ve Craig, Alan B. 2018. *Understanding Virtual Reality: Interface, Application, And Design*. Morgan Kaufmann: Massachusetts.

Steele, Fritz. 1981. *The Sense of Place*. CBI Publishing: Boston.

Stokols, Daniel ve Shumaker, Sally A. 1981. "People in Place: a Transactional View of Settings" *Cognition, Social Behavior and the Environment* içinde, derleyen J. Harvey. 441, 488. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates,

TDK, Güncel Türkçe Sözlük. (sozluk.gov.tr) Erişim Tarihi: 16 Aralık 2018.

Tuan, Yi-Fu. 1974. *Topophilia A Study of Environmental Perception, Attitudes, and Values*. Columbia University Press: New York.

Tuan, Yi-Fu. 1979. "Space and place: humanistic perspective". *Philosophy in geography* içinde, derleyen Gale S. ve Olsson G., 387-427. Springer: Dordrecht.
Erişim Tarihi 7 Aralık 2019. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-009-9394-5_19#citeas

Tuan, Yi-Fu. 1990. *Space and Place The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press: Minneapolis London.

Twigger-Ross, Clare L. ve Uzzell, David L. 1996. "Place and Identity Processes". *Journal of Environmental Psychology*, 16(3), 205-220. Erişim Tarihi: 4 Mart 2019. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494496900171>

Wollan, Gjermund. 2003. "Heidegger's Philosophy of Space and Place". *Norsk Geografisk Tidsskrift -Norwegian Journal of Geography*. Volume 57, Issue 1. Erişim Tarihi: 17 Haziran 2019. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00291950310000802?needAccess=true>

Yıldız, Pelin. 2014. *İç Mimarlıkta Yapay Zekâ*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları: Ankara.

Yırtıcı, Hakkı ve Uluoğlu, Belkıs. 2011. "Mekânın Altyapısal Dönüşümü". *İTÜDERGİSİ/a*, 3(1). Erişim Tarihi: 7 Aralık 2018. http://www.itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/viewFile/1006/908

EKLER

EK-1. Ön Anket Formu

Lütfen aşağıdaki sorularda sizin için doğru olan ifadeyi kutular içerisinde (x) koyarak işaretleyiniz.

Adı-Soyadı:

Yaş:

Cinsiyet: Kadın Erkek

Günde kaç saat cep telefonu kullanıyorsunuz?

0-2 saat 2-4 saat 4-6 saat 6-8 saat 8-10 saat

Günde kaç saat bilgisayar kullanıyorsunuz?

0-2 saat 2-4 saat 4-6 saat 6-8 saat 8-10 saat

Daha önce sanal gözlük deneyiminiz oldu mu?

Evet Hayır

Planlama/tasarım/üretim gibi faaliyetler için AutoCad, 3DsMax, Sketchup gibi programları kullanıyorsunuz musunuz?

Evet Hayır

Teknolojik İlgi ve Yetkinlik Araştırması	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Yeni teknolojileri denemekten keyif alıyorum.					
Dijital teknolojileri kavramak benim için kolaydır.					
Yeni teknolojileri takip etmekten keyif alıyorum.					
Yeni teknolojilere dair bir şeyler öğrenmek benim için önemlidir.					
Yeni teknolojileri kullanmak için yeterli bilgi ve becerilere sahibim.					
Yeni teknolojileri denemek için karşıma çıkan fırsatları değerlendiririm.					
Boş zamanlarımda teknolojik aletlerle ilgilenmekten hoşlanırım.					
Yeni teknolojiler/ teknolojik aletlerle ilgili karşılaştığım problemleri kolaylıkla çözebilirim.					
Teknolojinin ve teknolojik aletlerin günlük hayatıma ve profesyonel hayatıma katkı sağlayabileceğini düşünüyorum.					
Yeni teknolojilerle/aletlerle karşılaşmak beni korkutuyor.					
Yeni teknolojileri/aletleri kullanırken kendimi rahat hissetmiyorum.					

EK-2.Son Anket Formu

Lütfen deneyimlemiş olduğunuz mekâna dair hazırlanmış aşağıdaki ifadeler için katılım derecenizi (x) işareti koyarak belirtiniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Bu mekânla ilgili olumsuz hislere sahibim.					
Bu mekânla ilgili herhangi bir hissim <u>yok</u> .					
Kendimi bu mekâna ait <u>hissetmedim</u> .					
Bu mekân içerisinde sıkıldım.					
Bu mekânda harcadığım zamanı başka bir mekânda harcamayı tercih ederim.					
Bu mekân benim için alışıldık <u>değil</u> .					
Mekân içerisinde çevremi tanıyabilmek için hareketlerimi gerçekleştirebildim.					
Mekân içerisinde çevremi ve mekân elemanlarını tanıyabildim.					
Bu mekân benim için konforlu <u>değil</u> .					

EK-3. Etik Kurul Onay Belgesi

Tarih: 21.10.2019
Toplantı No: 2019 Kasım /01
Karar No: 2019 Kasım /01-8

Sayın Prof. Ayşe Müge BOZDAYI

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi
İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü

İnsan Araştırmaları Değerlendirme Kurulu'na etik yönden değerlendirilmek üzere sunmuş olduğunuz 2019-08 kayıt nolu "Mekân, İnsan ve Teknoloji İlişkisinde Yer Duygusu" başlığını taşıyan projeniz etik yönden uygun görülerek onaylanmasına karar verilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederiz.

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
İnsan Araştırmaları Değerlendirme Kurulu

Prof. Dr. T. Nur ÇAĞLAR

Prof. Dr. Ediz DEMİRPENÇE

Dr. Öğretim Üyesi Ethem AKYOL

Doç. Dr. Ozan ERGÜL

Doç. Dr. Tuba I. İSEN DURMUŞ

Prof. Dr. Tahir HANALIOĞLU